

Basel, Schweiz

5612

I

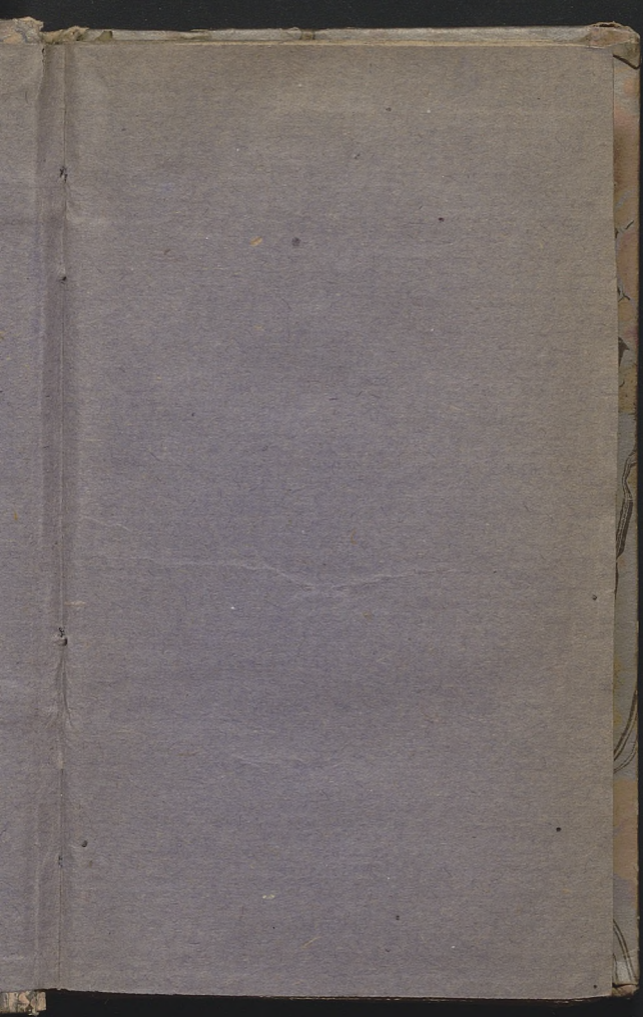
Mag. St. Dr.

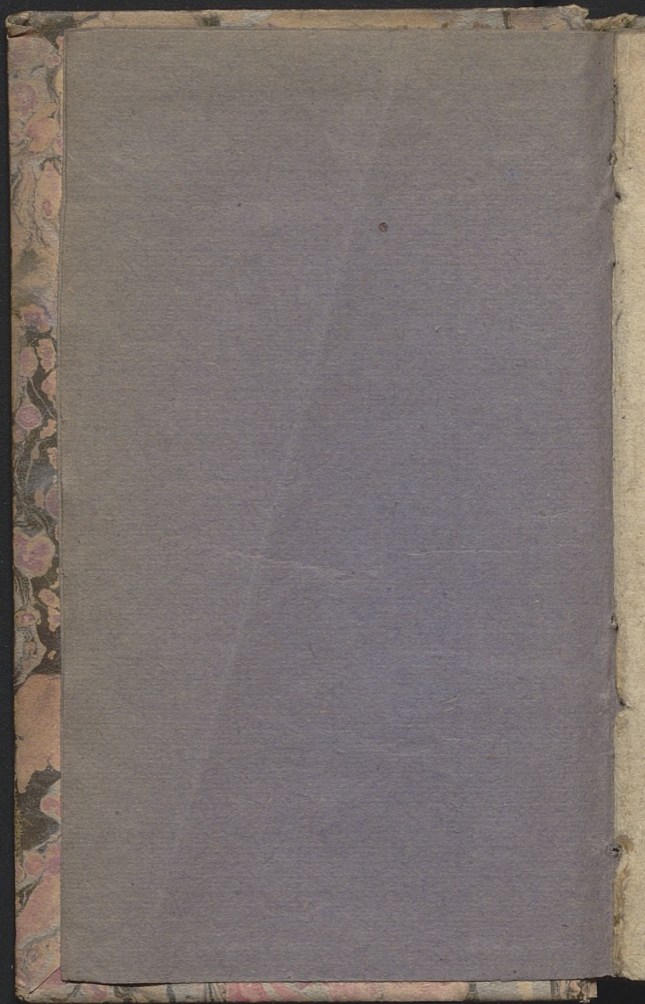
P

5612

Callierès

PRAWDZIWA
POLITYKA
LUDZI
SZLACHETNYCH,

Callierès
Przetłomaczona z Francuzkie-
go na Oyczysty ięzyk.

p. Baxtera.

W WARSZAWIE

1761.

w Drukarni J. K. Mści y Rzpłtey
XX. Scholarum Piarum.

Być sławnym przez swo-
ie własne cnoty, to jest być
Szlachetnym y wielkim w
oczach Boskich. Święty
Hieronim.

BIBLIOTHECA 5612 I
VNIV. IAGELL,
CRACOVIENSIS.

LA
VERITABLE
POLITIQUE
DES
PERSONNES
DE
QUALITE'

Reimprimée à l'usage des Pieuses
Ecoles

à VARSOVIE

1761.

Dans l'Imprimerie Royale & de
la Republique
des Pieuses Ecoles.

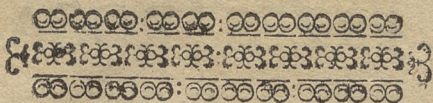
Etre illustre par ses ver-
tus, c'est être Noble &
grand aux yeux de DIEU.
Saint Jerome.

PRZESTROGA

Do

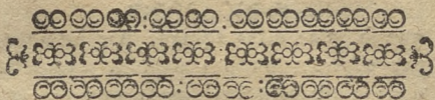
Czytelnika.

DLA tych, którzy się dla wpoionej w serce swoje ku Ojczyźnie miłości, sprawiedliwie najmniejszym cieniem albo wolności, albo Dobru polskiemu przeciwnym obrażają: Kładzie się tu krótka przestroga, że iako ta Książka od obcego, a do absolutnego Państwa przyuczonego Autora napisana, zawiera podobno gdzie niegdzie nauki wychowanym na łonie wolności Synom nie przyzwolone, tak że się ich w tłumaczeniu tej Książki nie wyrzuciło, albo przynajmniej nie odmieniło, darować Tłomaczowi zechce łaskawy Czytelnik. Gdyż tego przemoc na sobie nie można było, z krzywdą tak zacnego Autora iakąkolwiek w dzieło jego wprowadzać odmiang.

LA
VERITABLE
POLITIQUE
DES
PERSONNES
DE
QUALITE.

QUOIQUE les Personnes de qualité ayent ordinairement plus d'esprit, & de lumière que les autres, elles ne laissent pas de faire des fautes, qui quelquefois ruinent leur fortune, & leur réputation. La source des malheurs qui leur arrivent, n'est pas malaisée à découvrir: c'est que dans leur conduite la plupart ne suivent aucune règle; & que

P R A W D Z I W A
P O L I T Y K A
L U D Z I
S Z L A C H E T N Y C H .

TU B O Ludzie Szlachetnego urodzenia mają poſpolicie więcey rozumu, y oſwiecenia, niź inſi, aoli przytrafia ſię czasem, że popelniaią takie błędy, przez ktore y fortunę, y ſławę dobrą tracić zwykli. Zrzodło ich nieſzczęſliwości, ktore im ſię traſiaią, łatwo ſię wyiawić może: a to w tym, że więkſza część w ſprawach ſwoich nie trzymaią ſię żadney reguły; y częſtokrot czynią podług humoru dziwaćtwa, y ſkłonności. A przecię ludziom dobrego urodzenia reguły życia ſą oſobliwie

que souvent elles agissent par humeur, par caprice, ou par passion. Cependant c'est principalement aux personnes de Naissance que des régles de conduite sont nécessaires. Leurs affaires sont importantes, leurs emplois considérables, leurs interêts délicats & difficiles à ménager. D'ailleurs elles ont d'ordinaire plusieurs ennemis couverts ou déclarés, qui observent avec des yeux critiques tout ce qu'elles font, & qui ne songent qu'à les perdre, afin de profiter de leur disgrâce. Tout cela montre la nécessité où elles sont, de n'agir que par les régles de la prudence & de la véritable politique: Et c'est aussi ce qui m'a porté à proposer ici les maximes que l'on doit suivre dans le grand monde pour s'y conduire avec sagesse, & pour s'y maintenir avec honneur. Il n'y a aucune de ces maximes que je ne croye aussi utile dans la pratique, que vraie dans la speculation: Je ne prétens pas néanmoins qu'on doive les suivre sans les avoir examinées: je dis seulement ce qui me paroît le plus raisonnable & le plus sûr, avec toute la sincérité que doit

potrzebne. Sprawy ich wielkiey są wagi, urzędy znaczne, interessa delikatne, y trudne do sprawowania. Procz tego mają pospolicie wiele nieprzyjaciół skrytych, lub iawnych, którzy podstrzegają uczynia nicuiącemi wszystko, co czynią y którzy nie myślą, tylko o tym, iakby ich zgubić, a tak korzystać z ich nie-szczęścia. To wszystko pokazuje potrzebę, iako nie mają nic czynić, tylko podług reguł roztropności, y prawdziwey polityki: co y mnie przywiedło do tego, abym przełożył pewne nauki, według których mają sobie postępować ludzie wyższej kondycyi, aby się w niej roztropnie sprawowali, y z honorem zachowali. Nie masz żadney z tych nauk, o ktoreybym nie rozumiał, żeby nie była tak pożyteczna w praktyce, iako jest prawdziwa w myśli: nie chcę iednak, żeby miał kto za niemi się udawać wprzód, niżeli ich roztrząśnienia tylko mówię to, co mi się zdawało naybardziej z rozumem zgadzającego, y naypewniejszego, z wszelką szczerością, którą powinien mieć człowiek poczciwy, który pisząc co, nie szuka pokazania się z rozumem, y dowcipem

doit avoir un honnête homme., qui en écrivant ne cherche point à faire montre de son esprit, & de son habileté; mais qui veut simplement faire part, de ce qu'il peut avoir acquis de lumiere, à ceux qui faute de réflexion, ou d'expérience, ne sont pas assez instruits de plusieurs choses qu'il leur importe de sçavoir. Au reste, si j'ai tâché de faire voir dans cet Ouvrage combien la pratique de la véritable sagesse est avantageuse, à ne la considérer même que par rapport à la vie civile, je n'ai pourtant pas en dessein d'insinuer qu'on peut agir dans la seule vue d'acquiescer ou de conserver des biens temporels. J'ai marqué, au contraire, que nous devons nous proposer une fin infiniment plus noble; & nous rendre parfaits aux yeux de Dieu, lui obéir par amour & par reconnoissance, doit être le motif de toutes nos actions.

§. I.

Etre homme de bien.

ETRE homme de bien, est la plus avantageuse de toutes les qualités

swoim; ale który szczerze chce udzielić swego światła drugim, którego sam mógł nabyć, tym osobliwie, którzy nie mając uwagi, y doświadczenia, nie wiedzą dostatecznie wielu rzeczy, na których wiadomości wiele im należy. Na ostatek jeżeli się starać pokazać w tey Xiążeczce, iak jest praktyka prawdziwey roztropności wielce pożyteczna, nie biorąc iey nawet, tylko względem życia politycznego, nie miałem iednak przedsięwzięcia wmawiać w nikogo, że może w sprawach swoich względ mieć na same tylko nabywanie, albo zachowanie dobr doczesnych. Przeciwnie y owszem wyraziłem, że mamy sobie zakładać cel nieskończenie zacniejszy; y że, abysmy się stali doskonałemi w oczach Boskich, abysmy mu byli posłuszni z miłości, y z wdzięczności, to ma być pobudką do wszystkich naszych uczynków.

§. I.

Być Człowiekiem Poczciwym.

PRzymiot Człowieka naypożyteczniejszy jest, bydź poczciwym człowiekiem

tés, puisqu'elle renferme les principales vertus qui nous sont nécessaires pour accomplir nos devoirs; & qu'elle est en même-tems le fondement du vrai mérite, & le principe du solide bonheur. Mais si cette excellente qualité nous fait acquérir une gloire immortelle dans le Ciel, elle ne nous sert pas moins pour vivre avec honneur, & pour jouir de quelque repos sur la terre: car un homme d'une probité reconnuë est estimé de tout ce qu'il y a de personnes sages & éclairées, & son mérite lui ouvre le chemin aux premiers emplois. De plus, comme il est exempt de toute passion dereglée, il jouit de l'heureuse tranquillité qui régné dans les ames pures; & jamais la paix de son cœur n'est troublée par les divers accidens auxquels les hommes sont sujets; parce que toujours soumis aux ordres de la Providence, il trouve sa consolation dans sa propre vertu; & comme rien n'est capable de lui ôter ce précieux trésor qu'il renferme en lui-même, rien aussi ne peut le rendre malheureux. Il n'en est pas ainsi de ceux qui

wiekem, albowiem on zamyka w sobie
 najpierwsze cnoty potrzebne nam do
 pełnienia naszych powinności, y jest o-
 raz fundamentem prawdziwey zaślugi,
 y początkiem stałego szczęścia. Lecz
 ieżeli ten zacny przymiot pomaga nam
 do dostąpienia chwały nieśmiertelney w
 Niebie, nie mniej służy nam do tego,
 ab, śmy żyli z honorem, y zażywali nie-
 iakiego pokoiu na ziemi, ponieważ czło-
 wiek doświadczoney cnoty, estymowa-
 nym jest od wszystkich ludzi mądrych y
 oświeconych, y zaśluga iego otwiera mu
 drogę do najpierwszych godności. Do
 tego, iako wolnym jest od wszelkiey na-
 miętności nieporządney, tak zażywa
 szczęśliwego uspokoienia, które panuje
 w czystych duszach, ani nigdy pokoy
 serca iego pomieszany nie bywa temi
 przypadkami, ktorym ludzie są podlegli,
 ponieważ będąc zawsze posłusznym
 rządóm Opatrzności Boskiej, znajduie
 w własney swoiey cnocie pociechę; y ia-
 ko żadna rzecz niemoże mu odjąć tego
 drogiego skarbu, który w samym sobie
 posiada, tak żadna rzecz niemoże go
 uczynić nieszczęśliwym. Nie tak się
 z temi dzieie, ktorzy zakładaię szczę-

font confister leur bonheur dans la santé, la beauté, les richesses, les dignités, & dans les autres présens qu'ils ont reçu de la nature, ou de la fortune: Tout cela leur est souvent ravi par mille accidens imprévûs, ou leur échappe, selon le cours ordinaire des choses humaines, & alors ils sont d'autant plus misérables qu'ils ne trouvent point dans leur propre fonds de quoi se consoler de la perte de ces fragiles biens, auxquels ils avoient tant d'attache. Rien n'est donc plus avantageux que de travailler à devenir homme de bien. Pour l'être véritablement, il est nécessaire d'avoir une Foi vive & pure; c'est à dire, d'être fortement convaincu de toutes les vérités du Christianisme, d'en suivre exactement les regles, & d'avoir une extrême horreur du libertinage & de l'impicté. Nôtre Religion porte avec soi des marques si éclatantes de la divinité de son origine, elle est si aimable & si sainte, que les incredules qui osent la mépriser, sont tout-à fait inexcusables. Quand on l'examine sans prévention, & avec un desir sincere de
s'e-

ście swoje, w zdrowiu, piękności, bogactwach, godnościach y inszych darach, ktorych im albo natura, albo fortuna użyczyła: Wszystko to częstokroć im wydarte bywa tysiącem przypadkow niespodziewanych, albo im ginie według pospolitego zwyczaju rzeczy ziemskich: y tym bardziey na ten czas nieszczęśliwemi nayduią się, że nie nayduią w sercu swoim czymby się pocieszyć mogli po szkodzie dobr tych ułomnych, do ktorych tak wiele mieli przywiązania. Nic tedy pożyteczniejszego niemasz, iako starać się aby być poczciwym człowiekiem. Do tego zaś, aby być takim w samey rzeczy, potrzeba mieć żywą y czystą wiarę, to iest, trzeba być mocno skonwinkowanym o wszystkich Prawdach Chrześciańskich, trzymać się iako naylepicy ich reguł, y lękać się ostatnim sposobem wolności y niezbożności. Wiara nasza ma tak oczywiste znaki Boskiego swego początku, y tak iest miła y święta, że niewierni, ktorzy śmieią nią gardzić, są cale bez wymowki. Kiedy ją roztrząsamy bez prewencyi, y z szczerym pragnieniem objaśnienia rozumu naszego, dochodziemy prędko, że

iest

s'éclaircir, on découvre bien-tôt qu'el-
 le est véritable par son antiquité, pure
 dans sa morale, sublime dans ses mys-
 tères, & divine dans son principe.
 Ainsi quel parti plus sûr pour nous, que
 de nous soumettre à la Loi d'un Dieu,
 qui après avoir établi son Eglise au
 milieu des Peuples Idolâtres, malgré
 l'opposition de toutes les Puissances
 de la Terre, les a obligées elles-mê-
 mes non obstant leur orgueil & leurs
 préjugés, à le reconnoître pour leur
 Créateur, & à lui rendre l'adoration
 qu'il mérite ? Et que pouvons-nous
 faire de plus raisonnable que d'embras-
 ser une doctrine confirmée par tant de
 miracles, appuyée du témoignage de
 tant de Martyrs, enseignée uniformé-
 ment durant tant de siècles, défenduë
 par tant de grands hommes aussi cele-
 bres par la pureté de leurs mœurs, que
 par la solidité de leur esprit, & par
 leur érudition profonde. Outre la foi,
 s'il faut encore avoir l'amour, & la
 crainte de Dieu : son amour pour ra-
 porter toutes nos actions à sa gloire ;
 & la crainte de ses jugemens, afin de
 nous retenir dans les bornes du de-
 voir

jest czci godna dla swojej dawności,
 czysta w nauce do obyczajów należącej,
 wysoka w tajemnicach, y Boska w po-
 czątku swoim. Zaczynamy coż dla nas
 może być bezpieczniejszego, iako pod-
 dawać się prawu Pana Boga, który po-
 stanowiwszy Kościół swój w pośród
 Narodów bałwochwalskich, mimo sprze-
 ciwienia się wszystkich władzy Ziem-
 skich, przymusił oneż same do uznawa-
 nia Jego za Stworcę swego, y do od-
 dawania mu ukłonu, którego godzien?
 Coż więc możemy rozumniejszego u-
 czynić, żako kiedy chwytamy się nauki,
 która powierdzona jest tak wielą przy-
 kładami, wsparta świadectwem tak wie-
 lu Męczenników, ogłoszona iednostay-
 nie przez tak wiele wieków, obroniona
 przez tyle wielkich ludzi sławnych
 nie tylko świętobliwością obyczajów, ale
 też gruntownym rozumem y nauką głę-
 boką. Procz wiary, trzeba ieszcze
 mieć miłość y Boiaźń Boga: Miłość Je-
 go, ab śmy wszystkie sprawy nasze sto-
 sowali ku chwale Jego; boiaźń zaś są-
 daw Jego, abymy nieprzestępowali gra-
 nic powinności naszej, kiedyby miłość
 Jego niebyła dosyć mocna, do zatrzy-
 ma.

voir, quand son amour n'est pas assez fort pour arrêter l'impetuosité de nos passions. C'est cet amour mêlé d'une crainte salutaire, éclairé par la foi, & animé par l'esperance, qui est la vertu propre du vrai Chretien, & qui en fait le caractere particulier : caractere infiniment plus glorieux que tous les autres, & le seul qui étant dignement soutenu, soit capable de nous procurer une felicité parfaite. Ceux qui adorent JESUS - CHRIST comme leur Dieu, & qui cependant sont engagés dans le schisme ou dans l'heresie, se flattent en vain d'arriver à cette souveraine felicité. Car nous apprenons de ce divin Maître, que pour y parvenir, il n'y a qu'une voye à suivre: Et peut on raisonablement se persuader qu'on suit cette voye lorsqu'on marche dans un chemin que des particuliers se sont eux-mêmes tracé, après s'être separés de l'Eglise Catholique, qui est l'unique Epouse de JESUS CHRIST, la seule depositaire de son Testament, & l'interprete fidele de sa parole. Demeurons donc inviolablement attachés à cette Eglise
 faiq-

mania porywczosci passyi naszych. Ta
 to jest miłosc złączona z zbawienną
 boiaźnią, wiarą oświecona, y ożywiona
 nadzieią, która jest cnotą własną pra-
 wdziwego Chrześcianina, y która tego
 jest przymiotem partykularnym, przy-
 miotem nieskończenie nad wszystkie in-
 ne chwalebniejszym, y który sam ieden
 będąc godnie piastowany, może nam
 przysposobić szczęśliwość doskonałą.
 Ci którzy adorują Jezusa Chrystusa ia-
 ko BOGA swojego, są iednak uwikłani
 kacerstwem, albo odszczepieństwem,
 darmo podchlebiają sobie, iakoby mieli
 przyiść do tey naywyższej szczęśliwo-
 ści. Ponieważ mamy tę wiadomość
 wziętą od samego Boga, że do doycia
 szczęśliwości, iedna jest tylko droga,
 którą chodzić mamy, y możemyż sobie
 rozumnie perswadować, że tą drogą
 idziemy, kiedy w te ślady wstępuiemy,
 które partykularni Przewodnicy sami
 sobie wynaleźli, odłączyszy się od Ko-
 ściola Katolickiego, który jest Oblubie-
 nicą JEZUSA Chrystusa, y ktoremu
 jest powierzony depozyt testamentu, y po-
 zwolone tłumaczenie wierne słowa Ie-
 go. Bądźmy tedy statecznie przywią-
 zane-

sainte: C'est par là qu'on se délivre des doutes, des remords, des troubles, & des inquiétudes dont les hérétiques, & les incrédules mêmes sont agités. C'est par là, dis je, que sur le fait important de la Religion, on passe sa vie dans une douce & tranquille sécurité. Ne croyons pas pourtant que nôtre bonheur ne dépende que de nôtre foi; il dépend aussi de nos œuvres, & de la reconnoissance que nous devons avoir de tant de biens dont Dieu nous a comblés. C'est lui qui nous a fait tout ce que nous sommes: Nos corps & nos ames sont les ouvrages de ses Mains; nos vertus sont des dons de sa grace; nos avantages temporels sont des bienfaits que nous avons reçû de son infinie bonté, C'est lui qui nous soutient dans les tentations, qui nous fortifie dans les souffrances, qui nous console dans les déplaisirs. C'est lui enân qui a livré son Fils à la mort pour nous racheter, & qui a préparé une éternelle récompense aux fideles observateurs de ses Loix. Ne soyons pas insensibles à tant de graces: Et puisque pour
toute

zanemi do tego Kościoła świętego: tym
 iedynie sposobem uwalniamy się od
 wszelkich wątpliwości, od zgryzoł, po-
 mięśniania, y niepokoioł, które kace-
 rzow y niewiernych ustawicznie dręczą:
 tym mowię sposobem, względem sprawy
 walney wiary świętey, miłe życie, y spo-
 koyne bezpieczeństwo sprawiemy sobie.
 Iednakże rozumieć niepotrzeba, iako-
 by szczęście nasze od samey tylko wia-
 ry dependować miało, zawisło oraz od
 naszych uczynkow y od rekognicy, kto-
 rą mieć powinniśmy tylu łask, ktorymi
 nas Bog obdarzył. On ci iest, który
 nam to wszystko uczynił czym iesteśmy:
 Ciąła y dusze nasze są Dziełem Rąk
 Jego, cnoty nasze są dary łaski Jego,
 nasze dobra doczesne, są to dobrodziey-
 stwa, ktoreśmy odebrali z Dobroci Jego
 nieskończoney. On iest, który Nas
 wspiera w pokusach, umacnia w cier-
 pieniu, cieśy w przeciwnościach, nao-
 statek, który wydał Syna swego na
 śmierć, aby nas odkupił, y który nago-
 tował wieczną nadgodę tym, którzyby
 wiernie zachowali Prawa Jego. Nie-
 bądzmy iakoby nieczułemi na przeciw
 tak wielu łaskom: Y ponieważ na znak
 wśel-

toute réconnoissance, Dieu ne demande que nôtre cœur, aimons un Bienfaiteur si grand & si aimable, obéissons à ses commandemens, & persuadons-nous qu'on ne peut trouver de solide plaisir, ni de bien véritable, que dans une soumission parfaite, à ses adorables volontés.

§. II.

*Honorer ceux de qui l'on
a reçu la vie.*

CE n'est pas ici proprement une maxime, c'est une Loi inviolable, qui de tout tems a été observée par les Nations les plus barbares, comme par les Peuples les mieux policés. Ce qui montre, que cette Loi qui se trouve gravée dans tous les cœurs ne peut être que naturelle. D'autre part, Dieu qui sçavoit, que souvent la voix de la nature n'est pas assez forte pour se faire entendre aux hommes dans le tumulte des passions, leur a fait un commandement exprés d'honorer ceux de qui ils ont reçu la vie; & il les menace des plus severes châtimens, s'ils osent
jamais

wielkicy naszej wdzięczności, Bog
nie pragnie tylko serca naszego, kochay-
my Go iako Dobrodzieia tak wielkiego,
y tak miłości godnego, bądźmy postu-
szeni przykazaniom Jego, y bądźmy
pewni, że stałego ukontentowania, y
dobra prawdziwego nigdzie niezna-
dziemy, tylko w doskonałym poddaniu się
pod Jego wolę świętą.

§. II.

O Uszanowaniu Rodziców.

NIE jest to tylko maxyma albo rada,
ale jest prawo nieprzetłamane,
które każdego czasu zachowane było
tak od Narodow naydzikszych, iako też
od Ludzi naypołerowniejszych oby-
czaiow. Przez co się pokazuje, że to
prawo, które wyrażone jest na wsyst-
kich Sercach, pochodzi od sameyże
natury. Z insey strony, Bog, który wie-
dział, że częstokroć głos natury nie jest
dosyć mocny, aby się miał dać słyszeć lu-
dziom w tumultie passyi zostającym, dał
im umyślne przykazanie, aby czcili
tych, od których życie mają; y grozi im
surowemi karami ieżeli by się kiedy wa-
żyli to prawo łamać: Na ostattek sam

jamais violer ce précepte. Enfin la raison nous fait voir la justice de ce commandement : car n'est-il pas juste de rendre nos respects, & nos services à ceux qui après Dieu, nous ont donné l'être, & qui nous l'ont conservé par leurs soins pendant nos premières années. Que les enfans, & principalement ceux qui étant d'une naissance illustre, doivent avoir de plus nobles inclinations, ne manquent donc pas de s'aquiter d'un devoir si legitime. Et s'ils ne veulent attirer sur eux les funestes effets de la colere de Dieu, & passer pour des ingrats, ou plutôt pour des dénatures, indignes de vivre, qu'ils conservent toujours pour leurs Peres & Meres les sentimens d'amour, de soumission & de réconnoissance que la nature leur a inspiré.

§ III.

Importance de l'Education.

LEs Enfans sont coupables sans doute, quand ils ne rendent point à leurs Peres le respect, & l'obéissance

rozum dać nam widzieć sprawiedliwość
 przykazania tego; ponieważ nie jest że
 o stusna, abysmy oddawali respekt y
 usługi nasze tym, którzy po Bogu dali
 Nam istność, y którzy nam ją konser-
 wowali podczas pierwszych lat na-
 zych staraniem swoim? Niechay tedy
 Dzieci, y Ci osobliwie, którzy będąc
 wysokiego urodzenia, powinni mieć
 szlachetniejszye inklinacye, niechay się,
 nowię, znaią do pełnienia tak stusney
 powinności: Y jeżeli nie chcą na siebie
 ściągnąć nieszczęśliwych skutkow gnie-
 wu Boskiego, y stać się niewdzięcznemi,
 albo raczey od natury odrodzonymi, y
 życia niegodnemi, niechay zawsze kon-
 tynuują ku Rodzicom swoim sentymen-
 ta miłości, uniżoności, y rekognicyi,
 które im natura sama podaje.

§ III.

O Pożytkach dobrego Wy-
 chowania.

DZieci są bez wątpienia winne, kie-
 dy nie oddają Rodzicom swoim
 respektu y posłuszeństwa, które im po-

B

winny:

ce qu'ils leurs doivent: mais les Pere
 qui n'ont pas soin de bien élever leur^s
 Enfans ne sont gueres moins criminels^s
 Car on peut dire que c'est de l'éduca-
 tion que dépend presque toujours le
 bonheur ou le malheur de la vie. Un
 méchant naturel est la source féconde
 de tous les vices, si l'on ne travaille
 assidûment à le corriger & à le tourner
 au bien. Un beau naturel se gâte s'il
 n'est point cultivé: Et dans un âge où
 les passions sont si vives, le cœur flat-
 té par la douceur des plaisirs qui lui
 sont offerts, s'y abandonne sans résis-
 tance, lorsqu'on n'a pas pris soin de
 lui faire connoître le poison qu'ils ca-
 chent. Nous ne voyons que trop sou-
 vent les tristes effets d'une mauvaise
 éducation. Un jeune Homme qui a
 été mal élevé n'ayant ni sçavoir, ni mé-
 rite, est incapable de posséder aucune
 charge: ses passions au gré desquelles
 il se conduit, le portant à dissiper ses
 biens, & à tout sacrifier pour se satis-
 faire, le font mépriser & haïr de tout
 le monde: Ses désordres ne manquent
 jamais de lui attirer de fâcheuses affai-
 res & quelquefois cela va si loin,
 qu'il

Pere winny: ale y Rodzice nie mniej złe
 leur^s czynią, jeżeli nie mają starania o na-
 inels^s leżyrey Dzieci swoich edukacyi. Po-
 duca- nieważ może się to mówić, że od edu-
 ars le kacyi zawisło zawsze szczęście albo
 Un nieszczęście całego życia. Zła natura
 conde zrodłem jest obfitym wszystkich wysię-
 vaille pkow, jeżeli do niey nieprzystąpi usta-
 turner wiczna praca, aby ją poprawić, y ku do-
 e s'il bremu wykierować. Natura zaś do-
 e où bra, y ta się prędko psunie, jeżeli cwi-
 flac- czenia nie zna: A w wieku, w którym
 i lui passye są tak żywe, serce zwiedzione
 réfis- łagodnością uciech, które mu się pre-
 a de zentuią, bez odporu za niemi idzie,
 ca- kiedy wprzod nie było około niego sta-
 sou- rania, aby mu dać poznać truczność w
 vaile nich ukrytą. Nadto, często widzimy
 qui a iak są nieszczęśliwe skutki złego wy-
 mé- chowania. Człowiek młody, który nie
 conc- miał wychowania dobrego, nie mając
 elles- ani umiejętności, ani zasług, nieposo-
 r ses- bnym jest do piastowania żadney fun-
 satis- ceyi, passye iego, według których upo-
 tout- robania sobą rządzi, y które go pobu-
 uent- xają do rozproszenia dobr swoich, y
 akai- do utraty wszystkiego dla zadośyć uczy-
 oin, nienia samemu sobie, czynią go wzgar-
 'il

qu'il deshonore sa famille, & se perd
 reputation pour jamais. Quel re-
 gret pour un Pere qui n'a pas travaillé
 de bonne heure à faire instruire son Fils
 avec soin, à lui inspirer la pieté, & à
 lui donner des lumieres, pour régler
 ses mœurs & sa conduite, comme il
 y étoit indispensablement obligé. Mais
 quelle joie pour celui, qui s'est appliqué
 lui-même à former l'esprit, & le cœur
 de son Fils, de le voir dès son entrée
 dans le monde s'acquérir une estime
 universelle, gagner les bonnes graces
 des honnêtes gens, s'acquiter avec dis-
 tinction des premiers emplois qu'on
 lui donne, faire honneur à sa famille
 par ses belles qualités, & devenir de
 jour en jour plus vertueux, plus sage,
 & plus habile. Voila quels sont les
 fruits d'une bonne education: La tran-
 quillité de cette vie, & la felicité de
 l'autre, y sont attachées. Les Peres ne
 doivent donc rien négliger, ni rien
 épargner pour faire bien élever leur
 Enfans: & les Enfans doivent regar-
 der comme un tems précieux celui
 qu'on emploie à les instruire de leur
 devoirs, & à leur donner les connois-
 sances

dzonym y wprawiają go w nienawiść
 u wszystkich ludzi. Jego nierządy nie-
 chybiają nigdy niepomyślnego, rzeczy
 w które go wprowadzają, powodzenia
 y częstokroć tak daleko się to zano-
 si, że y Domowi swemu nieślawę czy-
 ni, y na zawsze reputacyą swoię str-
 aćć musi. Co za żal ztąd dla Oycy,
 który nie starał się za wczasu, aby syn
 Jego z pilnością był uczony, aby go
 w pobożności ćwiczone, y dane mu było
 oświecenie do regulowania obyczajow
 y życia iego; iako do tego koniecznie
 był obowiązany. Lecz co za ra-
 dność dla iego, który sam usiłował for-
 mować rozum, y serce Syna swego,
 kiedy widzi że od wejścia swego mię-
 dzy ludzi zarabia sobie na estymacyę
 pospolitą, zasługuie na affekt pocze-
 nych ludzi, sprawnie z dystynkcyą pier-
 wsze Vrzędy, które mu powierzone by-
 wają, czyni honor Familii swoiey pię-
 knemi przymiotami, y codzieln staie się
 cnotliwym, mędrszym, y do wszyst-
 kiego sposobnieyszym. Otoż, co za
 pożytki są dobrej edukacyi: Pokoy w
 tym życiu, y szczęśliwość w drugim
 są z nią złączone. Rodzice tedy za.

sances qu'on juge leur être nécessaires, & dont ils reconnoîtrent eux-mêmes l'utilité dans la suite de leur vie. Ils doivent, dis je, seconder par leur application, & par leur docilité le soin que l'on prend de leur éducation, puisque c'est une affaire qui les regarde directement, & dans laquelle ils ont plus d'intérêt que personne.

§. IV.

*Ce que doit apprendre un
jeune homme de qualité.*

TOUTES les sciences contiennent plusieurs vérités; & comme nous souhaitons naturellement de connoître la vérité, il y a toujours quelque plaisir à s'attacher aux sciences. On ne doit pas néanmoins les embrasser toutes indifféremment. Il y en a qui sont à la mode, & qu'on n'apprend que pour se divertir. Mais il y en a d'autres qui sont nécessaires, & surtout à un homme de qualité. La Morale, la Politique, & l'Histoire sont de ce nombre: la première lui fournit des principes certains pour régler ses mœurs,

duzey rzeczy zaniedbywać niepowinai,
ani niczego niezataować dla dania
dzieciom dobrego wychowania: a dzie-
ci z swoiey strony powinny drogo so-
bie szacować ten czas, który im dany
bywa na naukę, aby się uczyli swoich
powinności, y nabywali wiadomości tych.
ktore się im zdają być potrzebne, y
z ktorych pożytek sami widzieć bę-
dą w następującym życiu swoim. Po-
winni, mówię, pomoc przez swoię
applicacyą, y poiętność, staraniu, ktore
mają Rodzice około Ich edukacyi, po-
nieważ ta rzecz prosto się ich tyka, y
bardziej do nich, aniżeli do kogo in-
szego należy.

§. IV.

O tym, czego się człowiek
w młodości swoiey uczyć
powinien.

WSzystkie umiejętności zawierają
w sobie pewne prawdy; a iako
naturalnie życzymy sobie prawdę po-
znać, tak zawsze z niejakim ukonten-
towaniem przywiązujemy się do nauk.
Jednakże chwytac się razem wszyst-
kich

mœurs, & les deux autres lui donnent des lumieres pour se conduire avec prudence. Les Mathematiques renferment tant de belles découvertes; elles sont si estimées en ce tems-ci, qu'il en faut au moins sçavoir ce qui est le plus facile & le plus d'usage, comme l'Arithmetique, la Geographie, la Sphere; à quoi on peut ajouter une legere connoissance de la Geometrie, qui rend ceux qui s'y appliquent, retenus & circonspects dans leurs jugemens; qui leur enseigne à suivre dans la recherche de toutes sortes de vérités, une methode exacte; & qui les accoutume insensiblement au travail de l'attention si necessaire dans les sciences, & dans les affaires. Il est encore plus important d'être instruit de la vraie Rhetorique, je veux dire, celle qui apprend non-seulement à bien parler, mais encore à persuader. Ce bel Art est quelquefois de grand usage en des occasions, où la force, le courage, & la valeur seroient inutiles: il sert à s'insinuer avec adresse dans l'esprit des Princes & des Grands, à traiter avec les amis, les ennemis, &

les

kich nie potrzeba ; są bowiem inſze dla
 mody , y ktorych ſię uczemy tylko dla
 rozrywki . Są zaś inſze , które ſą po-
 trzebne , a nadewszystko człowiekowi
 znacznie urodzonemu . Nauka moralna,
 Polityka y Hiſtorya , w tey ſię liczbie
 mieſzczą ; pierwsza podać mu pewne
 początki do regulowania obyczajow ; a
 drugie dwie objaſniają go , iako ſię
 mądrze ma ſprawować : Matematyka
 zamyka w ſobie iak wiele pięknych
 wiadomości , y iſt tak eſtymowana tego
 częſtu , że trzebaby z niey przynaj-
 mniej to umieć , co iſt łatwiejszego y
 zwyczajniejszego , iako to Arymetykę,
 Geografią y Sferę . Do czego może ſię
 przydać lekka umiejętność Geometrii,
 która tych , ktorzy ſię do niey applicu-
 ją , czyni skromnemi y oſtróżnemi w
 zdaniach ſwoich , naucza ich ſpoſobu
 należytego , którego ſię trzymać mają
 w wynalezieniu Prawdy wszelkiego ro-
 dzaju , y przyzwyczajają ich niezawacznie
 do pracowitey atencji potrzebney w
 naukach y ſprawach wszelkich . Jeſt
 ieſzcze rzecz bardzo pożyteczna bie-
 głym być w prawdziwey kraſomowſkiej
 ſztuce ; o tey mowię , która uſzy nie-

les étrangers, à se rendre maître des
 cœurs, & à tourner comme l'on veut
 les esprits des Soldats & des Peuples.
 La Philosophie n'est pas moins utile,
 elle forme extrêmement l'esprit; elle
 l'éclaire, & lui donne plus d'étenduë.
 La Logique, & la Métaphisique, le
 rendent plus juste, & plus fin; & la
 Physique lui découvrant les secrets de
 la nature, & lui faisant considerer la
 beauté, l'ordre, l'enchaînement ad-
 mirable des differentes parties de l'U-
 nivers, le porte en même tems à ado-
 rer l'auteur d'un si merveilleux Ouy-
 vrage. L'étude des Langues doit pré-
 ceder l'étude des Sciences plus serieu-
 ses, excepté celle de la Morale, dont
 on ne scauroit trop tôt apprendre les
 principales régles. On ne doit pas né-
 gliger les exercices du corps: ils en-
 tretiennent la santé, rendent la con-
 stitution plus forte, & donnent aux
 actions exterieures un air libre, &
 une certaine grace qui frappe d'abord
 agréablement: ce qui n'est pas dans
 le monde un petit avantage. Je ne
 parle point ici des sciences propres de
 chaque Etat: je suppose qu'un jeune
 hom-

tylko dobrze mówić, ale też y perswadować. Ta piękna nauka częstokroć iest wielce pożyteczna w takich okazjach, w których moc, odwaga y dzielność na małoby się przydały; pożyteczna iest do ujęcia sobie sztucznie umysłu Xiążąt y Panow wielkich, do traktowania z przyjaciółmi y nieprzyjaciółmi, y z ludźmi obcego kraiu; do zniewolenia serc, y do rządzenia iako się podoba, rozumu żołnierzy y Narodow: Filozofia nie mniej iest pożyteczna, formuie bowiem nieskończenie rozum, objaśnia go, y bardziey go rozprzeszczętnia. Logika y Metafizyka czyni go sposobnieyszim y subtelnieyszim; a Fizyka otwierając mu sekreta natury, y dając mu poznać piękność, porządek, y przedziwne złączenie różnych części świata, nakłania go oraz do adorowania Autora tak dziwnego dzieła. Nauka ięzykow, poprzedzić powinna naukę umiejętności wyższych, wyższy naukę moralną, ktorey pryncypalnych reguł nigdy zbyt prędko nauczyć się nie możemy. Nie irzeba zaniedbywać ćwiczenia ciała, ktore konserwuje zdrowie, konstytucyą czyni mocnieyszą,

)(32)()
homme destiné à servir l'Eglise, s'im-
struit à fond de la Theologie; un
Homme de Robe, des Loix & des Coû-
tumes; & un Homme d'Epée, de tout
ce qui regarde la Guerre.

§. V.

*Quel doit être le but de ses
Etudes.*

LEs actions qui seroient bonnes
d'elles-mêmes, changent de na-
ture quand elles sont faites par un mau-
vais principe. L'étude est une occupa-
tion qui de soi est bonne & honnête :
mais il faut examiner par quel motif
on s'y applique. C'est d'ordinaire ou
pour acquérir de la réputation, ou pour
se procurer quelque établissement avan-
tageux, ou pour être utile au public
conformement à l'ordre de la Pro-
vidence, qui veut que chacun travail-
le selon ses forces, & selon les talens
qu'il a reçus. Les deux premiers mo-
tifs sont mauvais, il vaudroit mieux
ne pas étudier, que de le faire par or-
gueil, ou par intérêt. Le troisième
est fondé sur la Loi naturelle, &
sup

y do spraw zewnętrznych przydaie ma-
 nierę wolną, y nieciaki wdzięk, który
 się zaraz oczom mile podoba: co z nie-
 małym jest między ludźmi pożytkiem.
 Nie mówię ia tu o naukach własnych
 każdemu Stanowi: mniemam, że mło-
 dy człowiek destynowany do służenia
 Kościołowi, z gruntu uczy się Teolo-
 gii; świeckci, praw y zwycięzow; a wo-
 jenny, tego wszystkiego co do wojny należy.

§. V.

Co za koniec Nauk młode-
 go Kawalera być powinien.

SPrawy które są dobre z samych sie-
 bie, odmieniaią naturę swoją, kie-
 dy są czynione dla złego końca. Na-
 uka, jest to zabawa z samey siebie
 dobra y uczciwa, ale trzeba uważać
 dla jakiej przyczyny do niej się uda-
 jemy. Pospolicie bywa, że albo dla na-
 bycia reputacyi, albo dla postarania
 się o postanowienie jakie pożyteczne,
 albo dla tego, ażeby być pożytecznym
 publicznemu Dobru według dyspozycyi
 Boskiej Oparrzności, która chce, aby
 każdy pracował według sił swoich, y
 według

sur les principes de la Religion, est bon & digne d'un cœur noble. Ainsi ceux, à qui appartient l'éducation des Enfans, doivent leur faire comprendre de bonne heure, que le tems de leurs études ne peut être bien employé, s'ils ne le rapportent à la gloire de Dieu, à leur propre perfection, & à l'utilité de l'Etat ou de l'Eglise.

§. VI.

Du bon usage de la Science.

IL me semble que ceux qui sont élevés au-dessus des autres par leur naissance ou par leurs dignités, devroient aussi les surpasser par l'étendue de leurs connoissances. Du moins on ne peut douter que la science ne soit fort utile à un homme de qualité, pourvû qu'il en sache faire un bon usage, & qu'au lieu de s'enorgueillir de ses lumières, il s'en serve à régler son cœur, & à perfectionner son esprit. Sur ce pied-la, quelque sçavant qu'il puisse être, il ne doit jamais faire hors de propos une vaine montre de son érudition, disputer avec cha-
leur

według talentow, które odebrał. Pierwsze dwie przyczyny są złe, lepiejby było nie uczyć się, aniżeli to czynić dla pychy y własnego interesu. Trzecia przyczyna zasadzając się na prawie naturalnym, y na początkach Religii, dobra jest y godna serca wspaniałego. Dla tego ci, do których należy edukacya Dzieciak, powinni im zawczasu dać do wyrozumienia, że czas ich nauk nie może być dobrze zażyty, jeżeli ich nie stosują do ehwały Boskiej, do własney swoiey doskonałości, y do pożytku Państwa lub Kościoła Świętego.

§. VI.

O dobrym zażywaniu Nauk,

Tak mi się zdaie, że ci, którzy są wywyższeni nad innych urodzeniem, albo godnością, powinni ich także przewyższać swoją umiętnością. A przynajmniej wątpić nie możemy, że umiętność bardzo pożyteczna jest Człowiekowi Szlacheckiemu, byleby wiedział iak iey zażyć, y zamiast pyśnienia się z oświecenia swoiego, obracał ie do regulowania serca y do wydosko.

leur sur des bagatelles, vouloir tout reduire à son sens, & parler d'un ton dogmatique; ces manières pedantesques déplaisent extrêmement aux honnêtes gens. La connoissance des belles Lettres doit polir nos mœurs, & nous inspirer plus de douceur, de discretion & de retenuë. Aussi voyons-nous qu'ordinairement les vrais Sçavans ont beaucoup de moderation, d'humilité, & de sagesse; parce qu'à proportion qu'ils ont plus de lumières, ils connoissent mieux & leurs defauts, & leurs devoirs.

§. VII.

*Ce que l'on doit à ses
Parens.*

LEs Loix de la Nature & de la Bienfaisance nous obligent de rendre à nos Parens le respect qui leur est dû; de défendre leur honneur, & de soutenir leurs interêts, quand nous le pouvons faire sans injustice. Outre que c'est un devoir, c'est encore un avantage considerable que de demeurer étroitement uni avec ses proches.

On

doskonaleni i rozumu swojego. Na tym
 tedy fundamencie, iakokolwiek kto so-
 bie zdaie się być poigłym y mądrym,
 nie powinien nigdy bez potrzeby prożno
 wyieźdzać z umięgnością swoją, dy-
 sputować z kławością o bagatele, chcieć
 wszystko pod swoje zdanie zniewolić, y
 rozprawić tonem nauczającym, ponie-
 waż te podle manieri nie podobają się
 ludziom uczciwym. Umięgność do-
 brych nauk powinna obyczaje nasze po-
 lerować, y przydawać nam więcey łago-
 dności, dyskrecyi, y skromności. Dla tego wi-
 dzimy, że pospolicie prawdziwie uczeni
 ludzie, mają wiele pomiarkowania, pokory,
 y mądrości: ponieważ według proporcyi,
 im więcey mają światła, tym lepiej po-
 znają swoje niedoskonałości y powinności.

§. VII.

O tym, cośmy Krewnym
 winni.

PRawa natury y przyzwoitości obli-
 gują nas do oddania Krewnym re-
 spektu im winnego, do bronienia hono-
 ru ich, y do utrzymywania ich inte-
 resow, kiedy to być może bez narusze-
 nia sprawiedliwości. Procz tego albo-
 wiem,

On ne voit gueres tomber en décadence les familles qui sont unies de la sorte : elles s'aident & se soutiennent mutuellement, soit par elles-mêmes, soit par leurs amis; & cette bonne intelligence les maintient en honneur & en autorité. Quand même nos Parens n'auroient pas beaucoup de mérite, la bienséance & la charité veulent que nous évitions de rompre avec eux, que nous cachions leurs défauts, autant qu'il est possible, & que dans l'occasion nous ne refusions pas de les servir.

§. VIII.

Etre soumis aux Loix de l'Etat.

LE droit Divin, l'ordre de la société civile, le bien général des Peuples, demandent que chaque particulier se soumette aux Loix. Dans un Etat Monarchique les Sujets sont obligés d'honorer leur Roi, & de lui obéir; & dans les Républiques, on doit être soumis aux Magistrats: c'est un devoir indispensable, & une Loi reçüe

wiem, że to jest powinność, jest oraz znaczne dobro ściśle być złączonym z Krewnemi swemi. Widziemy, że nie tak łatwo upadają Familie, które są ziednoczone tym sposobem: wzajemnie się utrzymują y siebie pomagają, bądź przez się same, bądź przez swoich przyjaciół; y to dobre porozumienie utrzymuje je w honorze y w powadze. Chociażby Krewni nasi nie mieli wiele załug, sama przystość y miłość chcą, abyśmy się strzegli oddalenia się od nich, y abyśmy pokrywali, ile możności, ich wady, y w potrzebie nie odmawiali im usługi naszej.

§. VIII.

O tym, że powinniśmy być posłusznemi Prawom pospolitym.

Prawo Boskie, porządek współczesności ludzkiej y dobro powszechnie Narodów potrzebują, aby każdy partykularny człowiek poddawał się Prawom. W Państwie Monarchicznym poddani są obligowani cześć Króla swego, y Jemu być posłuszni; a w
Rze-

requë de tout tems par toute la terre. Ce qui est autorisé dans un Etat par un long usage, ne doit être changé que pour des raisons & plus fortes que celles qui l'ont fait établir, & plus utiles au bien universel, auquel chacun est obligé de concourir. Les nouveautés, que des particuliers voudroient introduire dans l'administration d'un Royaume, seroient plutôt capables de le détruire que d'en affermir, ou d'en augmenter la puissance. L'Histoire est pleine d'exemples qui prouvent cette verité. C'est en vain que ceux qui se révoltent contre leurs Souverains, les accusent de violence & de tyrannie : l'ambition qui aveugle ces rebelles, les empêche de considerer que Dieu nous ordonne d'obéir aux Puissances qu'il a établies sur nous, quand elles abuseroient de leur autorité ; à moins que ce ne fut pour nous obliger à faire ce qu'il nous defend lui-même : Les Loix Civiles ont toujours condamné la rebellion, quelque specieux prétexte qu'on ait pu lui donner: enfin il est constant par l'expérience de tous les siècles, que les herribles

Rzecznaobpospolitych trzeba podlegać
 Wzrędom. Ta jest powinność nie od-
 mienna, y prawo przez wszystkie
 wieki po całym świecie przyjęte. Co jest
 wziętego w Państwie iakim przez dłu-
 gi zwyczaj, to nie powinno być odmie-
 nione, chyba dla mocniejszych przy-
 czyn, niżeli były owe, które tę rzecz
 wniasty, y pożyteczniejszych dobru pa-
 nszecznemu, do którego każdy obligo-
 wany jest przykładać się. Nowości, kto-
 re partykularne Osoby chcą wprowadzać
 w rząd iakiego Krolestwa, bardzieyby
 osłabiły, aniżeli utwierdziły, albo po-
 mnożyły Jego potęgę. Pełna jest Hi-
 storia przykładow, które tey prawdy do-
 wodzą. Daremnie ci, którzy powstaiają
 przeciwko swoiey zwierzchności, u-
 skarżaią się na ich gwałt y tyrannią:
 Ambicya, która tych Rebelizantow
 zaślepia, przeszkadza im, że nie uwa-
 żaią, co nam Bog przykazuje, abyśmy
 posłuszniemi byli Mocy najwyższej, kto-
 rą nad nami postanowił, nawet cho-
 ciażby na złe zażywała swoiey powa-
 gi, byleby nie przymuszała nas do
 czynienia tego, co nam sam Bog zaka-
 zuie. Prawa pospelite, zawsze potę-
 piały

ribles maux que causent les guerres civiles, & les révoltes des Sujets, sont sans comparaison plus grands que ceux qu'un Prince peu équitable fait quelquefois souffrir à son Peuple. Outre que s'il étoit permis aux particuliers de desobéir à leurs Supérieurs quand ils croiroient avoir droit de s'en plaindre comme les rebelles supposent, il n'y auroit point de Societé, ni de forme de Gouvernement qui pût subsister; puisque chacun trompé par ses passions, ne manqueroit jamais de raisons apparentes pour s'opposer aux Puissances les plus légitimes. Ainsi quelque mauvais usage que fassent de la souveraine autorité ceux qui en sont revêtus, que les Peuples demeurant dans les bornes du devoir & de l'obéissance, reconnoissent en cela Dieu irrité qui les châtie: & qu'ils le supplient, lui, qui tient en sa main les cœurs des Rois, de donner à leur Princes les vertus nécessaires pour gouverner avec autant de bonté que de justice. Heureux cependant l'Etat, où le Roi regarde ses Sujets comme ses enfans, & où ses sujets le considèrent

piaty rebelią każdą, iakokolwiek pre-
 text pozorny mającą; naostatek u-
 twierdzona jest rzecz, przez expery-
 encyą wszystkich wieków, że straszne
 nieszczęścia, których przyczyną są
 wojny domowe, y bunty poddanych, są
 bez porównania więkksze daleko, niżeli
 te, które Pan mało sprawiedliwy pod-
 czas sprowadza na swoich poddanych.
 Procz tego, gdyby wolno było, aby par-
 tykularni ludzie wypowiedali Starszym
 swoim postuszeństwo, kiedy rozumieją,
 że mają prawo uskarżać się na nich,
 (iako rebellizanci mniemają) nie by-
 łoby żadnego zgromadzenia, ani for-
 my Państwa, ktoraby się mogła utrzy-
 mać: ponieważ każdy uwiedziony na-
 miętnościami swoiemi, miałby zawsze
 pozorne racye sprzeciwiania się Zwierz-
 cnościom naysprawiedliwszym. Tak
 tedy, iakokolwiekby na złe zazywali po-
 wagi swojej najwyższej, ci, ktorzy ją
 daną sobie mają, niechay ludzie nie prze-
 stępując granic powinności y postuszeń-
 stwa, uznawają w tym Boga na się zo-
 gniewnego, który ich karze: y nie-
 chay go proszą, aby, iako w rękach
 swoich urzyma serca Krolewskie, tak
 uży-

rent comme leur pere. Heureux le Royaume, où le Prince ne s'applique qu'à procurer la felicité de ses Peuples, & où les Peuples tâchent de répondre dignement aux soins que leur Souverain prend de leur bonheur! Heureuse donc la France où l'on voit cette union parfaite, & cette admirable correspondance de tous les membres de l'Etat avec leur auguste Chef.

§. IX.

N'être attaché qu'au Roi.

CETTE Maxime n'est qu'une suite de la précédente. Car les Loix de l'Etat nous obligent d'obéir au Roi & nous défendent tout engagement contraire à ce premier devoir. Or ceux qui se dévouënt entièrement à quelque personne élevée au-dessus d'eux par son rang, ou par sa puissance, sont en danger de manquer de fidélité à leur Prince, lorsque les personnes à qui ils se sont attachés, en manquent elles mêmes. C'est pourquoy les Sages ont toujours desaprouvé ces liaisons trop étroites, & ces
 enga-

używać Panom Ich, cnot potrzebnych do rządzenia równie z dobrocią, iako y sprawiedliwością. Szczęśliwe iednak to Państwo, w którym Krol zapatruje się na poddanych swoich, iako na dzieci, a poddani mają Krola za Ojca swojego. Szczęśliwe Krolestwo, gdzie Pan o nic się inzego nie stara, tylko aby uszczęśliwić lud swój, y gdzie lud wzajemnie stara się goanie korrespondować pieczy tej, którą Pan ma o Ich szczęśliwości. Szczęśliwa więc Francya, w ktorey widzimy to doskonałe ziednoczenie, y tę dziwną korrespondencyą wszystkich Stanow Krolestwa z Ich najwyższą Głową

§. IX.

O Przywiązaniu ktore mieć do Krola powinniśmy.

TA maxyma następuje prosto po przeszłej. Ponieważ Prawa Oyczy-
ste obligują nas do posłuszeństwa ku Krolowi, y zabraniają nam wszelkiej ligi przeciw pierwszej tej powinności. Zaczynaj ci, którzy się całych siebie oddawają Osobie iakicy, nad nich wyższej dostojnością, albo peręgą
C wdawa-

engagemens particuliers, qui en plusieurs rencontres se trouvent opposés à nos obligations naturelles. Il nous doit suffire de rendre aux premières Têtes de l'Etat les respects qui leurs sont dûs, sans jamais nous donner à elles, de telle sorte que nous leur vendions, pour ainsi dire, nôtre liberté, dont le Roi seul est maître. Ce n'est pas que je blame en général l'attachement que l'on a pour les Grands. Car si cet attachement ne va point jusqu'à nous faire suivre aveuglement leurs passions criminelles, & qu'il n'ait rien de contraire à nos devoirs, on ne peut pas les condamner, mais il faut prendre garde si ces Grands sont eux-mêmes attachés & soumis au Souverain, & s'ils ne prétendent point par leurs bienfaits nous faire entrer avec eux dans des engagemens qui ne puissent compatir avec l'obéissance qui lui est due. Que si nous reconnoissons qu'ils aient un dessein si criminel, c'est alors qu'il faut s'cloigner d'eux, & sacrifier généreusement à nôtre devoir, l'espérance de quelque avantage que ce puisse être. Il arrive même que les promesses

wdawiają się w niebezpieczeństwo ubliżenia wierności przeciw Panu swemu, kiedy też same Osoby, do których się przywiązują, wierności w sobie nie mają. Dla czego Mądrzy ludzie ganili zawsze te ligi bardzo ścisłe, y to partykularne przywiązania, które w wielu okazyach bywają przeciwnie obligacyom naszym naturalnym. Dostć nam na tym być powinno, kiedy pierwszym w Państwie Głowom oddaemy respekt im winny, samych siebie im niesakryfikując, tak dalece, abyśmy im nieiako przedać mieli naszą wolność, ktorey ieden tylko Król Panem jest. Nie ganig ia w powszechnie przywiązania ku Panom wielkim; Ponieważ, jeżeli to przywiązanie nie prowadzi nas tak daleko, abyśmy ślepo za ich złemi passyami iść mieli, y jeżeli w nim nic powinnościom naszym przeciwnego się nie znajduje, nie możemy go zgoła potępiać. Ale trzeba pilno uważać, jeżeli ci Panowie są sami z dobrym sercem y submissyą dla swego Rzędcy najwyższego, y jeżeli nie zamierzają przez swoje dobrodzieystwa wprowadzić nas w ligę z sobą, która

messes flatteuses que font les Grands qui se rendent Chefs de parti, n'ont presque jamais leur effet; parce qu'au lieu de pouvoir faire du bien aux autres, ils tombent eux-mêmes dans toute sorte de miseres. Ils y précipitent ceux qui se sont attachés à leur fortune: & les uns & les autres reçoivent enfin le juste châtement qu'ils ont mérité: Soyons donc persuadés que quelques révolutions qui arrivent dans un Royaume, il faut toujours s'attacher au Roi, & que c'est le parti le plus juste & le plus avantageux de tout.

§. X.

Contre ceux qui osent censurer le Gouvernement.

C'EST ne peut être que par une téméraire présomption que des sujets trouvent à redire à l'administration de l'Etat, s'imaginant que les affaires publiques iroient mieux si elles étoient conduites selon leurs idées. C'est à eux à se soumettre aux Loix, & à se conformer aux Reglemens qui doi-

by się zgodzić nie mogła z postuszeństwem winnym samemu Królowi. Co gdybyśmy postrzegli, że w nich tak niegodziwe znajduie się przedsięwzięcie, w ten czas powinniśmy się od nich oddalić, y wspaniałym sercem dla powinności naszej odstąpić wszelkicy nadziei dobra, gdyby nie wiedzieć iakiego. Trafa się oraz, że podchlebne obietnice, które czynią Panowie, będąc głowami partyi iakiey, prawie nigdy nie mają skutku swego: ponieważ zamiast tego, co by mogli drugim dobrze uczynić, sami często wpadają w nędzę. Ciągają za sobą nawet y tych, którzy się do ich fortuny przywiązali: y iak ci, tak oni, odbierają sprawiedliwą karę, na którą zasłużyli. Bądźmy tedy wyperswadowanemi, że niechayby się iakiekolwiek rewolucye wszczęły w Państwie iakim, trzeba zawsze z Królem trzymać, y że ta Partya ze wszystkich jest najsprawiedliwsza, oraz y nayszyteczniejsza.

§. X.

O tych, którzy śmieją cenzurować Rządu Państwa.

Nle dzieie się to podobno, tylko przez niebaczną presumpcyą, że podda-

vent être observés sans murmure , & sans opposition de leur part. La reformation des abus qui se glissent de tems en tems dans le Royaume , seroit sans doute à souhaiter ; mais les moyens de la procurer sont si difficiles , que de l'entreprendre sans une autorité légitime, ce seroit plutôt travailler à ébranler la Monarchie, qu'à y établir le bon ordre. Des Particuliers sont coupables , s'ils osent censurer le Gouvernement. Il n'appartient qu'au Roi, & à ses Ministres, d'examiner s'il y a dans l'Etat des desordres à corriger. Si cependant les Assemblées des Etats, qui se tiennent en divers lieux, découvrent quelque abus dans leurs Provinces, elles peuvent se servir de l'autorité que le Roi leur donne pour les reformer. Et quand leur autorité ne suffit pas, & que les desordres, dont il s'agit, tirent à conséquence, elles doivent en donner avis à Sa Majesté, afin qu'elle y remédie de la manière qu'elle jugera la plus avantageuse à son Peuple. Mais après tout ce, qui pourroit être allegué, le Roi doit demeurer le maître. Et
 quand

ni nayduią, coby mówili przeciwko administracyi Państwa, imaginując sobie że lepiejby szły rzeczy publiczne, gdyby były sffrawowane według ich myśli. A owo do nich należy poddać się prawom, y konformować ustawom, które powiany być zachowane bez szemrania, y bez sprzeczowania się z ich strony. Poprawa złych zwyczajów, które się za czasem w Państwie wkradają, byłaby bez wątpienia pożądana, ale sposoby czynienia iey są tak trudne, że, chcieć się tego podjąć bez powagi przyzwyczajey, byłoby to raczey pracować około wzruszenia Monarchii, aniżeli około przywrócenia dobrego porządku. Ludzie partykularni nie są bez winy, jeżeli śmieją publiczne rzędy cenzurować. Nie należy to, tylko do Króla, y do Jego Ministrów rozrządzać, jeżeli w Państwie iakie do poprawy nieporządku znajdują się. Tym czasem, jeżeli zgromadzenia Stanów, które się na różnych miejscach odprawiają, postrzegają iakie złe zwyczaje w Prowincyach swoich, mogą zażyć powagi, którey im Król pozwala, aby je reformować. A jeżeli powaga ich do tego nie wystar-

quand même il n'accorderoit pas des demandes qui paroïtroient bien fondées, on doit se persuader qu'il n'en use ainsi que pour le bien de ses Sujets, & pour des raisons qui ne sont connues qu'à lui, & à son Conseil.

§. XI.

*Contre les Auteurs des
Troubles & des Conspi-
rations.*

ON peut juger par ces principes combien sont criminels ceux qui sous prétexte de demander la reformation de quelques abus, excitent des troubles dans l'Etat, & y causent par leur revolte ces desordres funestes qui l'ébranlent quelquefois, & même qui le renversent entierement. Lorsque ces dangereux partis se forment, il se trouve des gens, qui pour se faire craindre, affectent de rendre leur fidélité suspecte, esperant que pour les retenir dans le devoir, on leur accordera les graces & les emplois qu'ils souhaitent. C'est une fausse politique,

&

cza, a nieporządki, o których rzecz
 jest, ciągną za sobą złe konsekwen-
 cye, powinni o tym Krolowi oznaymit,
 aby temu sam zabiegł sposobem, iakim
 będzie rozumiał dla ludu swego naj-
 lepszym. Jednakże po wszystkich, co
 będą mogli allegować, Krol Panem
 być powinien. Y chociażby nie przy-
 zwolił na prośby ich, któreby się zda-
 ły być gruntowne, trzeba sobie wyper-
 swadować, że to czyni dla dobra swo-
 ich poddanych, y dla przyczyn, które
 Jemu tylko samemu, y Radzie Jego
 są wiadome.

§. XI.

Przeciwko Autorom niepo-
 koiu y konspiracyi.

MOżemy sądzić z tych dowodow, iak
 wielkiey podpadaia winie ci, kto-
 rzy pod pretextem szukania poprawy
 niektorych złych zwyczajow, wzbu-
 dzaią niepokoię w Państwie, y sprawu-
 ią w nim przez swoię rebellią te nie-
 porządki nieszczęśliwe, któremi czę-
 stokroć z gruntu peruszaią, a czasem y
 obalaią całe Państwo. Kiedy się tak-
 we^o niebezpieczne partye formuią, naj-
 duią

& une méchante finesse, que d'employer ces moyens captieux, pour s'avancer à la Cour. L'expérience nous apprend qu'on ne réussit point par cette voye; & qu'au contraire il arrive presque toujours, qu'on se perd en la suivant. Ces raisons, & sur tout l'attachement à nôtre devoir, doivent nous obliger en toutes sortes d'occasions de rejeter constamment les propositions qui lui sont opposées, & d'éviter jusqu'aux moindres choses qui pourroient faire douter de nôtre fidélité. Quelques criminelles que soient les conspirations dont on vient de parler, elles le sont pourtant moins, que celles qui s'attaquent à la Personne sacrée des Rois, & qui ne tendent à rien moins qu'à les détrôner. Les Chefs de ces factions détestables doivent être regardés comme des furieux, qui sacrifient tout à leurs passions, & comme les plus cruels ennemis de leur Patrie. Ces rebelles ont beau déclarer hautement qu'ils n'ont pris les armes que pour maintenir les Loix de l'Etat: ce prétexte usé n'est plus propre à tromper personne. Car après ce que tant d'habiles

dnia się ludzie, którzy, ażeby się ich
 obawiano, udają się być o wierność
 podejrzanemi, mając nadzieję, że dla
 utrzymania ich w granicach powinno-
 ści, pozwolą im Łask, y Wzrędom, kto-
 rych pragną. Polityka ta jest fałszywa,
 y wymysł niegodziwy zażądać zdra-
 dzieckich sposobow do postępowania wy-
 zey przy Dworze. Experyencya nas
 uczy, że ta droga nie wiele się udaje;
 y że z przeciwney strony prawie się
 zawsze trafia, że kto się tą drogą u-
 daje, ginie. Te przyczyny, a nade-
 wszystko przywiązanie się do własney
 powinności, powinny nas obligować do
 statecznego we wszystkich okazyach
 odrzucania propozycji tej naszej po-
 winności przeciwnych, y do strzeżenia
 się najmniejszey rzeczy, ktoraby me-
 gła wierność naszą wątpliwą uczynić.
 Jakożkolwiek niegodzime są konspira-
 cye, o których mowimy, nie są iednak
 tak złe, iako te, które się tykają Osoby
 poświęconey Królom, y które do te-
 go dążą, aby ich z Troun składać. Głó-
 wy takowych fakcyi obrzydliwych po-
 winny mianc być za szalone, które
 wszystko passyom swoim sakryfikują, y

biles gens ont écrit sur cette matière, on ne peut ignorer, que selon les Loix divines & humaines, chacun est indispensablement obligé d'être fidele à son Prince, & qu'un Souverain légitime ne relève que de Dieu seul. D'où il suit que ceux, qui bien loin de lui obéir, prétendent se mettre à sa place, ou la donner à un autre, sont condamnés par les Loix mêmes dont ils se vantent faussement d'être les Défenseurs. En France, en Angleterre, & dans presque tous les Royaumes du Monde, le Sceptre ne peut passer d'une main en une autre, que par droit de succession. Et le plus grand de tous les crimes que des Sujets puissent commettre, c'est d'entreprendre d'usurper la puissance Souveraine. Ainsi il faut avoir en horreur ces attentats sur l'autorité des Rois, Nous devons faire tous nos efforts pour leur conserver la Couronne, si l'on veut la leur enlever, & pour les maintenir sur le Trône au peril de nôtre propre vie. Il n'y a que cette union des fideles Sujets avec leur Prince légitime, qui puisse empêcher la ruine d'un

qui

*stają się najsokrutniejszymi Ojczyzny swe-
 iej nieprzyjaciółmi. Daremnie ci Rebel-
 lizanci mogą się z tym oświadczać, że się
 nie rzucili do broni, tylko dla utrzymania
 Praw Państwa swego: ten pretext spawse-
 dniały, nie jest więcey sposobny, aby można
 nim kogo oszukać. Ponieważ po wszystkich, co
 w tej materji wiele biegłych ludzi napi-
 sało, tajemno nam być nie może, że podług
 Praw Boskich, y ludzkich, każdy nieu-
 chybnie jest obligowany wiernym być Pa-
 nu swemu, y że Rządca porządnie obra-
 ny nie dependuje, tylko od samego Boga,
 Zkąd następuje, że ci, którzy nie tylko
 Jemu nie są posłusznemi, ale jeszcze pre-
 tendują albo siebie, albo drugich wsadzić
 na ich miejsce, potępią się temż samo-
 mi prawami, których się próżno y chępli-
 wie czynią Obrońcami. We Francji, y
 w Anglii, y prawie we wszystkich świata
 Królestwach Bieżo nie może przenie-
 sione być z iedney ręki do drugiej, tylko
 przez prawo sukcesji. Y największy kry-
 minal, który poddani mogą popełnić, jest
 chcieć uzurpować władzę najwyższą. Za-
 czym strachać się wiele trzeba takowe-
 go porwania się na powagę Królów: po-
 winniśmy wszystkich się zazrywać, abyśmy
 im zachowali Koronę, gdyby im ją kto*

qui soit capable d'y établir la paix & la tranquillité.

§. XII.

Moyens pour se faire aimer.

IL n'est rien de si avantageux dans le Commerce du Monde, que de sçavoir se faire aimer. En effet, celui qui sçait se rendre maître de cœurs, entreprend peu d'affaires qui ne lui réussissent, parce qu'il trouve par tout des protecteurs & des amis. Mais comment entrer dans les cœurs, dira-t-on? il est si mal-aisé de les gagner. Pas tant que l'on se l'imagine. En premier lieu, l'honnêteté est un moyen très propre pour cela. Elle rend l'esprit souple, docile, insinuant; elle nous empêche de choquer les autres; elle nous porte à nous accorder à leur humeur autant que nôtre devoir le permet: la complaisance & les égards qu'elle nous fait avoir pour ceux avec qui nous vivons, nous concilie leur bienveillance: la sincérité sert aussi beaucoup à s'attirer l'amitié & la confiance de ceux que l'on pratique, pour-

chciał wydrzeć, y utrzymali isb na Tre-
nie, z niebezpieczeństwem nawet własne-
go życia. Jedyna ta iedność wiernych
poddanych z Panem swoim własnym, mo-
że odwrócić raię Państwa pomieśzanego
woynami domowemi, y pokoy pożądany
przywrócić.

§. XII.

O sposobach, aby być kocha-
nym od ludzi.

Nic niemaś pożyteczniejszego w obco-
waniu z ludźmi, iako umieć sobie
arabiać na miłość. Zapewne ten, który
nie się uczynić Panem serc, wsiysko
prawie, czego się podrymuie, dobrze mu
się powodzi, ponieważ znayduie wszędzie
Protektorem, y Przyjaciół. Lecz rzecze
kto: iakże wnieść w czyie serce? nie tak
łatwa rzecz iest zniewolić go sobie; By-
najmniey, nie iest tak trudna, iako sobie
imaginuiemy. Naypierwey Poźćciwość,
iest sposob do tego bardzo słażący. Ta al-
binieć sprawnie, że umysł w nas będzie
powolny, poiętny, w serce się wkradają-
cy, y nie dozwala, abyśmy drugich obra-
żali, sposobi do akkommodowania się, ile
z nas być powinno, cudzemu humorowi;
przypodobanie, y wzgląd, który nam mieć
każe na tych, z ktorymi żyjemy, iduając
nam ich dobre serce. Szczeróść wiele
także pomaga do zicdnania sobie przyja-

vâ que cette vertu soit accompagnée
 de prudence & de discretion. Une hu-
 meur bienfaisante est encore une
 voye sûre pour aller au cœur. Du
 moment qu'un homme passe pour offi-
 cieux & obligant, on se sent disposé à
 l'aimer, avant même que de le conno-
 ître, & sa presence acheve ce que sa
 réputation avoit commencé. A ces di-
 vers moyens ajoûtons en un, qui les
 enferme tous en quelque sorte. Voulez
 vous vous faire aimer des autres, aimez-
 les vous-même le premier; témoignez-
 leur de l'attachement, & de l'estime.
 Le plaisir d'être aimé est si doux,
 qu'on ne peut s'empêcher d'aimer à
 son tour, & de favoriser la personne
 qui nous le cause. Voilà quelques
 moyens généraux qui sont de grand
 usage pour s'insinuer dans les cœurs.
 Peu de gens les mettent en pratique,
 peu de gens aussi en sentent les heu-
 reux effets. Je ne marque point les
 moyens particuliers dont on peut se
 servir pour se faire aimer des hommes;
 cela dépend de leur âge, de leur hu-
 meur, de l'état de leurs affaires, &
 des différens caracteres de leur
 esprit

źni, y affektu tych, z ktoremi przeftawamy, byleby ta cnota złączona była z roftropnością, y dyskrecyą. Przy tym humor dobroczynny ieft ieftsze drogą bezpieczną do wniścia do ferca: od tego momentu, iak tylko ktory człowiek miaym bywa za uczynnego, y obligującego, każdy czuie w sobie dyspozycyą do kochania iego, ieftsze nawet y przed iego poznaniem, a przytomność iego do końca przyprowadza to, co ma iego reputacya robić zaczęła. Do tych różnych sposobow przydamy ieftsze ieden, ktory to wftyłkie nieiakim sposobem w sobie zamyka. Chceft abyś był od drugich kochanym, kochay icb ty sam pierwey, oświadczyj się im z twym przywizaniem, y estymacyą. Vkonsentowanie być kochanym ieft tak mile, że nie możemy wzajemnie nie kochać, y przyiać tey Osobie, ktora nam to ukontentowanie sprawnie. Ofoż maft niektore sposoby powszechnieyfte, ktore się wielce przydać mogą do wkradania się w ferca drugich. Nie wiele icb ieft, ktorzyby icb umieli zażywać, dla tego też nie wielu doznaie icb szczęśliwych skutkow. Nie wspominać tu o sposobach parzykularnych, ktorychbbyśmy zażyć mogli na skarbienie sobie ludzkiego affektu: dependuię te sposoby od icb wieku, humo-

esprit. J'ajoute seulement qu'ils ont presque tous un foible, ou une passion dominante par où il est facile de les gagner: mais comme cette passion est ordinairement déreglée, on ne doit point être assés lâche pour les flatter par cet endroit, afin d'obtenir d'eux ce qu'on souhaite. Car ce seroit violer cette Loi de l'honneur, apuyée sur les principes de la Morale Chrétienne: qu'il n'est jamais permis d'employer des moyens illicites, quand même ce seroit pour réussir dans les entreprises les plus justes.

§. XIII.

*De la haute Naissance,
& de la Réputation.*

IL vaudroit beaucoup mieux pour un Homme de Qualité qu'il eût perdu la vie, que de perdre l'honneur par quelque action honteuse, ou criminelle. Plus son extraction est illustre, plus il est coupable, s'il dégénère de la vertu de ses Ayeux. Les grands biens, les dignités, la haute naissance, qui relevent le mérite des personnes qui sont déjà en estime, ne ser-

rs, okoliczności ich zabaw, y od różnych
 dowcipu przymiotow. Przydaig to tyl-
 ko, że prawie wszyscy mają pewną śabość,
 czyli namiętność w sobie panującą, przez
 którą łatwa rzecz jest ich pozyskać. Ale
 jako ta pussa w polocie jest nieporządna,
 nie trzeba być tak bardzo rozpuszczonym,
 aby im z tej strony podchlebiać, dla otrzy-
 mania tego. czego sobie życzymy. Ponie-
 waż byłoby to gwałcić to prawo honoru,
 wparte na początkach Etyki Chrześcia-
 Ńskiej: że nie godzi się nigdy zażywać
 sposobow zakazanych, chociażby to było
 dla odebrania szczęśliwego skutku w rze-
 czach, gdyby najszkodziwszych.

§. XIII.

O wyfokim Urodzeniu, y o
 Reputacyi.

LEpicyby daleko było dla człowieka
 szlachetnego, aby stracił życie, ani-
 żeli gdyby miał stracić honor przez a-
 czynek jaki niewstydlivy, albo niecnotli-
 wy. Ina Vrodzenie jego wyższe y za-
 cniwszy jest, tym bardziej winnym staje
 się, jeżeli się odradza od cnoty Przodkow
 swych. Dobra wielkie, Godności, y wy-
 fokie Vrodzenie, które wywyższiły zaślugi
 Osob już w estymacyi zostających, nie
 służą tylko do przyczynienia konfuzyi, y
 wstydu

vent qu'à augmenter la confusion & la honte de ceux qui se sont perdus de réputation par leurs desordres. A quoi pensent donc tant de gens qui se piquent d'être de Qualité, en même tems qu'il vivent d'une maniere peu Chrétienne, & peu digne d'un honnête homme? Croyent-ils que l'honneur soit un bien héréditaire, & que la gloire de leurs Anezêtres réjaillira sur eux, tandis qu'ils les deshonnorent en quelque sorte par leurs vices? La vraie Noblesse, & la vraie Grandeur, est celle de l'Ame: & si les Gentilshommes sont préférés aux Roturiers, c'est parce qu'on suppose qu'ils ont des qualités dignes de leur naissance illustre. La droiture, la générosité, le courage, la valeur, la fidélité pour leur Prince, le zèle pour le bien de l'Etat, sont les Caracteres qui doivent les distinguer. C'est par la pratique de ces vertus qu'ils peuvent relever davantage l'éclat de leur origine, & surpasser la gloire de leur prédécesseurs. Mais ils doivent se souvenir qu'une seule mauvaise action suffit pour détruire tout ce qu'on avoit acquis de réputation en plusieurs an-

wstydu tym, którzy stracili reputacyę przez nieczyny swoje. O czymże tedy myśli egłu ludzi, którzy chętnie się być Szlachciami, a tymczasem nie po Cbrześciuńsku, y sposobem mniej godnym człowieka poświęconego żyją? Rozumieją, że honor jest dobrem dziedzicznym, y że chwala Przodków ich spadnie na nich, w ten czas, kiedy oni ich nie staną dla cnot swoich? Prawdziwe Szlachectwo, y prawdziwa wspaniałość jest ta, która jest na duszy: y jeżeli Szlachta przelżeni są nad ludzi prostych, dla tego się to dzieje, że o nich tak kładą, iż mają przymioty godne zawnego swego Wrodzenia. Szczerść, wierność ku Panu swemu, żarliwość o Dobro publiczne, są charaktery które ich dystyngwować powinny. Przez praktykę tych to cnot mogą szczęśliwie podwyższyć lustr swiego rodu, y przewyższyć chwałę Przodków swoich. Ale powinni pamiętać, że jeden zły uczynek może im zepsuć to wszystko, ilekolwiek reputacyi przez wiele lat nabyli. Co za nieszczęście stracić dobro tak drogie, dla tego, że kto stał za porażeniem nieporządny passyi iakiey gwałtowney! Gdyby młodzi ludzie uważali, iako sława dobra jest pożyteczna, byłiby bez wątpienia daleko skromniejszemi, y stateczniej-

nées. Quel malheur de perdre un bien si précieux pour s'abandonner aux mouvemens desordonnés de quelque passion violente ! Si les jeunes gens considéroient combien la bonne réputation est avantageuse, ils en seroient sans doute beaucoup plus retenus & plus sages. Qu'ils sachent donc qu'en ce tems ci, c'est par elle que l'on gagne les bonnes graces du Prince, & que l'on s'avance à l'Armée & à la Cour; que c'est elle qui donne cours au mérite, & qui le fait honorer par tout; que c'est par elle enfin, qu'on se fait des amis, & qu'on est regardé favorablement de tout le monde. Au contraire, un malhonnête homme, & qui passe pour tel, est haï & méprisé ! on le fuit, & personne ne veut en-
 trer en commerce avec lui. Il ne doit point prétendre à la faveur du Prince, ou des Ministres: on n'a garde d'avancer celui qu'on n'estime pas, & dont par conséquent on se défie. Ainsi il n'y a point de graces, point d'emplois à espérer pour un homme sans honneur. S'il a de grands biens, quelques misérables esclaves de l'intérêt s'attachent.

sem. Niechże tedy wiedzą, że temi czasami przez sławę zarabiamy sobie na łaskę Pańską, y postępujemy co raz wyżej, tak w wysku, jako y przy Dwarze; że sława daje miejsce zasługom, y jedna im wszędzie honor; że przez nią na obłatek czyniemy sobie przyjaciół, y zapatrują się na nas okiem łaskawym wszyscy ludzie. Z przeciwney strony człowiek nie bardzo pożąciwy, y za takiego miąy, jest w nienawiści, y pogardzie, każdy od niego ucieka, y żaden z nim w społeczność wchodzić nie chce. Nie powinien tedy spodziewać się Łaski u Pana, albo u Ministrow: Nie dbają o promocyę tego, którego nie estymują, y którego się zatymy brzoga. Y tak nie maś ani Łaski, ani Wzrędom, którychby się mógł spodziewać człowiek bez honoru. Jeżeli ma dobra wielkie, przysłączy się podobno do niego kilku niewolników za intercessorem idących; lecz prawdziwego przyjaciela mieć zapewne nigdy nie będzie; y obaczy się być wywołanym na zawzię z towarzystwa ludzi pożąciwych.

cheront peut être à lui : mais il n'aura jamais d'ami véritable , & il se verra banni pour toujours de la société des honnêtes gens.

§. XIV.

Du choix d'un Etat.

C'EST une action de dangereuse conséquence , que de choisir trop à la hâte un état pour tout le cours de la vie. Vous ne devez vous déterminer là-dessus qu'après avoir bien examiné vos inclinations, vos forces, vos talens, & considéré ensuite si vous êtes capable de remplir tous les devoirs attachés à la profession que vous voulez embrasser, & si vous pourrez supporter le travail & la peine qui s'y rencontrent. Prenez conseil en cette occasion d'une personne sage & éclairée; découvrez-lui avec confiance vos sentimens les plus secrets. Comme le choix d'un état est la plus grande affaire de la vie, votre premier soin doit être de consulter Dieu là-dessus, & de lui demander sa grace; car sans
cette

§. XIV.
O obieraniu Stanu.

Jest to sprawa niebezpieczney konsekwencyi, obierać sobie bardzo skwapliwie Stan na całe życie. Nie powinność się w tym determinować, aż wprzód dobrze zważysz twoie skłonności, siły, y talenta; y potym roztrząsnawszy, jeżeli będziesz sposobnym pełnić wszystkie powinności złączone z professyą, ktorey się chcesz chwycić, y jeżeli zmożesz zniesć prace, y satygi, ktore się w niey przytrafiają. Bierz radę w tey okazji od iakiey Osoby roztropney, y oświeconey; y zwierzay się Fey poufale sentymentom twoich nayskrytszych. A iako obieranie Stanu jest naywiększą w tym życiu sprawą, staranie twoie pierwsze być powinno radzić się w tym Bogu, y prosić go o łaskę Jego: bo bez tego Boskiego światła poznać nie potrafisz, co za urząd Ciebie Opatrzność Boska nagnaczyła. Kożdy nade wszystko dowierzać sobie nie powinien, y zbliżka samemu sobie

D

przypa-

cette divine lumière vous ne pouvez
 connoître quel est l'emploi, que la Pro-
 vidence vous a destiné. Chacun doit
 sur tout se défier de soi même, &
 s'observer de bien près; parce qu'il
 est à craindre que selon la pernicieuse
 coutume de ce siècle, nôtre panchant
 naturel ne nous porte à nous déter-
 miner sur ce choix important que par
 des considérations humaines, sans nul
 égard pour le salut. Que l'amour pro-
 pre n'ait donc aucune part à la réso-
 lution que vous prendrez dans une
 conjoncture si délicate. Cependant si
 après avoir examiné toutes choses,
 vous ne reconnoissez point, que Dieu
 vous appelle à une autre condition,
 vous devez demeurer dans celle, ou il
 vous a fait naître. Disposer autrement
 de soi sans vocation, faire des vœux,
 changer d'habit, & de façon de vivre,
 c'est plutôt chercher en vain à calmer
 ses inquietudes, que travailler solide-
 ment à son bonheur. Quand on passe
 d'une condition à une autre, on ris-
 que toujours beaucoup, à moins que
 cela ne se fasse selon les règles de la
 véritable sagesse. Ainsi gardez vous
 bien

przypatrywać się, ponieważ obawiać się potrzeba, aby nas, według szkodliwego zwyczaju tego wieku, nasza naturalna inklinacya nie przywiodła do determinowania się nad tym walnym obieraniem przez same uwagi ludzkie bez wszelkiego względu na zbawienie. Niechayże tedy miłość własna nie ma miejsca żadnego w rezolucyi, którą przed się weźmiesz w konjunkturze tak delikatney. Tym czasem, jeżeli wszystkie rzeczy uważysz, nie poznajesz, aby cię Bóg miał wzywać do inszego stanu, powinienes się w tym zostać, w którym ci się dał urodzić. Dysponować inaczej sobą bez wokacyi, śluby czynić, suknie oamienić, y chwycić się inszego życia sposobu, jest to raczej daremnie chcieć uspokoić swoje myśli, aniżeli starać się gruntownie o swoje błogosławieństwo. Kiedy się z jedney kondycyi do drugiej przenosiemy, zawsze się w wielkie niebezpieczeństwo wdaiemy, chyba że sobie posłepujemy według reguł prawdziwey mądrości. Zaczyn strzeżże się tego dobrze, abyś miał odmienić się przez płochosć, albo passyą. Podobna od-

)(72)()
bien de changer d'état par caprice ou
par passion. Un pareil changement
n'est jamais heureux, & l'on en fait
une longue penitence, si la raison é-
clairée par la Foi ne le juge avanta-
geux & nécessaire.

§. XV.

*Etre vigilant, appliqué,
laborieux.*

L'APPLICATION est nécessaire pour
faire bien tout ce que l'on fait.
Si les grands Génies, quelque atten-
tifs & quelque habiles qu'ils soient, ne
sont pas toujours heureux dans leurs
entreprises : quel succès peut attendre
un esprit moins éclairé, qui ne s'appli-
que pas fortement à faire réussir ses
desseins ? Un homme qui veut s'avan-
cer, trouve mille obstacles en son che-
min. Ses envieux s'opposent à son élé-
vation ; ses concurrens s'empres-
sent pour obtenir le poste où il aspire ; Ceux
qui le précèdent veulent empêcher ses
progrès ; ceux qui le suivent font leurs
efforts pour l'atteindre ; ceux qui mar-
chent avec lui, tâchent de le devancer :

miana nie jest nigdy szczęśliwa, y długo po niej trzeba żałować, jeżeli iej rozum wiara oświecony nie osądzi być pożyteczną, y potrzebną.

§. XV.

Być czułym, aplikującyna się, pracowitym.

Ażeby dobrze to wszystko uczynić, cokolwiek czyniemy, potrzeba przyłożyć starania. Jeżeli wielkie umysły, iakokolwiek niechay będą pilne, y sposobne, nie są zawsze szczęśliwe w przedsięwziętych swoich imprezach, iakiegoż więc sukcesu spodziewać się ma umysł mniej oświecony, który się nie przykłada mocno do zaprowadzenia do końca zamysłów swoich? Człowiek, który chce wyżej postąpić, znajdzie na drodze tysiąc przeszkod. Zadzroszczący mu przeciwią się Jego podwyższeniu; Kompetitorowie Jego usiłują osieść to miejsce, do którego on spieszy: Ci zaś, którzy go poprzedzają, chcą mu zatamować dalszą drogę; a którzy za nim idą, wszystkiemi siłami starają się, aby go dościgneli: na ostatek którzy równo z nim idą, myślą,

le moyen de vaincre tant d'ennemis, à moins que d'avoir beaucoup de vigilance ? D'ailleurs nous vivons dans un siècle où rien ne plaît, que ce qui est excellent & parfait en son genre; tout ce qui n'est que mediocre est méprisé, ou peu estimé: Or quelque génie qu'on puisse avoir, il est presque impossible d'exceller, en quoi que ce soit, sans une application extrême. C'est donc se flatter, que de croire devenir habile homme, si l'on n'est résolu de travailler beaucoup, & constamment.

§. XVI.

Des premières entreprises.

C'EST une maxime commune, mais très utile, qu'il faut prendre de justes mesures avant que de rien entreprendre, en sorte qu'on n'ait rien à se reprocher s'il arrive un mauvais succès. J'ajoute qu'on doit faire tous ses efforts pour venir à bout des premières entreprises où l'on s'engage. C'est bien souvent là-dessus que roulent la fortune & la réputation d'un homme qui commence d'être employé.

aby go wyprzedzili; pytam się tedy, który sposób może być do zwyciężenia tak wielu nieprzyjaciół, nad ten, aby mieć doświadczyć czułości? Procz tego, żyjemy w takim wieku, gdzie się nie podoba, coby nie było wysmienione, y doskonałe w swoim rodzaju: wszystko to, co nie jest, tylko pomierne, wzgardzone bywa, y mało co szacowane. Zaczynam z iakimkolwiek kto nie-bay będzie umysłem, niepodobna mu prawie najlepszym być, bądź to w iakiejkolwiek rzeczy, nie przyłożony pilności. Szczere to tedy jest podchlebstwo rozumieć, że staniasz się dzielnym człowiekiem, jeżeli nie masz woli pracować wiele, y statecznie.

§. XVI.

O pierwszych sprawach przedsięwziętych.

Est to maxyma popollita, lecz bardzo pażyteczna, że trzeba wprzód dobrane wszystko pomiarkować, niżeli się kto czego podejmie, aby nie miał o co siebie strofować, gdyby mu się w czym nie powiodło. Przydać ia, że trzeba wszystkich się ruszyć, ażeby pierwsze

S'il ne réussit pas la première fois, on présume que c'est faute de jugement & de conduite; de sorte qu'on ne lui confie point d'emploi considérable, où il puisse le signaler. A l'Armée, par exemple, c'est un étourdi, dit-on, il se fit battre mal à propos en telle rencontre. sa témérité seroit sans doute échoüer entreprise dont il s'agit maintenant: ainsi il en faut donner le soin à un autre qui soit plus sage que lui. Voilà comme on parle. Cependant ce jeune Officier que l'on blâme, n'est nullement coupable de la faute, qui lui est imputée: il a très bien fait son devoir. N'importe: s'il a manqué son premier dessein, on ne laisse pas de l'accuser d'imprudence. Or puis qu'on est quelquefois assés injuste pour condamner ceux même, qui n'ont point fait de faute; qu'elle indulgence aura-t-on pour celui qui dans son premier emploi ne se comporte pas bien? Les premières impressions qu'on donne de foi, durent si longtems, qu'un jeune homme ne scauroit prendre trop de précautions pour bien commencer, & pour faire concevoir d'abord une opinion.

sprawy podjęte do końca przyprowadzić.
 Częstokroć na tym samym zawisła
 fortuna, y dobre Imię człowieka, kto-
 rego zaczynaia do iakiey rzeczy za-
 żywać. Jeżeli mu się pierwszą razą
 nie powiedzie, rozumieią, że to pocho-
 dzi z niedostatku rozsądku, y dobrego
 postępowania, tak dalece, że więcey
 nie powierzaią mu żadnego znaczniey-
 szego urzędu, w którymby się mógł dy-
 styngowować. Przy Woysku naprzykład,
 powiedzą: że to jest człowiek nie uwa-
 żany, zbito go bez potrzeby w takim
 spoikaniu, iego nierozum przyprowa-
 dziłby do ostatniey zguby rzecz teraz
 przedsięwziętą, zaczym trzeba stara-
 nie około niey zlecić komu inszemu,
 któryby był nad niego roztropnieyszym.
 Otoż, iak o nim mowią. Tym czasem
 ten młody Officer, ktorego gania, nie
 jest żadną miarą winien w tym błę-
 dzie, który mu przypisuią: ponieważ bar-
 dzo dobrze uczynił zadosyć powinności
 swoiey. Nic to iednak nie pomaga: Je-
 żeli mu się nie powiodło w pierwszym
 iego zamysle, nie przepuszczaią mu,
 aby się na nieroztropność iego uskarżać
 nie mieli. Więc, jeżeli się nam podczas

non avantageuse de sa conduite.

§. XVII.

*Par quelle voye on doit
s'attirer l'estime des Prin-
ces & des Grands.*

IL est aussi glorieux d'acquérir l'esti-
me des Princes par de belles actions,
qu'il est honteux de gagner leurs bon-
nes graces par de lâches complaisances.
Un Gentilhomme doit se soutenir au-
prés d'eux avec honneur, sans qu'au-
cun intérêt puisse l'obliger à rien faire
qui soit indigne de sa qualité. Outre
les services qu'il rend aux personnes
d'une si haute naissance, il faut encore
qu'il ait beaucoup de respect & de dé-
ference pour elles. Il doit leur dire
sincerement les vérités qu'on leur ca-
che, & qu'il leur importe de sçavoir, les
leur apprendre pourtant avec la cir-
conspection & les égards nécessaires,
& leur faire connoître en toutes ren-
contres, combien il est attaché à leurs
véritables intérêts. Celui qui tient
cette conduite, est rarement disgracié

trafia być dosyć niesprawiedliwemi, y że
 potępiamy tych nawet, którzy bynaj-
 mniej nie zblądzili, iakiegoż wyba-
 czenia spodziewać się ma ten, który na
 pierwszym swoim Urzędzie iadziako się
 sprawuje? Pierwsze opinie, które
 o sobie czyniemy, trwają tak długo, że
 człowiek młody nie może nigdy nad to
 mieć ostrożności, aby dobrze zaczął, y
 sprawił o swoich postępkach mniema-
 nie pożyteczne.

§. XVII.

Jakim sposobem mamy sobie
 zarabiać na estymacyą u
 Xiążąt, y Panow.

ROwnie chwalebna rzecz jest naby-
 wać estymacyi u Xiążąt przez chwa-
 lebne uczynki, iako jest wstydliva wkra-
 dać się w ich łaskę przez podłe przy-
 podobanie się. Szlachetny człowiek po-
 winien przy nich być z hono-
 rem, nie dopuszczając, aby go iaki in-
 teress mógł przywiesić do czego ia-
 kiego, coby było niegodne kondycyi jego.
 Oprócz usług, które oddaje Osobom tak
 wysokiego Wrodzenia, trzeba iest, żeby
 aby miał dla nich wiele respektu, y u-

les-mêmes. Il est vrai que la sincerité choque quelquefois : cependant lorsqu'elle est accompagnée de respect & de discretion, & soutenue par une vertu solide, les Princes & les Grands qui sont naturellement généreux, l'estiment plus qu'on ne pense. Au contraire, une flatterie outrée leur déplaît, ils méprisent les flatteurs comme des âmes basses à qui les lâchetés ne courent rien, quand il s'agit de leur fortune : & ils savent parfaitement distinguer un honnête homme, sur lequel ils peuvent compter, d'avec un Courtisan, qui n'a d'attachement pour eux qu'autant, que son intérêt l'y engage. Ce n'est donc pas un moyen propre à se faire estimer des Grands, que de ramper en leur présence, & d'avoir pour eux des complaisances criminelles. Un homme qui les honore, & qui les sert dans l'occasion, mais qui est droit, sincère, & qu'aucune considération ne peut détacher de son devoir, leur plaît d'avantage, & ils l'avancent plus volontiers.

nizoności: powinien im szczerze powiedzieć prawdę, którą przed niemi ukrywaią, y na ktorey wiele zależy, aby ją wiedzieli, iednak czynić to powinien z ostrożnością, y potrzebnym względem; aby im dał poznać, iako we wszystkich okazyach do ich prawdziwych intereffow przywiązany jest: Ten, który się tym sposobem rzadzi, rzadko kiedy zwykł łaskę utracić: ponieważ sprawy iego same się przez się usprawiedliwiaią. Prawdą, że szczerosc częstokroć uraża; tym czasem kiedy jest złączona z respektem, y rezeznaniem, y utrzymana przez cnotę gruntowną, Panowie, y Xiążęta, ktorzy są z natury wspaniałemi, estymuią ją więcej, aniżeli byś rozumiał. Przeciwnie zaś nie podoba się im podchlebstwo zbytnie, y pogardzaią podchlebcami, iako ludźmi podłemi, ktorych nic nie kosztuje czynić różne podłości, kiedy idzie o ich fortunę: y umieią doskonałą czynić różnicę między człowiekiem poczciwym, ktoremu ufać mogą, y między Człowiekiem, który nie ma dla nich przywiązania, tylko tyle, ile mu intereffs iego radzi. Nie jest to tedy

sposob

§. XVIII.

Des avantages de la véritable Amitié.

POUR juger des avantages qu'on peut tirer d'une amitié solide, il suffiroit, ce me semble, de considérer l'état d'un homme qui n'a point d'amis. Il est comme étranger au milieu de sa Patrie; & lors qu'il a besoin d'appui, de conseil, d'assistance, il ne trouve personne sur qui il puisse compter, & dont il ait lieu d'attendre du secours. Si quelque bonheur lui arrive, il n'en est gueres plus content, parce qu'il a le déplaisir de voir qu'on ne prend nulle part à ce qui le regarde; & s'il tombe en quelque disgrâce il a d'autant plus de peine à la supporter, qu'il se trouve obligé d'en soutenir lui seul tout le poids, ce qui n'est pas possible à l'homme. Mais un ami fidèle partage avec nous & nôtre joye & nôtre douleur: il nous console dans nos déplaisirs, il relève nôtre courage abbatu, & il soutient généreusement par son crédit & par ses biens, nôtre fortune.

posob dobry do dostąpienia estymacyi u ludzi wielkich, czolgać się w ich przytomności, y chcieć im się przypodobać przez niecnotę. Człowiek, który ich cześci, y służy w potrzebie, który przy tym jest prostego, y szczerego serca, y którego żaden wzgląd odłączyć nie może od jego powinności, bardziej się im podobą, y z większą go ochotą promowują.

§. XVIII.

O pożytkach z prawdziwey przyjaźni.

DLa sądzienia o pożytkach, które wypływają z gruntowney przyjaźni, dosyćby było, iak mi się zdaje, uważyc stan takiego człowieka, który przyjaciela żadnego nie ma. Jest albowiem iakoby Cadzoziemcem we szrodku Oyczyzny swoiey, y kiedy mu potrzeba podpory, rady, przysługi przyjacielskiey, nie znajduje żadnego, ktoromuby mógł usać, y od ktoregoby się mógł spodziewać pomocy iakiey. Jeżeli go szczęście iakie potka, nie jest przeto z niego kontentniejszy, ponieważ ma to umartwienie, że widzi, iż się nikt nie cieszy z tego, co się jego 19-

fortune chancelante. Ses conseils nous font d'une grande utilité dans nos affaires; & ses sages avis nous portent à rectifier ce qu'il y a de mauvais dans nos mœurs, & irregulier dans nôtre conduite. Mais sans m'arrêter plus longtems à marquer tous les bons offices qu'on peut recevoir d'un ami, que ne pourrois-je pas dire du plaisir que l'on goûte dans l'amitié considérée en elle-même. Il est certain qu'un des plus grands contentemens de la vie c'est d'aimer, & d'être aimé. Rien n'est si agréable que cette union de volontés, & cette conformité de sentimens, qui se trouve entre deux vrais amis. Et qu'y a-t-il de plus doux que cette confiance reciproque & sincere, qu'ils se font l'un à l'autre de leurs pensées les plus secretes. Ce n'est encore là qu'une legere idée des avantages & des douceurs d'une véritable amitié. On ne scauroit les exprimer d'une manière assez vive ni assez forte, & il faut avoir aimé pour les bien concevoir.

tycze. A iezli wpada w iakie nieszczę-
 ście, tym więcej ma przykrości w pono-
 szeniu tego, że widzi się być przymu-
 szonym sam dźwigać wszystkie ciężary,
 co człowiekowi cale jest nie podobna.
 Wierny Przyjaciel dzieli z nami, y
 radość, y boleść naszą: cieszy nas w u-
 trapieniach, serca y ochoty dodaje, y
 chwyciwszy się fortuny naszą wspawiale
 utrzymuje kredytem, y własną fortuną.
 Rady jego są dla nas z wie kim poży-
 tkiem w sprawach naszych, y jego mądre
 przestrogi poprawiają w nas, co jest złego
 w obyczajach, y zdroznego w naszym
 postępku. Ale nie bawiąc się dłużey
 opisaniem wszystkich dobrych uczynno-
 ści, które możemy odebrać od wiernego
 Przyjaciela; czegożbym ieszcze nie
 mógł mówić o ukontentowaniu, które
 czuiemy w przyjaźni, biorąc ją tak, iak
 jest sama w sobie. Pewna rzecz jest,
 że iedna z największych uciech w tym
 życiu jest, kochać, y kochanym być. Nic
 nie jest tak przyjemnego, iako to zie-
 dnoczenie serc, y to zgadzanie się sen-
 timentow, które się znayduie między
 dwoma wiernemi przyjaciółmi. Y coż
 może być słodszego, iako ta poufałość
 wzajem.

§. XIX.

Du choix d'un Ami.

SI les avantages d'une sincere amitié sont considérables, les perils où nous expose un faux ami ne sont pas moins grands. Outre que ses fautes nous sont en quelque sorte attribuées, il nous engage dans de mauvaises affaires, & nous fait tomber dans les mêmes malheurs, où le jette sa mauvaise conduite. Il est donc important de ne se lier d'amitié qu'avec un homme qui ait les qualités nécessaires pour être un ami véritable. La première & la plus essentielle de ces qualités, c'est la Piété : sans elle l'amitié la plus étroite ne peut longtems subsister, parce qu'elle n'a point de fondement solide; & des passions contraires mettent bien tôt la division entre ceux, qui ne sont unis que par intérêt, ou par quelque autre motif encore plus mauvais. Que l'ami, que nous choisirons, soit, outre cela, sage & éclairé : la piété sans prudence ne se soutient pas dans le monde. Il doit
aussi

iwz
gie
sw
kie
pra
e
moc
koch
poiq

J
spico
szyn
godn
waj
nas
przy
ktore
Rz
dzi
ktory
Przy
nawij
bez
trwa

wzajemna, y szczerą, którą ieden drugiemu zwierza się najsłabszych myśli swoich? Jeszcze to nie iest, tylko lekkie wyobrażenie pożytkow, y słodkości prawdziwey przyiaźni. Nie podobna je wyrazić słowami dosyć żywemi, y mocnemi; y trzeba pierwey doświadczyć kochania przyiasioł, ażeby je dobrze pojąć.

§. XIX.

O obraniu Przyjaciela.

Jżeli pożytki z prawdziwey przyiaźni pochodzące są znaczne, niebezpieczeństwa, na które nas wystawia fałszywy Przyjaciel, nie mniej są uważne godne. Procz tego, że jego błędy bywają nam nieiako przypisywane, ieszcze nas zwykł wciągać w złe sprawy, y przyprawiać o też same nieszczęścia, w które się złym postępkim swoim podaje. Rzecz tedy iest pożyteczna nie zachodzić w przyiaźń, tylko z człowiekiem, któryby miał przymioty prawdziwego Przyjacielowi przyzwoite. Pierwszy, y najistotniejszy przymiot iest Pobożność: bez niey najsłabsza przyiaźń długa trwać nie może, ponieważ stałego grun-

aussi avoir le cœur tendre, mais ferme
 & généreux; être civil, modeste, libe-
 ral, maître de ses passions, attaché à ses
 devoirs; en un mot, il doit être parfai-
 tement honnête-homme. Si nous
 avons nous mêmes ces belles qualités,
 nous demeurerons toujours unis avec
 un ami de ce caractère, & une amitié
 si pure ne contribuera pas peu à notre
 bonheur. Mais où trouver un tel
 ami? J'avoué qu'il est mal aisé, que
 tant de vertus se rencontrent en une
 seule personne. Mais après tout, po-
 urvu qu'elle ait les principales vertus
 dont on vient de parler: la piété, la
 prudence, l'honnêteté, l'attachement à
 ses devoirs, il faudra se résoudre à
 supporter ses foiblesses. Car comme
 nous avons chacun les nôtres, & que
 nous souhaitons qu'on nous les par-
 donne, il est bien juste que nous
 ayons à notre tour quelque indulgen-
 ce pour les petits défauts de nos amis
 qui d'ailleurs ont beaucoup de mérite

tu
 tych
 zlae
 insz
 szey
 my,
 y ost
 sci
 wini
 sklon
 wini
 blin
 ich p
 wini
 wien
 przy
 zica
 raki
 to
 woś
 Prz
 dzo
 w i
 eza
 ne c
 Pob
 prz
 trze

tu nie ma; y passye przeciwne prędko tych między sobą różnią, ktorzy nie są złączeni, tylko dla interessu, albo dla inshy takiey przyczyny ieszcze gorshy. Przyjaciel, ktorego sobie obierzemy, procz tego powinien być rostopnym, y oświeconym: pobożność bez rostopności na mało się na świecie przyda. Powinien także mieć serce przychylnie, skłonne, ale stateczne, y wspaniałe; powinien być ludzki, skromny, szczodrobliwy, Panem swoich powinności, swoich powinności pilnującym, słowem, powinien być doskonałe pocziwym człowiekiem. Jeżeli się w nas samych to przymioty znajdują, będziemy zawsze zjednoczeni z przyjacielem tegoż charakteru, a przyjaźń tak czysta nie mało nam dopomoże do naszej szczęśliwości. Lecz gdzież znaleźć takiego Przyjaciela? Przyznaię, że rzecz bardzo jest trudna, aby się tak wiele cnot w iedney osobie znaleźć mogło. Tym czasem, byleby w niej były pryncypalne cnoty, o ktorych dopiero mawiliśmy: Pobożność, Rostropność, Pocziwość, przywiązanie się do swoich powinności, trzeba być rezolwowanym do zuzo-

nia

§. XX.

*Du bon & du mauvais
usage du tems.*

UN des plus surs moyens dont on puisse se servir pour goûter quelque repos en cette vie, & pour être heureux après la mort, c'est de bien employer le tems. Pour cela, voici, ce me semble, ce que l'on doit faire. Il faut s'occuper à l'étude, chacun selon ses vuës & sa condition; lire avec choix & avec méthode; méditer à loisir; aimer la vérité, & la suivre en toutes choses. On doit consulter souvent les personnes éclairées: travailler à connoître les hommes en général, & soi même en particulier: s'instruire parfaitement de l'état que l'on veut embrasser; & quand une fois on y est engagé, s'en acquiter avec exactitude. Mais comme ce qui n'est pas fait par un bon principe ne scauroit nous procurer un solide bonheur, nôtre soin principal doit être d'aimer Dieu, & le servir avec fidélité, & de rapporter toutes nos actions à sa gloire.

Ceux

nia
w/sz
my s
sfran
z na
iacio
mian

O

J
k
nia n
dostap
t-st,u
wedl
mam
sie z
zamy
w/bon
rozmy
chac
Trzeb
mnych
dzi n
sci sa
domie

nia iey ułomności. Ponieważ, iako
wszyscy wady nasze mamy, y życze-
my sobie, aby ie nam przepuszczono;
sprawiedliwa rzecz iest, abyśmy y my
z naszej strony wybaczali lekkim przy-
jaciół naszych defektom, ktorzy z insey
miary wiele przymiotom dobrych mają.

§. XX.

O dobrym, y złym czasu
zażywaniiu.

Jeden z nayspewnieyszych sposobow,
ktorego zażyć możemy do skosztowa-
nia w tym życiu niezakiego pokoiu, y do
dostąpienia błogostawieństwa po śmierci,
iest, umieć dobre czasy zażywać. Otoż
według zdania mego, to iest, co czynić
mamy, abyśmy tego dostąpili. Trzeba
się zabawiać nauką każdemu według
zamysłów, y kondycyi swoiey; czytać
wyborne rzeczy, y sposobem należytym
rozmyślać powoli; w prawdzie się ko-
chać, y za nią iść we wszystkim.
Trzeba się często radzić osob rozu-
mnych, pracować około poznania lu-
dzi w powszechności, a w szczegulo-
ści samego siebie; doskonale się uwia-
domić o stanie, ktorego się kto chce
chwycić;

Ceux qui employent ainsi leur tems ne s'ennuyent jamais: ils vivent dans une grande tranquillité: ils se remplissent l'esprit de quantité de belles & utiles connoissances, qui les occupent agréablement quand ils sont seuls; qui les rendent nécessaires à leur Patrie; qui servent à régler leurs mœurs & leurs affaires, & qui leur attirent par là l'estime de toutes les personnes de mérite. Au contraire, on n'a que du mépris pour ceux qui fuient un travail utile & honnête, ne s'occupent que de la recherche de leurs plaisirs. Comme ces sortes de gens vivent dans une profonde ignorance de leurs devoirs, & qu'ils ne font nulle reflexion sur eux-mêmes, ils s'engagent insensiblement dans la débauche, qui après avoir corrompu leur cœur, corrompe aussi leur esprit, & les porte à l'impiété & au libertinage. En sorte que leur vie, d'inutile qu'elle étoit au commencement, devient ensuite criminelle, & presque toujours malheureuse. Puisque donc les suites d'une lâche oisiveté sont si funestes. & que d'ailleurs le bon usage qu'on fait du tems produit

de

cbn
pim
nic
pra
ze
nas
koc
wfa
go.
zaz
ia
pel
wia
sobn
pov
za
cza
mac
Prz
poga
recz
wia
ich
glęb
swow
cz
ia fi
pieri

chwycić; y raz się do niego udawszy,
 pilnie mu we wszystkim zadosyć czy-
 nić. Lecz iako to, czego dobra iaka
 przyczyna nie była początkiem, nie mo-
 że nam przynieść stałego szczęścia, tak
 nasze staranie osobliwsze być powinno,
 kochać Boga, y wiernie mu służyć, y
 wszystkie sprawy stosować do chwały ie-
 go. Ci tedy, którzy tym sposobem czasu
 zażywają, nigdy sobie nie tęsknią: ży-
 ją w wielkim uspokoieniu; rozum na-
 pełniają wielą pięknych, y pożytecznych
 wiadomości, które ich, kiedy się na o-
 sobności znajdą, mile zabawiają,
 potrzebnemi czynią Ojczyźnie, słu-
 żą im do regulowania spraw, y oby-
 czajów, y przez to iedną im es-
 tymacją u wszystkich Zacznych ludzi.
 Przeciwnie zaś nie znajdują, tylko
 pogardę, ci, którzy przed pracą peży-
 teczną, y uczeiwą uciekając, nie zaba-
 wiają się, tylko szukaniem uciech swo-
 ich. Jako więc ludzie takowi żyją w
 głębokiey niewiadomości powinności
 swoich, y nad sobą żadney nigdy nie
 czynią reflexyi, tak nieznacznie wda-
 ją się w nierząd, który skazawszy im
 pierwey serce, psuie rozum, y do nie-

de si grands biens, n'est ce pas une chose surprenante que la plupart des hommes le comptent pour rien; qu'ils ne cherchent qu'à le perdre, & qu'ils puissent se résoudre à passer leur vie sans rien faire pour Dieu, pour le public, ni pour eux-mêmes. Ne soyons pas assés imprudens pour commettre une si grande faute : elle est irreparable, & le repentir en est éternel.

§. XXI.

Parler peu , écouter les autres.

LES hommes veulent briller dans les conversations : ils aiment à faire paroître ce qu'ils ont d'esprit & de science, & ainsi ils souhaitent fort qu'on les écoute : delà vient que si vous parlez peu, & que vous soyez attentif à ce que disent les autres, vous leur plairez infalliblement. Il semble que celui qui parle beaucoup, regarde ceux avec qui il s'entretient comme des ignorans qu'il veut instruire.

Aussi

zbożności, y rozwiózłości ich przywodzi.
 Tak dalece, że życie ich, iako na począ-
 tku było nie pożyteczne, tak potym sta-
 ie się niecotliwa, y prawie zawsze nie-
 szczęśliwe. Ponieważ tedy tak są szko-
 dliwe skutki rozwiózłego nieab. alstwa; a
 z drugiey strony dobre czasu zażywanie
 tak wiele dobrego sprawnie, nie iest że-
 to rzecz podziwienia godna, że więk-
 sza część ludzi za nic go sobie nie ma-
 że nie szuka, tylko aby go stracić, y że
 się może rezolwować żyć, nic nie czy-
 niąc dla Boga, dla dobra publicznego;
 lub też dla własnego pożytku. Nie
 bądźmy tak nierostropnemi, abyśmy tak
 wielki błąd popełniać mieli: trudno go
 potym poprawić, a żal po nim wieczny
 zostaje się.

§. XXI.

Mało mówić, á drugich słuchać.

Lvdzie pragną osobliwszemi się poka-
 zać w konwersacyach, lubią na wi-
 dok wystawiać dowcip, y umiętność
 swoię, y dla tego pragną bardzo, aby
 ich słuchano: z kąd pochodzi, że, ieżeli
 mało mówisz, y pilnym iesteś w słucha-
 niu tego, co drudzy mówią, nieomylnie

Aussi les grands parleurs passent-ils pour gens qui ont bonne opinion d'eux mêmes. On les évite avec soin, parce qu'ils fatiguent par leurs longs discours, par leurs fréquentes redites, par le détail ennuyeux dans lequel ils descendent. Un homme d'esprit & qui sçait vivre, écoute avec attention ce que l'on dit: il parle peu, mais toujours à propos, fort réservé sur tout à dire ce qu'il pense sur les matières délicates. De cette sorte sans déclarer son sentiment, à moins que la prudence ne le lui permette, & que la bienveillance ne l'y engage, il apprend celui des autres, il découvre quel est le caractère de leur esprit, & de plus il évite les fautes dans les quelles tombent ordinairement les personnes qui parlent trop.

§. XXII.
Des Duels.

IL est étonnant, que la barbare coutume de se battre en duel, ait duré si longtems en France. Quelle fureur de

Je im podobac będziesz. Zdaie się, iakoby miał ten który wiele mówi, tych, z koremi się z bawia, za mało umięgłych, którzy chce nauczyć. Dla tego też ci, którzy się w wielomowstwie kochają, miani bywają za ludzi dobrą o sobie opinią mających. Każdy się ich pilnie strzeże, ponieważ sążnią dyskursami swemi długimi, częstym powtarzaniem, y tęskliwym najmniejszych rzeczy opisaniem, które czynić zwykli. Człowiek rozumny, y który wie, iako żyć ma, słucha z pilnością tego, co drudzy mówią: sam mało mówi, ale zawsze do rzeczy; ostrożnym bardzo będąc do wymowienia się z tym, co mu myśl padaie w materyach delikatnych. Tym sposobem, nie wyrażając swego sentymentu, cobyba żeby mu to roztropność uczynić pozwoliła, y przystoynosc sama do tego pobudziła, naucza się od drugich zdania ich, y poznaje, co za charakter jest w ich duchu, ynaostatek uchodzi błędów wszelkich, w które pospolicie wpadają ci, którzy wiele gadają.

§. XXII.

○ Poiedynkach.

Rzecz dziwna, że ten nie ludzki
E 3 zwyczaj

de s'égorger pour un démêlé particulier, & souvent pour des bagatelles! On ne peut sans horreur envisager les suites funestes de ces actions inhumaines. Celui qui se porte à cette extrémité perd tous ses biens : il est contraint de sortir du Royaume, & de se separer pour jamais de tout ce qu'il a de plus cher. Il hazarde sa vie qu'il peut perdre dans le combat, s'il y succombe; ou sur échafaut, s'il en échappe. Enfin, pour comble de malheur, il perd son ame s'il est tué en cette occasion. C'est pour conserver son honneur, dira quelqu'un, qu'on s'expose à tous ces perils? Faux & impie prétexte! Quoi donc, au milieu d'un Royaume Chrétien les gens du monde oseront-ils dire qu'ils conservent leur honneur en violant le premier & le plus indispensable de tous les devoirs, qui est d'obeir à Dieu? Persuadés, qu'il est glorieux d'exécuter les ordres du Prince, peuvent-ils croire sans un étrange égarement d'esprit, qu'il soit honteux d'accomplir la Loi du Souverain des Rois en lui sacrifiant des ressentimens qui sont si souvent

zwyczaj bić się z sobą w pojedynku tak długo trwał w Francyi. Co za szaleństwo kląć się wzajemnie dla sprzeczki partykularney, y częstokroć dla małej bagateli? Nie można bez strachu pomyslić o złych konsekwencyach, które po tych nie ludzkich sprawach następują. Ten, który się do tey ostatniej rzeczy y udaie, traci wszystkie dobra swoje, y przymuszonym jest z Państwa uchodzić, y odłączyć się na zawsze od tego wszystkiego, co mu jest najmiłszego. Podacie w niebezpieczeństwo życie swoje, które stracić może w pojedynku, jeżeli w nim ginie, albo w Katowskich rękach, jeżeli z życiem zplacu uydzie. Na ostatek na dopełnienie nieszczęścia, traci duszę swoją, jeżeli w tey okazji zginie. Lecz rzecze kto, że to czyni dla zachowania swego honoru, że się na te niebezpieczeństwa odważa. Fałszywy y niegodziwy pretext! Y także to w samym środku Państwa Chrześcijańskiego ludzie śmiecy śmiać mówić, że konserwują honor swój, gwałcąc naypierwsze, y nieodmiennne prawo, które jest: być Bogu posłusznym? będąc wyperswadowanemi, że jest rzecz chwalebna pełnić rozkazy

Souvent injustes. Mais laissons la Loi divine à part. Les Monarques, ignorent-ils en quoi consiste la véritable bravoure? Cependant ils tiennent pour généreux & pour braves ceux, qui soumis à leur volonté, n'entreprennent point de se faire justice par les armes; & ils se réservent à eux même, ou renvoyent aux plus éclairés de l'Etat sur ces matières la connoissance des injures, pour en ordonner la réparation. Ainsi l'honneur de ceux qui ne se vangent point, est à couvert, puisque le Prince en est le garant. De plus, les personnes judicieuses approuvent la sage conduite de ceux qui étouffent leur ressentiment pour obéir à DIEU & au Roi. Car elles savent, que s'abandonner à la colere & à l'ardeur de se vanger, c'est une action toute animale: mais que savoir se moderer, être maître de ses passions les plus vives, c'est propre d'une grande ame. En faut il davantage pour faire concevoir quel est le crime & l'aveuglement de ceux qui osent encore renouveler les duels déjà presque abolis?

Que

Krolewskie, czy mogą bez osoblinszego na rozumie błędu rozumieć, iż jest rzecz wstydliva, pełnić prawo Krola nad Krolmi, sakryfikując mu gniew swoy, który tak często bywa niesluszny. Ale zostawmy prawo Boskie; czyliż Monarchowie nie wiedzą, na czym prawdziwa zawisła odwaga? Tym czasem maig tych, za ludzi serea wspaniałego, y odważnego, którzy, będąc poslusznymi woli Icb, nie biorą przed się, aby sami sobie przez broń sprankiedliwość czynić mieli; sami sobie rezerwują Krolowie, albo odsyłają do znających się w Państwie na takich rzeczach, rozznawaję krzywd, dla nadgodzenia im wziętego honoru. Tak ieży honor tych, którzy się sami nie wzięzą, jest bezpieczny, ponieważ sam Krol onegoż jest obrońcą. Nawet rozsądai ludzie apprehuią rozumny postępek tych, którzy przytłumiaią w sobie zemstę, aby postasznemi byli Bogu, y Krolowi. Ponieważ wiedzą, że uwodzić się gniewem, y chciwością zemszczenia się, jest uczynek cale bydlęcy, umieć się zaś pomiarkować, y być Panem nazy-

E 5 wzych

Que personnes donc n'imite ces téméraires: mais que le triste souvenir de tant de braves gens qui ont péri sans honneur dans ces combats défendus, & l'image du danger où l'on s'expose par là, arrête ceux qui se laissent emporter aux mouvemens impetueux de la colere & de la vangeance, & les empêche de se précipiter dans l'excès des malheurs, qui sont les suites ordinaires de ces criminelles actions.

§. XXIII.

Rendre aux Ministres les honneurs qu'on leur doit.

RAMPER - servilement devant les Ministres & devant ceux qui sont en credit, c'est une bassesse: les mépriser, c'est une fierté blâmable: censurer leur conduite, c'est une témérité dangereuse; puisque par là on s'attire leur indignation, & on s'expose à leur ressentiment, dont l'effet est d'autant plus à craindre, qu'ils peuvent plus facilement nuire à leurs ennemis. En-

wszystch swoich passyi, własność jest wielkiej duszy. Czy trzebaż co więcej dla pokazania, iaki kryminał, y ślepotą jest tych, ktorzy ieszcze śmiaią wznowiać pojedynki, iuz eale zniezione? Niechay tedy nikt tych zuchwałych nie zaśladuie: ale niechay smutna pamięć tak wielu zacnych ludzi, ktorzy w tych zakazanych potyczkach zgineli bez honoru, y wyobrażenie nieszczęścia, ktoremu przez to ludzie podpadają, zastrawia tych, ktorzy łatwo idą za impetem gniewu, y zemsty, y niechay im nie dopuszcza, aby się podawać mieli w ostatnie nieszczęścia, które pospolicie za temi niecnotliwemi sprawami następuią.

§. XXIII.

O oddawaniu czci winney
Ministrom.

CZelgać się po niewolniczemu przed Ministrami, y przed temi, ktorzy są w kredycie, jest rzucz podła: gardzić niemi, jest zuchwałstwo nagany godać: Obmawiać ich postępkę, jest śmiałość niebezpieczna; ponieważ przez to ściągamy na siebie ich gniew, y wystawia-

tre ces extrémités vicieuses, il y a un milieu qu'il faut tenir: c'est d'avoir pour ceux qui sont les dispensateurs des graces du Prince, & qui lui aident à soutenir le poids des affaires, toute la deference & tout le respect qu'ils doivent raisonnablement attendre des personnes de Qualité. Un homme de naissance peut aussi, sans trop s'abaisser, tâcher d'acquiescer leurs bonnes graces, & ne pas négliger les avantages qu'il croit pouvoir retirer de leur protection, pourvu néanmoins que ce soit par des voyes légitimes. S'il arrive même qu'il reçoive d'eux quelque bienfait, les loix de l'honneur l'obligent de leur en témoigner dans l'occasion sa reconnoissance, autant que ses premiers devoirs, & le service du Roi peuvent le lui permettre.

§. XXIV.

De l'amour des plaisirs.

IL se trouve des gens qui s'abandonnent à leurs plaisirs avec un tel emportement, qu'ils ruinent leur santé, jusqu'à

wy się na cel ich zemsty, którzy skutku tym bardziew obawiać się powinni. Im mogą łatwiej nieprzyjaciółom swoim szkodzić. Między temi dwiema brzegami niebezpiecznemi, jest środek, którego się trzymać potrzeba: to jest abyśmy dla tych, którzy są Szafarzami Łask Pańskich, y pomagają mu dźwigać ciężaru spraw iego, z wszelkim byli poszanowaniem, y respektem, którego się sprawiedliwie spodziewać mogą od ludzi szlachetnych. Człowiek dobrego Wrodzenia, może się także bez swego panużenia starać o nabywanie ich łaski, y niezaniecabywać pożytkow, które według swego mniemania odebrać może z ich protekcyi, byleby to iednak szło drogami przyzwointemi. A jeżeli się nawet trafią, że od nich dobrodzieystwo iakie odbiera, prawo honoru obliquie go, aby im za nie, przy podaney okazji, swię oświadczył wdzięczność, ile mu tego pierwsze iego powinności, y obowiązek służenia Krolowi pozwoli.

§. XXIV.

O przywiązaniu do uciech.

ZNaydują się ludzie, którzy się tak bardzo w uciechach zanurzają, że
winiwecz

jusqu'à perdre quelquefois la vie par
 leurs débauches. De tels gens, sont-
 ils Chrétiens, puisque pour satisfaire
 leurs passions déréglées, ils violent
 toutes les Loix de la Religion ? Sont-
 ils raisonnables, puisque dans l'usage
 des plaisirs, ils passent les bornes que
 leur prescrit la raison ? Peut-on dire
 même qu'ils soient hommes, puisque
 par leurs excès criminels ils se des-
 honorent & s'abrutissent; & qu'ayant
 moins de retenue que le reste des ani-
 maux, ils sont en quelque sorte infe-
 rieurs aux bêtes les plus viles, qu'on
 ne voit jamais rien prendre au-delà de
 ce qui est nécessaire à leur conserva-
 tion. Pour ne pas tomber dans de
 si étranges dérèglemens, usons mode-
 rément & sans passion des plaisirs, que
 la raison & la loi divine permettent.
 N'attachons point notre cœur à ces
 plaisirs passagers & frivoles, qui ne
 peuvent nous rendre heureux; mais
 plutôt rapportons en le légitime usage
 à la gloire de Dieu qui est notre fin.
 Ainsi nous conserverons trois grands
 biens que la débauche nous feroit
 perdre: je veux dire, la pureté de
 l'ame

wniwecz obracają zdrowie swoje, czę-
 stokroć aż do utraty życia przez swoje
 nierządy. Tacy ludzie czy są Chrze-
 ścianami? ponieważ dla dasyć uczy-
 nienia passyom swoim nieporządnym
 gwałcą wszystkie prawa Religii? czy
 są rozumnymi, ponieważ w zażywa-
 niu uciech przestępują granice, które im
 rozum opisuje? czy możemy nawet mo-
 wić, żeby ci prawdziwie ludźmi byli?
 ponieważ się przez swoje zbytki nie-
 cnotliwe ostawiają, y bydłety czynią; y
 mniej w sobie wstrzemieszliwości mając,
 a niżeli zwierzęta, pokazują się być
 nieiako niższymi od bestyi najpodley-
 szych, o których wiemy, że więcey nie
 zażywają nad potrzebę tego, co im słu-
 ży do ich konserwacyi. Abyśmy tedy nie
 wpadli w tak wielki nieporządek, za-
 żywajmy z pomiarkowaniem, y bez pas-
 syi uciech, które nam rozum, y prawo
 Boskie pozwala. Nie przywiczujmy
 serca naszego do tych krotosil zniko-
 mych, y dziecinnych, które nas szczę-
 śliwemi uczynić nie mogą: ale raczej
 stasujmy przyzwone ich zażywanie do
 chwały P. Boga, który jest końcem na-
 szym. A iak utrzymamy się przy
 trzech

l'ame, la santé du corps, & la liberté
de l'esprit.

§. XXV.

S'étudier soi-même.

L'Amour propre est un menteur, dit-on: chacun se flatte & s'estime plus qu'il ne vaut. Cela est vrai: mais que s'ensuit-il de là? Qu'il faut nous étudier nous mêmes; c'est-à dire, nous examiner à fond, & sans prévention. Cet examen nous fait connoître le caractère de nôtre esprit, & la disposition de nôtre cœur; & cette connoissance, nous est très avantageuse: elle nous sert à faire valoir nos talens, à corriger nos mauvaises inclinations, à nous défaire de nos vices, & à perfectionner nos vertus. Tel seroit un homme accompli, & pourroit facilement avancer sa fortune, s'il n'avoit un défaut considerable, duquel il ne s'apperçoit point, parce qu'il ne rentre jamais en lui même pour voir ce qui s'y passe. Nous devons aussi faire beaucoup de reflexion sur nos actions; sur celles que nous avons déjà faites, pour

trzech wielkich dobrach, którebyśmy przez rozpustę stracili, to jest przy czystości i na duszy, przy zdrowiu cielesnym y przy wolności rozumu.

§. XXV.

O poznaniu samego siebie.

Młodość własna, iako powiada się, jest kłamliwa; każdy sobie podoblebia, y więcej siebie, niżeli wart jest, szacuje. To tedy jest prawda: ale coż ząd następnie? o to, że trzeba samych siebie poznawać; to jest wskroś siebie roztrząsać, y bez przewencyi. Takowe roztrząsanie daje nam poznać przymiot naszego rozumu, y dyspozycyę serca; y to poznawanie bardzo nam jest pożyteczne: ponieważ służy nam do zazycia naszych talentow, do poprawienia złych skłonności, do pozbycia się złych nałogow, y do wydoskonalenia cnót naszych. Ten, albo on byłby człowiekiem doskonałym, y mógłby łatwo fortunę swoją podwyższyć, gdyby nie miał wady znaczney, ktorey w sobie nie widzi, ponieważ nie wchodzi nigdy w samego siebie, aby obaczył, co się w nim dzieje. Powinniśmy także mieć wiele reflexyi nad

Sprawa

pour nous mieux conduire à l'avenir; & sur celles que nous devons faire pour en régler les circonstances, & pour en prévoir toutes les suites. Il coûte cher quelquefois d'agir par humeur ou par passion, & un caprice ou une négligence nous cause un fort long repentir. Il est encore très utile de remarquer ce que chacun fait de bien, & de mal; la sagesse des uns nous sert de modèle, & la mauvaise conduite des autres nous fait songer à rectifier ce qu'il y a de defectueux dans la nôtre.

§ XXVI.

Avoir commerce avec les sages & les habiles gens.

NOUS naissons tous dans une ignorance profonde & universelle. Les études qui nous occupent pendant la jeunesse, éclaireissent un peu ces épaisses ténèbres dont notre esprit est envelopé. Nous acquerons ensuite par l'usage du monde un petit nombre de connoissances qui nous font garder quelque ordre dans notre conduite.

Mais

sprawami naszymi, nad temi, któreśmy już uczynili, abysmy się lepiej na pozym sprawowali, y nad temi, które czynić mamy, dla regulowania ich okoliczności, y przewidzenia tego, co po nich nastąpi. Częstokroć drogo przypłacić potrzeba, kiedy kto czni przez humor, albo passję; a każda lekkość, albo niedbalstwo, długi za sobą żal prowadzi. Jeszcze jest rzecz bardzo pożyteczna uważać to, co kto dobrze lub źle czyni; roztropność jednych służy nam za dobry przykład, a drugich złe postęпки pobudzają nas do myślenia, abysmy naprawili to w nas, co niedoskonałego znayduie się.

§. XXVI.

O Towarzystwie z Ludźmi Mądrymi, y Biegłymi.

WSzyscy rodziemy się w nieumiejętności głębokicy, y powszechney. Nauki, które nas zabawiają podczas młodości, oświecają cokolwiek te grube ciemności, które rozum nasz otoczony jest. Potym poznawszy się z światem, nabywamy nieco wiadomości, kto-

Mais ce peu de connoissances ne suffisent pas à un Homme de Qualité, qui peut parvenir aux plus hautes places. Combien de choses lui reste t'il encore à sçavoir dans les sciences spéculatives, & dans son propre métier, dans la Morale, dans l'Histoire, dans la Politique. Il n'a ni assez de loisir, ni peut-être assez d'esprit pour apprendre par lui-même ce qu'il y a d'utile & d'agréable en tout cela. Que fera-t-il donc pour s'en instruire? Il entrera en société avec les personnes les plus éclairées. Il aura même chés lui quelque homme habile, qui par un long & pénible travail ayant acquis une érudition très étendue, lui apprendra insensiblement dans des entretiens familiers ce que ces diverses sciences renferment de plus beau & de plus nécessaire. Un Grand qui suit cette maxime ne peut manquer de servir utilement l'Etat: & d'acquérir de la réputation. Car le commerce qu'il a avec les sçavans, les sages, & les plus grands Génies, ne lui laissent presque rien ignorer. Et comme il se remplit l'esprit de tout ce qu'ils sçavent de meilleur

ra nam pomaga do zachowania niecia-
kiego porządku w sprawach naszych.
Ale to cokolwiek :umiejętności nie wy-
starcza człowiekowi Szlachetnemu
chocącemu postąpić na wyższy stopień.
Jak wiele mu jeszcze rzeczy zbýwa
do widzenia w naukach wyższych, y
tych które Jego kondycyi przýzwoite
są; w nauce moralney, w Historji,
y Polityce? Nie ma ani dosyć czasu,
ani podobno dosyć dowcipu, aby się przez
samego siebie nauczył, co we wszystkich
tym pożytecznego, y miłego się znaydu-
ie. Coż tedy ma czynić? ma wnieść w
społeczność z osobami od siebie rozu-
mniejszemi. Przy sobie nawet mieć
będzie biegłego iakiego człowieka, kie-
ry długą, y ciężką pracą wycwiczynszy
sobie rozum, w rozmowach poufał, ch
naucz, go nieznacznie tego wszystkie-
go, cokolwiek te różne umiejętności w
sobie naypięknniejszego, y naypotrze-
bniejszego zawierają. Pan, który
idzie za tą maxymą, może pożytecznie
służyć Oyczyźnie, y sobie na reputacyą
zarobić. Ponieważ społecznosc którą ma
z mądrymi, uczonymi, y wiekiego da-
wcipu

illeur, chacun dans leur profession, il paroît, selon les diverses occasions qui se présentent, excellent Orateur, sçavant Philosophe, sage Jurisconsulte, judicieux Politique, Capitaine expérimenté; en un mot, habile en toutes choses.

§. XXVII.

Avoir de plusieurs sortes d'amis.

ENTRE toutes les maximes de la véritable Politique, celle-ci n'est pas une des moins utiles. En effet, un homme qui vit à la Cour ou dans le grand Monde, a besoin de mille secours differens: de bons conseils pour se conduire avec prudence; d'avis salutaires pour se corriger de ses défauts; d'argent pour fournir à des dépenses nécessaires; de faveur pour s'avancer, ou pour se maintenir dans le poste qu'il occupe. Il lui faut des gens qui le divertissent dans ses déplaîsirs, qui le consolent dans ses disgrâces, qui le rassurent dans ses craintes: d'autres qui

wcipu ludźmi, czyni go biegłym y niada-
nym wielu rzeczy. Y iako napelnia sobie
rozum tym wszystkim, cokolwiek każdy
z nich według swoiey profессиi najle-
pszego umie, tak według różnych
okazyi, które się podawiają, pokazuje
się być zacnym krasomowcą, mądrym
Filozofem, uczonym Jurystą, rozsą-
dnym Politykiem, Rycerzem doświad-
czonym: słowem, biegłym we wszyst-
kich rzeczach.

§. XXVII.

Mieć wiele różnych Przyjaciół,

Mędzy wszystkimi naukami Poli-
tyki, ta, iako nie mniej pożyte-
czna, kładzie się. Zapewne człowiek,
który żyje przy Dworze między ludźmi
wielkimi, potrzebuie tak wiele różney
pomocy: potrzebuie albowiem rady, aby
sobie roztropnie postępował; przestrze-
żenia zbawiennego, aby defekta swoie
poprawiał; pieniędzy, aby się rzecz-
mi potrzebnemi opatrował, faworu dla
promocyi, albo żeby się utrzymał na
tym stopniu, na którym stoi. Trzeba mu
takich ludzi, którzyby go w nieukon-
tentowaniu rozweselali, w nieszczę-
ściach

qui louent son mérite, qui l'infor-
ment des desseins de ses ennemis, qui
prennent son parti contre eux, qui
l'aident dans ses entreprises, &c: Or
il est très difficile qu'une seule person-
ne puisse lui rendre tous ces services;
car encore qu'elle en eût la volonté,
souvent elle n'en auroit pas le pou-
voir. Il est donc nécessaire d'avoir
des amis de toute espèce, excepté cel-
le des malhonnêtes gens. Les secours
que l'on ne peut tirer de l'un, un au-
tre les donne, & que ce chacun en
particulier ne pourroit pas faire, tous
ensemble en viennent à bout. Quand
je dis qu'il faut avoir de diverses sor-
tes d'amis, je ne prétens pas qu'on
doive lier une étroite amitié avec plu-
sieurs personnes. Je veux dire seu-
lement, qu'il faut tâcher par des ma-
nières civiles & obligeantes, & sur-
tout par de bons offices, de se conci-
lier l'affection de ceux que l'on prati-
que; en sorte que dans l'occasion on
puisse se fier à eux, & compter sur
leur bienveillance.

ściach cieszyli, w boiaźni utwierdzali; Innych, ktorzyby chwalili za sługę Jęgo, informowali o zamysłach ięgo nieprzyjaciół, ktorzyby się z nim przeciwko im łączyli, y dopomagali mu w ięgo przedsięwzięciach &c. Rzecz więc ięst bardzo trudna, aby mu te wszystkie usługi iedna szczegulnie Osoba uczynić mogła: bo chociaźby chciała, częstokroć nie potrafi bez pomocy. Trzeba tedy mieć przyjaciół wszelkiego rodzaju, wyiąwszy rodzaj ludzi małe poczcinych. Pomoc, ktorey od iednego mieć nie możemy, drugi nam da, y czego każdy w szczegulności nie potrafi, wszyscy razem łatwo dokażą. Kiedy mówię, że trzeba mieć różnych przyjaciół, nie pretenduję, aby się łączyć ściśłą bardzo przyiaźnią z wielą osobami, to tylko chcę wyrazić, że się starać potrzeba, abyśmy sposobem ludzkim, y obligującym, a naybardziej uczynnością iednali sobie affekt tych, z ktoremi przestawamy; abyśmy potym w okazyi ufać im mogli, y spuścić się na ich przyiaźń.

§. XXVIII.
Des grands desseins.

LES grands desseins sont pour l'ordinaire si peultoux & si difficiles à exécuter; il faut tant de génie, de capacité, de prudence, & de fermeté pour les bien conduire, qu'il n'y a que les hommes extraordinaires qui puissent en venir à bout. Pour acquérir l'impetuosité, qui est particulièrement nécessaire en ces occasions dangereuses, & qui n'est pas moins un effet de la force de la raison, qu'une qualité naturelle, on doit s'accoutumer de bonne heure à prendre des résolutions hardies, à soutenir, sans trembler, la vue du péril, à ne se point étonner des difficultés que l'on rencontre, ni des accidens qui arrivent, afin que lorsqu'il s'agira de quelque chose de grand, comme de remettre la Couronne sur la tête des légitimes Souverains, de défendre la Religion, on ait la force de concevoir, d'exécuter, & de faire réussir des desseins si généreux. L'Hi-
 stoire

§. XXVIII.

O wielkich zamysłach.

Wielkie zamysły pospolicie są niebezpieczne, y trudne do wypełnienia: trzeba do nich tak wiele roztropności, y stałości, że z niemi nikt, chyba ludzie extraordinaryni do końca przwiść mogą. Dla nabycia serca nieustraszonego, które w tych niebezpiecznych okazjach partykularnie jest potrzebne, y które nie mniej skutkiem jest mocy rozumu, iako przymiołem przyrodzonym, trzeba się wczesnie przyzwyczaić do brania przed się śmiałych rezolucyi, do wytrzymania bezpostrachu widoku niebezpieczeństwa, do niewzdrygania się trudności y przypadków, które się trafić mogą, abysmy kiedy o jaką wielką rzecz poydzie, iako to o przywrocenie Korony Głowie Pana swego, o obronę Wiary, albo o uwolnienie Ojczyzny od oppressyi, mieli moc do wymyślenia, wypełnienia, y szczęśliwego dopięcia zamysłów tak wspaniałych. Historye pokazują nam znaczne pożytki tej maxymy, ma-

stoire nous fournit d'éclatantes preuves de l'utilité de cette Maxime : car elle nous fait voir que quand les affaires semblent désespérées , que la crainte est générale , & la consternation universelle , un seul homme qui est prudent, courageux, & intrépide, peut redonner cœur à toute une Armée, & même à des Peuples entiers , relever leurs espérances, chasser les ennemis de l'Etat, y rétablir la paix & la tranquillité, & en augmenter la gloire & la puissance.

§. XXIX.

Ne rien affecter.

LES manieres affectées, bien loin de réhauffer le lustre de la beauté, en diminuent l'éclat, & donnent aux personnes les mieux faites un air contraint, qui est toujours désagréable. A quoi bon se gêner pour plaire ? Les graces ne sont pas comme les fleurs, qu'on fait naître là, où l'on veut : c'est la nature qui les donne, & on ne les peut avoir malgré elle. Comme
les

my przykłady, że gdy rzeczy zdają się być zginione, postrach padnie generalny, y nastąpi pomięszanie, człowiek, który jest roztropny, odwazny, y nieustraszony, może serce naprawić całemu woysku, a nawet y całemu narodowi, może nadzieie iego pokrzepić, wygnać z Państwa nieprzyjaciela, pokoy, y zgodę wrocic, zaostatek chwale, y potęgę iego podwyższyć.

§ XXIX.

O Affektacyi. czyli przywła-
szczeniu sobie nieprzyro-
dzonych manier.

PRzywłaszczzone maniere nie tylko nie przydają większey okraszy, ale iey bardziey umniejszają, y sprawiają w osobach nayurodziwszych skład takiś przymuszony, który się nigdy nie podobą. Do czego się męczyć, abys się komu miał podobac? Wdzięki cale nie są do kwiatow podobne, które gdzie chcemy, mogą się nam rodzić, ale ie samo przyrodzenie nam daie, y mimo daru iego, mieć ich nie możemy. Jako oczy ducha są ciekawsze, y delikatnieysze, a niżeli cielesne, tak naymnieyszy przywłaszczonych rzeczy pozow nani ie, y nie

les yeux de l'esprit sont plus fins & plus délicats que ceux du corps, la moindre apparence d'affectation les blesse, & rien ne leur plaît tant, que ce qui paroît simple, aisé, naturel, & sans artifice. Il faut suivre son génie, & ne jamais s'en écarter. C'est ce qui fait le plaisir qu'on trouve dans le commerce des honnêtes gens. Les uns ont pour partage la solidité du jugement : les autres la beauté de l'esprit : il y en a qu'on aime à cause de la douceur de leurs mœurs ; d'autres plaisent par leur vivacité & par leur enjouement. Si ceux qui ont ces belles qualités en affectoient d'étrangères, qu'ils croiroient leur convenir mieux, ils se rendroient en quelque sorte ridicules. Que chacun conserve donc le caractère qui lui est naturel, persuadé qu'il cessera de plaire du moment, qu'il le quittera pour se révéler d'un autre. Ce n'est pas que si l'on a quelques défauts à l'esprit ou au corps, il ne soit à propos de les cacher & de les corriger si l'on peut, du moins ceux de l'esprit ; mais on ne doit jamais rechercher des agrémens que

im się tak nie podoba, iako to, co się pokaznie bć prostym, łatwym, przyrodzonym, y bez kunsztu. Trzeba poyść za skłonnością przyrodzoną, ani się nigdy od niey nie oddalać. Bo toć to iest, co sprawuie ukontentowanic, które się znaydnie w społeczności z poczciewemi ludźmi. Jedni udarowani są gruntownym rozumem; inni pięknym na wybor dowcipem; tych kochamy dla miłych wielce obyeczaiow, owi się podobają dla żywości, y weselości. Gdyby ci, którzy te przymioty mają, chcieli się w inne cudze, o którychby rozumieli, że im przystoynieysze będą, przybrać, niewylnie śmiecbby z siebie uczynili. Każdy tedy niechay zachowuie przymiot, który mu iest przyrodzony, będąc wyperswadowanym, że od tego momentu, iak go tylko porzuci, aby się w inszy przybrać, podobać się nie będzie. Przeto iednak rozumieć nie potrzeba, że jeżeli się znaydują wady iakie na duszy, albo na cieie, nie miałyby być rzecz przyzwolta ukryć ie, y poprawić, jeżeli można, przynaymniey te, co na duszy: ale, że nie trzeba wyszukiwać wdziżkow, których z przyrodzenia nie mamy: ponie-

que l'on n'a pas naturellement : puis qu'il est certain qu'une personne est d'autant moins aimable, qu'elle tâche avec plus de soin de le paroître. Cette maxime s'étend jûsqu'aux versus, à qui l'affectation fait perdre tous leurs charmes, & tout leur mérite.

§. XXX.

Connoître le génie du siècle.

QUOIQUE les hommes de tous les tems soient semblables en bien des choses, ils ne laissent pas de différer en beaucoup d'autres; & l'on peut aisément remarquer de la différence entre nos mœurs & celles de nos ancêtres. Tel ancien Courtisan étoit habile dans le commerce du grand monde, qui maintenant y seroit bien embarrassé. Car il en est de la Cour considérée sous divers regnes, comme des Comedies: l'amour & l'ambition entrent dans toutes les pièces de theatre, cependant les intrigues en sont différentes; & les Heros ou les Amans n'arrivent pas tous à leurs

waż jest to rzecz pewna, że Osoba tym
mniey miłą staie się, im się bardziej
stara, aby się taką pokazała. Ta maxy-
ma ściaga się aż do cnot samych, kto-
re dla zmyslenia iracą wszystkie swoy
powab, y zastęge.

§. XXX.

O poznaniu geniuszu świa-
towego.

CHociaż ludzie każdego wieku w wie-
lu rzeczach są sobie podobni, iednak
w wielu innych różnią się między sobą:
y możemy łatwo zmiarkować, co za ro-
żność między naszymi, y dawnymi
Przodków naszych obyczajami znajduje
się. Ten, albo ow dawny Dworski Człek
biegłym niegdyś był w społeczności z
wielkimi ludźmi, koryby teraz rady
sobie nie dał. Ponieważ też samo się
mówić może o Dworach, uważając ie
pod różnemi Panami, co o komedjach:
Miłość, y ambicya wchodzi w wszyst-
kie sztuki Theatralne, tym czasem in-
trygi ich są różne; y Rycerze, albo ko-
chający się nie iednemiż drogami dą-
żą do swego końca. Tak y przy Dworze
ambicya, miłość, y inne passie zasze

à leurs fins par les mêmes routes. Ainsi l'ambition, l'amour, & les autres passions regnent toujours à la Cour : mais on n'y tient pas la conduite qu'on y tenoit autrefois. Outre que les gens y sont aujourd'hui plus habiles & plus fins, on y suit aussi d'autres maximes. Nous devons donc étudier les coutumes, les manières & le génie de notre siècle: non pas pour pouvoir contenter des passions criminelles, mais pour mieux ménager les esprits, pour connoître le tour, qu'il faut donner maintenant aux affaires, pour pénétrer les secrets motifs, que peuvent avoir les personnes avec qui nous traitons; enfin pour découvrir par quelles voyes on peut se mettre bien avec tout le monde, & venir à bout de ses desseins.

§. XXXI.

*Scavoir s'occuper utilement
lors qu'on est seul.*

L'AVERSION qu'on sent pour la solitude, est le plus souvent une marque de la petitesse de l'esprit, ou
du

sanuię: ale sposób postępowania sobie odmienny jest od tego, co był pierw-
*A że nawet teraz ludzie są bieglejsi, dowcipniejsi, za inżemii też zwykli się udawać maxymami. Powinnismy się tedy nauczyć zwycięzaiow, manierey, y geniuszu naszego wieku, nie dla tego, abysmy mogli ukontentowwć passye nie-
 onotliwe, ale aby lepiej się obchodzić z umysłami, poznać obrot, którym sprawy nasze teraz poysć powinny, przeniknąć tajemne przyczyny, które mogą mieć osoby, z ktorymi traktuiemy; na ostatek abysmy mogli poznać, iakim sposobem moglibysmy się ze wszystkiemi ludzmi zgodzić, y wszędzie dopiąć zamysłów naszych.*

§. XXXI.

Jako się na osobności czym po-
 żytecznym zabawiać mamy.

W Stręć, który kto w sobie czuie do osobności, nacygścicy znakiem jest małego umysłu, albo zepsutych oby-
 zczaiow. Tym czasem wiele się bardzo ludzi znayduie, którzy y przez pół go-
 dziny sami bez utęsknienia być nie mo-
 gą; bo, iako nie wiedzą, na czym czas

du dérèglement des mœurs. Il y a cependant une infinité de gens qui ne peuvent être seuls une demie heure sans s'ennuyer: comme ils ne savent à quoi employer le tems, ils s'inquiètent & se chagrinent; la tristesse les saisit, & ils sont à charge à eux mêmes: mais les esprits solides savent mettre à profit tous les momens de leur vie, & ne sont jamais plus utilement occupés, que quand ils sont seuls. C'est alors qu'ils forment des projets avantageux: qu'il entrent dans le détail de leurs affaires; & qu'ils songent aux moyens de servir leurs amis; de se défendre de leurs ennemis, de réussir dans leurs entreprises, de bien remplir leurs devoirs; enfin c'est alors qu'ils font mille importantes réflexions sur leur conduite & sur celle des autres. Après cela s'il leur reste du tems, ou ils s'occupent à la lecture des livres qui plaisent & qui instruisent également; ou ils s'exercent dans quelque art ingénieux & noble, ou ils cultivent celle de toutes les sciences, pour laquelle ils ont le plus de talent. L'expérience fait voir, combien il

trawić maia, tak są w sobie nieuspoko-
 ieni, y umartwieni, smutek ich ogar-
 nia, y samym sobie są nie znani: ale
 gruntowze umyśly umieją proficować z
 każdego momentu swiego życia, y nie
 są nigdy pożyteczniey zabawne, iako
 kiedy się same, a same znajdują. W
 ten czas bowiem formują projekta do-
 bre, wchodzą w szczególne rozbiera-
 nie spraw swoich, myślą o sposobach
 przysłużenia się przyiaciom, zastoi-
 nienia się przed nieprzyiaciom, dojscia
 szczęśliwego skutku zamysłów, y za do-
 syc uczynienia swoim powinnościom; na-
 statek w ten czas czynią tysiąc poży-
 tecznych reflexyi nad swemi, y nad
 cudzemi procederami. Poym, jeżeli
 im co czasu zbyma, albo się zabawia-
 ją czytaniem Książek, które równie y
 podobną się, y nauczają; albo ćwi-
 czą się w sztuce iakiej dowcipney, y
 Szlachetney, albo pilnością jedney mię-
 dzy wszystkimi umiejętnościami, do
 ktorey najwyżcey w sobie talentu ma-
 ją. Doświadczenie nam pokazuje, ia-
 ko jest rzec z pożyteczna umieć tym spo-
 sobem proficować z czasu, który nam
 na naszych spraw wolny zostaje. Fa z
 moicy

nous est avantageux de profiter ainsy du loisir que nous laissent nos affaires. Pour moi, je puis assurer que la pratique de cette maxime est une des choses, qui contribuent le plus à nôtre bonheur.

§. XXXII.

Ne point juger des entreprises par les événemens.

LA fortune peut faire échouer nos desseins les mieux concertés: mais elle ne scauroit nous dérober la gloire d'avoir agi selon les règles de la prudence. Il suffit qu'un habile homme n'aye rien oublié dans ses entreprises, les bons ou les mauvais succès ne doivent ni augmenter, ni diminuer les louanges, qu'il mérite. Il est vrai que la plupart des gens en jugent bien autrement: les événemens heureux ou malheureux sont les seules choses qui les déterminent à approuver ou à condamner la conduite qu'on a tenuë. Incapables qu'ils sont de pénétrer le fond des affaires, ils n'en jugent que
par

moiey strony mogą upewnić, że pełnienie tey maxymy, iest iedna z tych rzeczy, które nam naywięcey do szczęścia naszego dopomagają.

§. XXXII.

Jako nie trzeba sądzić o zamiarach przez to, co się stało.

FOrtuna może temu przeszkodzić, aby zamysły nasze, chociaż naylepiej ułożone, nie przyszły do swego skutku: ale nie potrafi nam uiąć chwasty, żeśmy wszystko czynili według reguł roztropności. Dostyc na tym, że dzielny człowiek niczego w przedsięwzięciach swoich nie zapomniął: dobre, albo złe powodzenie, nie powinno mu ani przyczynić, ani umniejszyć pochwał, na które zasłużył. Prawda, że większa część ludzi inaczej o tym sądzi; przypadki szczęśliwe, albo nieszczęśliwe, te ich przywodzą albo do pochwalenia, albo potępienia czyiego postępku. Bo iako są do tego nie sposobni, aby rzeczy wskroś przeniknąć mogli, tak też nie sądzą, tylko przez to, co im pod zmysły podpada, o osoby rozsądne daley idąc z doświadczenia

par ce qui frappe les sens: mais les personnes judicieuses vont plus loin. Instruites par l'expérience, que la fortune rompt assez souvent les plus justes mesures, elles savent distinguer ce qui n'est qu'un effet de son caprice, d'avec ce que la prudence a produit ou dirigé; & quelquefois elles trouvent qu'on a fait de grandes fautes dans une entreprise dont le succès a été favorable, en même tems qu'elles découvrent beaucoup de sagesse dans une autre qui n'a pas réussi. Cependant celui qui vient heureusement à bout de ce qu'il prétendoit, est loué & estimé, quelque imprudent qu'il puisse être; & celui qui avec toute son adresse & toutes ses précautions, n'a pas été heureux dans l'exécution de ses desseins, est accusé de témérité, ou de négligence. Telle est l'injustice de la plûpart des hommes; ils approuvent ce qui doit être condamné, & ils condamnent ce qui devrait être approuvé. Qu'une censure si mal fondée ne nous fasse pourtant pas perdre courage: mais plutôt que le témoignage de nôtre conscience, le jugement avantageux que

ozenia wiedząc, że fortuna dosyć czę-
 sto nayrozumnieysze rwie ułożenia; u-
 mieią różnicę czynić między tym, co
 nie jest tylko skutkiem iey niestateczno-
 ści, y tym, co roztropność dokazała, al-
 bo sporządziła; y podczas znayduią,
 że nie mało się błądziło w tey, albo
 owey sprawie, ktorey success był szczę-
 śliwy, kiedy oraz dochodzą wiele rostro-
 pności w inney, ktora spełzała. Tym
 czasem ten, który szczęśliwie dokazał
 tego, czego żądał, ma chwałę, y esty-
 macyą, chociażby był nie wiedzieć iak
 nierostropny; a tego, który ze wszystką
 swoją biegłością, y ostrożnością w do-
 kazaniu zamysłów swoich szczęśliwym
 nie był, o niebaczność, albo niedbal-
 stwo porębiaią. Taka więc jest niespra-
 wiedliwość w wielu ludziach; appro-
 buią, co powinno być zganione, a ganią,
 co powinno być approbowane. Dla ta-
 kiej iednak cenzury fundamentu nie
 mniącej serca tracić nie potrzeba, ale
 raczey niechay świadectwo sumnienia
 naszego, sąd Łaskawy, który czynią a
 naszych sprawach ludzie sprawiedliwi,
 y rozumni, a bardziei ieszcze podda-
 nie się pod wolą P. Boga, z ktorego
 woli,

que portent de nos actions, ceux qui sont éclairés & équitables; & plus encore la soumission à la volonté de Dieu, qui ordonne ou permet tout ce qui nous arrive, ayent assez de force pour nous soutenir dans les événements facheux.

§. XXXIII.

Ce que l'on doit à un Ami.

COMME il n'y a point d'homme qui soit parfait, il est hors de doute que l'on doit supporter les défauts de ses amis, ou renoncer à toute sorte d'amitié. Mais doit-on aussi servir en toutes rencontres les personnes que l'on aime? Cette question me paroît aisée à décider, par ce, qui a été dit en parlant du choix d'un Ami. Et en effet si deux Amis sont tels qu'il doivent être, & que je les ai représentés, ils ne demanderont jamais rien l'un à l'autre qui ne soit juste, & ainsi ils se doivent tout accorder. Que si l'un des deux changeant de conduite, vouloit exiger de l'autre quelque chose qui fût contraire à son

devo-

woli, albo dopuszczenia wszystko się dzieje, niechaj, mówię, to wszystko dosyć ma mocy na utrzymanie nas w nieszczęśliwych przypadkach.

§. XXXIII.

O tym, co przyjacielowi winni jeste my.

Jako nie masz żadnego człowieka, koby miał być ze wszech miar doskonały, wąpiliwości w tym nie masz, że trzeba znosić defekta przyjaciół swoich, albo się wszelkicy przyjaźni wyprzysiądz. Ale czy oraz powinności my we wszystkich okazjach służyć osobom, które kochamy? To pytanie zdać mi się być łatwe do decydowania, przez to, co się już wyżej mówiło: o obraniu Przyjaciela. W samey rzeczy, jeżeli dway Przyjaciele są tacy, iakiemi być powinni, y iakom ich opisać, nigdy ieden u drugiego dopominać się nie będzie, coby nie było sprawiedliwe, a z tym we wszystkim sobie służyć powinni. A jeżeli by ieden z nich, odmieniał się swoy obyczaj, chciał od drugiego co takiego wyciągać, coby było powinności jego przeciwne, godzienby był, aby

devoir, il mériteroit d'en être refusé, puis qu'il le traiteroit lui même en ennemi : car ce n'est pas aimer une personne, mais plutôt c'est la haïr, que de vouloir lui faire commettre une mauvaise action. Outre ces Amis injustes, on en trouve encore de bizarres, qui croient qu'on est obligé d'être toujours de leur sentiment, & qui sur ce faux principe trouvent mauvais, qu'on s'oppose à leurs caprices. Des gens si peu équitables ne peuvent être de vrais Amis. Il faut cependant tâcher de leur faire comprendre que la complaisance aveugle, qu'ils prétendent qu'on ait pour eux, ne seroit pas raisonnable ; & si l'on n'en peut venir à bout, je crois qu'il est à propos de se retirer insensiblement de leur société, & de n'avoir plus pour eux que les égards, que demande la bienveillance. Mais si l'on a le bonheur de trouver un Ami sage & vertueux, on doit être toujours prêt à le servir en toutes choses ; à prévenir ses demandes, & même s'il se peut, ses desirs. Au reste, que chacun évite avec soin de rien exiger de ses Amis qui
les

go
sa
se
ko
cb
zt
cio
iof
ze
nia
iey
kto
ma
dob
dna
ze
go
cal
nie
rze
sci
cey
rad
zna
weg
sm
upr
zeli

go w tym nie słuchać, ponieważ osam z drugim po nieprzyjacielsku postępowalby: gdyż nie jest to drugiego kochać, ale bardziej nienawidzieć, chcieć go przymusić do popełnienia złego uczynku. Oprócz tych przyjaciół niesprawiedliwych, znajdują się jeszcze inni dziwni, którzy rozumieją, że trzeba zawsze pójść za ich mniemaniem, y którzy dla tey fałszywey swojej przewencyi gniewają się, kiedy się kto myślom ich sprzeciwia. Ludzie tak mało sprawiedliwi nie mogą nigdy być dobremi Przyjaciółmi. Trzeba się jednak starać, aby im dać wyrozumieć, że to ślepe przypadobanie się, którego oni po nich pretendują, nie byłoby całę rozumne; a jeżeliby tego dokazać nie można, rozumiem za przyzwolitą rzecz nieznacznie się od ich społecznosci oddalić, y nie mieć dla nich więcey względu, tylko tyle, ile przystoynosc radzi. Lecz jeżeli mamy szczęście znaleźć Przyjaciela mądrego, y cnotliwego, gotowemi zawsze być powinniśmy służyć mu we wszystkich rzeczach, uprzedzać proźby jego, y owszem, jeżeli można, y pragnienia. Na ostatek
niechay

les gêne; qu'il ne leur fasse pas essuyer sa mauvaise humeur, comme font certaines gens qui ignorent les loix de l'amitié. Un honnête homme doit épargner du chagrin à ses Amis autant qu'il est possible, & ne travailler qu'à les rendre heureux.

§. XXXIV.

De l'enjoûment, & de l'habitude de plaisanter.

SI le caractère de plaisant & celui de sage ne sont pas incompatibles, ils sont du moins ordinairement opposés. Le premier marque un génie superficiel, & peu propre aux grandes choses; l'autre au contraire marque un esprit profond, qui méprisant la bagatelle, va au solide, & ne s'attache qu'à ce qui est important. De plus, l'habitude de plaisanter ne me paroît pas convenir à un Homme de Qualité: laissons aux petits gens le soin de réjouir les compagnies, s'ils parlent agréablement, on leur applaudit; s'ils ne disent que des sottises, on se moque

d'eux

niechay się każdy pilnie strzeże, aby niczego od Przyjaciół swoich nie żądał, eoby im przykro być mogło, niech im nie będzie przyczyną do wytrzymania swego złego humoru, iako czynią niekierzy, którzy się nie znią na prawach przyjaźni. Poczciwy człowiek powinien, ile możności, umykać Przyjaciółom swoim przykrości, y iedynie starać się, aby ich uczynił szczęśliwemi.

§. XXXIV.

O wesołości, y zwyczaju żartowania.

Jeżeli charakter człowieka żartobliwego z charakterem człowieka mądrego zgodzić się może, przynajmniej jeden drugiemu pospolicie jest przeciwny. Pierwszy coś tylko po wierzchu nieco umysłu pokazuje, który się nie zda do wielkich rzeczy: drugi zaś przeciwnie znakiem jest wielkiego umysłu, który, gardząc bzdurami, idzie do gruntownych rzeczy, ani się nie przywiązuje, tylko do rzeczy wielkich, y ważnych. Co większa, zwyczaj żartowania bynajmniej nie przysoi człowiekowi

d'eux: tout cela est sans consequence. Mais ceux qui sont distingués par leur naissance, ou par leur dignité, s'abaissent quand ils veulent faire les plaisans, & s'exposent au mépris des personnes qui les écoutent. C'est un emploi trop bas, que celui de faire rire les autres, à moins que ce ne soit par occasion, & sans qu'il paroisse qu'on ait cherché à dire un bon mot. Je ne suis pas cependant si severe, que je veuille bannir la belle humeur du commerce du grand monde. Qu'on raille, à la bonne heure, mais que ce soit sans choquer personne, & que la raillerie soit noble & fine, qu'on égaye la conversation par des traits d'esprit pleins de vivacité & d'enjoûment; mais que ces traits d'esprit soient toujours convenables à la dignité de celui qui parle; qu'ils ne blessent jamais ni l'honnêteté, ni la bienséance.

wiek
bryn
nia
wain
mow
nich
da.
Vro
siebi
ludz
poga
Vrz
smie
prze
nia,
wyr
suro
zacn
Nis
uraz
ebet
iq k
zywa
te po
godu
y del
pocz

wiekowi Szachernemu: zostawmy drob-
nym ludziom to rzemiesto rozwiesela-
nia kompanii, którzy jeżeli mile rozpra-
wiają, applaudują im; jeżeli zaś nie
mówią, tylko błażenstwa, śmieją się z
nich; co wszystko na nic się nie przy-
da. Lecz ci, którzy są dystyngwowani
Wrodzeniem, albo godnością, poniżają
siebie samych, kiedy się chcą udawać za
ludzi żartobliwych, y podawają się w
pogardę u ludzi, którzy ich słuchają:
Wzgard to jest bardzo podły drugich do-
śmiechu pobudzać, chyba żeby się to
przez okazję trafiło, y to bez pokaza-
nia, że się z umysłu słowo do śmiechu
wyrzekło. Tym czasem nie jestem tak
surowy, abym chciał z towarzystwa
zacznych ludzi rugować wesoły humor.
Niszczy szczęśliwie żartują, ale bacz-
urazy drugich, y żeby żart był szla-
chetny, y delikatny: niechay rozwiesela-
ją konwersacyą, powieściami pełnemi
żywości, y wesołości, ale trzeba, żeby
te powieści były zawsze przyzwoite z
godnością tego, który mówi, przyzwoite,
y delikatne, y nie naruszają o nigdy, ani
poczciwości, ani dobrej manierey.

G

§. XXXV.

§.

Ne rien négliger.

Quelque utile que soit cette maxime dans le commerce du monde, on ne la suit pourtant pas fort exactement. Un jeune homme, sur tout, qui n'aime point à se contraindre, se met peu en peine de la pratiquer; parce qu'il lui en coûteroit quelques reflexions sur sa conduite & sur l'état de ses affaires. Mais il ne sçait pas que les fautes où il tombe, en négligeant certains devoirs qui lui paroissent essentiels, l'empêcheront peut être d'obtenir le poste ou il aspire. C'est ce qui arriva à M. de B... Il vit avorter un projet qui ne lui pouvoit être plus avantageux, pour avoir négligé de rendre visite à Mr. le Duc de... avec qui il avoit à traiter d'une grande charge. On ne sçauroit être trop exact & trop circonspect, quand on entreprend des affaires importantes. Un homme sage qui s'y trouve engagé, tâche de tout prévoir, & de tout prévenir. Car il sçait qu'un petit obstacle qu'on néglige de lever,

soit

§. XXXV.

Nie zaniedbywać niczego.

CHociaż ta maxyma względem prze-
stawiania z ludźmi bardzo jest po-
żyteczna, iednakże mało kto się iey
należyte trzyma. Młody człowiek o-
sobliwie który nie lubi samego siebie
przymuszac, mało o to dba, aby ją
praktykował, ponieważ kosztowałoby
go to kilka reflexyi nad sobą, y nad o-
kolicznościami spraw swoich. Ale nie
wie, że błędy, w które wpada, zanie-
dbywaigo niektóre powinności, które
mu się zdają być mniej istotne, prze-
szkodzą mu podobno do otrzymania V-
rzędu, do którego spieszy. Toż samo
albowiem przytrafiło się J. Mci de B...
Widział, iako mu spełził projekt ie-
den, który mu się już na nic nie przy-
dał, dla tego, że zaniedbał oddać
wizytę X. książciu J.ego Mci N...
z którym miał traktować o wielki V-
rząd. Nie można być dosyć pilnym, ani
dosyć ostrożnym, kiedy idzie o rzecz wiel-
ką. Człowiek mądry, który się o nią stara,
usiłuje, aby wsz. stko przewidział, y po-

soit faite de reflexion, ou parce qu'on le compte pour rien, retarde quelquefois l'exécution d'une entreprise, & même en empêche l'heureux succès.

§. XXXVI.

De l'usage que l'on doit faire de la faveur des Grands.

LES Courtisans disgraciés ont beau dire que leur disgrâce n'est qu'un effet de la malice de leurs ennemis, ou un caprice de la fortune : Quand on y regarde de près, on trouve presque toujours qu'elle est l'effet de leur mauvaise conduite. Ils abusent du crédit, qu'il ont auprès des Princes, ou des Grands : quel moyen après cela qu'ils puissent se maintenir dans leurs bonnes graces ? La faveur est un bien assez fragile delui même. D'ailleurs, mille gens tâchent de le ravir à ceux qui le possèdent. D'où il suit, que pour se le conserver, ils doivent le ménager avec soin, & ne s'en servir qu'avec beaucoup de précaution & de prudence. Si vous jouissez de ce bien,

&

przedził Ponieważ wie, że mała przeszkoda, ktorzy kto nie uprzatnie, bądź dla nieczynienia reflexyi, bądź, że się zda nieczym nie być, opóźnia częstokroć wykonanie znacznego zamysłu, a nawet y przeszkadza mu do szczęśliwego sukcesu.

§. XXXVI.

O zażywaniu Łaski Pańskiej.

DWorscy ludzie, ktorzy z Łaski wypada i, daremnie udawają, że ich nie-szczęście nie pochodzi, tylko ze złości nieprzyjaciół, albo ni stateczności fortuny: zbliżka się temu przypatrując, znajdziemy prawie zawsze, że to ich nieszczęście skłakiem jest ichże ladaia-kich postępów. Na zte zażywają kredytu, kory mają u Xiążąt, albo u wielkich Panow; pytam się, co potym dla nich za spejeb, aby się utrzymali przy ich łasce? Łaska przez się sama jest dobro bardzo ulomne. Do tego tyśiac ludzi stara się, aby ją wydrzeć tym, ktorzy ją posiadają. Zkąd idzie, że kto się chce przy niej utrzymać, powinien pilnie około niej chodzić, ani iey nie zażywać, tylko z

& que vous ne vouliez pas le perdre, suivez les conseils que je vais vous donner. 1. Soyez civil, honnête & modéré: car la fierté & l'humeur altière exciteroient contre vous la haine & l'envie: au lieu que l'honnêteté & la moderation feront penser que vous êtes digne de votre fortune. 2. Ne demandez jamais rien pour vous, ou au moins que ce soit rarement. Si le Prince ou le Grand qui vous favorise, reconnoît que votre attachement pour lui soit sincère & desinteressé, il vous en estimera d'avantage, & ses bienfaits n'attendent point vos prieres. 3. Ne demandez rien que de juste. 4. N'employez jamais votre credit que pour des personnes de mérite, & même ne l'employez pas trop souvent. 5. Que vos demandes soient toujours faites à propos & avec beaucoup de respect & de modestie. 6. Ayez une véritable reconnoissance des graces, qu'on vous accordera, & témoignez par un redoublement de zele pour le service de votre maître, ou de votre bienfaiteur, combien vous y êtes sensible. C'est ainsi que vous devez user de la faveur
des

w
ze
go
ci
cz
cb
pr
po
ni
dz
pr
mn
Je
ia
wi
ryn
Je
cze
cob
wa
zaf
zyn
kio
par
spek
Mi
kio
fig

wielką roztroźnością, y roztropnością. Fe-
 żeli w ręku masz to dobro, y stracić
 go nie chcesz, idźże za radami, które
 ci niżej podam. 1. Bądź ludzki, po-
 czciwy, y pomiarkowany; ponieważ py-
 cha, y humor wyniesły wzbudziłyby
 przeciwko tobie nienawiść, y zazdrość;
 poczciwość zaś, y pomiarkowanie spra-
 ni to, że o tobie myśleć będą, iżes go-
 dzien jest szczęścia twoiego. 2. Nie
 pros nigay o nic dla siebie, albo przynaj-
 mniey niechay to będzie bardzo rzadko.
 Feżeli Xiążę, albo Pan, który ci sprzy-
 ia, pozna, że twoie ku niemu przy-
 wiązanie jest szczere, y bez interessu,
 tym bardziej cię estymować będzie, y
 Jego Dobrodziestwa proźb twoich o-
 czekać nie będą. 3. Nie pros o nic,
 coby nie było słusznego. 4. Nie zaży-
 way nigdy kręcytu twego, tylko dla osób
 zasłużonych, nawet dla tych nie za-
 żyway go bardzo często. 5. Proźby,
 które czynić masz, czyn zawsze w u-
 parzonym, y pogodnym czasie, z re-
 spektem wielkim, y skromnością. 6.
 Miej prawdziwą wdzięczność za łaski,
 które ci świadczone będą, y oświadczy
 się przez wielokrotną żartliwość do u-

des Grands: & c'est aussi par là que vous les obligerez à vous conserver leur bienveillance.

§. XXXVII.

Du luxe & de la propreté.

LA propreté n'est pas seulement utile, on peut dire, même, qu'elle est nécessaire. Outre qu'elle contribue à la santé, elle fait partie de la bienséance, & ainsi il n'est pas permis à un honnête homme de se négliger. Il y a cependant beaucoup de différence entre s'entretenir proprement, & prendre un trop grand soin de sa personne: chacun doit là dessus demeurer dans de justes bornes, & se régler sur son âge & sur la condition. A l'égard d'une autre sorte de propreté qui consiste dans la manière de s'habiller, j'avoué qu'elle n'est point blâmable, & qu'on peut en cela suivre la mode. Mais faire des dépenses excessives en habits, en ameublemens, en edifices, en festins, en equipages; se piquer d'effacer les autres, & d'ega-

ler

Aug Pana twego, albo Dobrodzieia, z
niekończoną ku niemu obligacyą. Tym
więc sposobem zażywać masz łask Pa-
now wielkich, przez co ich zobligu-
iesz, że z dobrym dla ciebie zawyże
będą sercem.

§. XXXVII.

O zbytku, y ochędostwie.

Ochędostwo nie tylko jest pożyteczne,
ale może się o nim mówić, że jest
y potrzebne. Procz tego, że pomaga
do zdrowia, należy oraz do przystoy-
ności, a zatem nie godzi się, aby czło-
wiek poczciwy miał siebie zaniedby-
wać. Tym czasem jest wielka różność
między tym, kiedy się kto chędogo irzy-
ma, y tym, kiedy nad to wiele ma
stárania około osoby swoiey: Każdy w
tey rzeczy powinien się irzymać przy-
zwoitych granic, y regulować się według
wieku, y kondycyi. Względem drugie-
go rodzaju ochędostwa, które zawisło
na manierze stroienia się, przyznaię,
że nie jest naganny, y że się w tym
według mody sprawować można. Lecz
czynić zbyteczne nakłady na suknie,
szręty, budowania, bankiety, cugi; u-

ler même la magnificence des Princes, c'est un effet de l'orgueil, & une affectation indigne d'un esprit solide. Ceux qui tâchent de se distinguer par des choses si peu dignes, qu'on 'y applique, donnent lieu de penser qu'ils cherchent à reléver leur peu de mérite par ces dehors éclatans. Quand on connoît la vraye gloire, & qu'on se sent capable de l'acquérir, on méprise ce luxe qui plaît tant au commun des hommes.

§. XXXVIII.

Avoir le moins qu'on peut d'Ennemis.

VOUS ne croyez pas que de petits gens, que vous méprisez & que vous maltraitez, soient à craindre, Vous êtes, dites-vous, si fort au dessus d'eux, que leurs traits ne pourroient point s'élever assez haut pour vous blesser? Vous vous trompez: la haine & le desir de se vanger, sont des passions ingénieuses: elles trouveront pour se satisfaire des moyens, auxquels vous n'eussiez jamais pensé.

Lcs

szadzać się na to, aby drugich zgasić, y wyrównać nawet wspaniałość Xiążąt, skutek jest pychy, y przesadzanie się, ducha gruntownego nie godne. Ci którzy się chcą dystyngwować temi rzeczami niegodnemi, do których się przywiązują, dają do myślenia, że chcą przez te okazałości zewnętrzne drobne zasługi swoje podwyższyć. Kiedy kto poznaie prawdziwą chwałę y czuie się do niej pozyskania być sposobnym, gardzi tym zbytkiem, który się tak bardzo ludziom pospolitym podoba.

§. XXXVIII.

Jak najmniey mieć nieprzyiacioł.

Nie mierzysz temu, że się drobnych ludzi, ktoremi ty gardzisz, y krzywdę im czynisz, bść potrzeba. Powiadasz, że jesteś tak wysoko nad nimi położony, że ich pociski nie dosięgną tak daleko, aby cię ranić miały. Mylisz się; nienawiść, y pragnienie zemsty, są passye bardzo demecipue; znaydą do zadofyć uczynienia sobie sposob, iakiegobyś się nigdy nie spodziewał. Ludzie naylichszej kondycyi, o nic nie dbając,

Les hommes de la condition la plus basse n'ayant rien à ménager, sont capables de tout entreprendre, & quelques foibles qu'ils soient, il y a toujours du peril à les pousser à bout. Que s'il est quelquefois dangereux d'avoir pour ennemis ceux qui sont au-dessous de nous, que sera ce, si nous attirons la haine de nos égaux, qui sont beaucoup plus en état de nous nuire; ou celle de nos Supérieurs, qui peuvent nous ruiner entièrement. Il s'ensuit de là, qu'il ne faut choquer personne; & que nous devons nous conduire avec tant de circonspection, & de sagesse, que s'il est possible, tout le monde soit content de nous.

§. XXXIX.

Ne se point décourager.

C'EST le propre d'un petit génie, de perdre courage pour le moindre obstacle qu'il rencontre en son chemin. Un homme qui a du cœur & de l'esprit, ne s'étonne de rien, & trouve toujours quelque ressource. Il se tient ferme contre les difficultés qui se
 pre,

dbać, są gotowi na wszystko się od-
 nazyć, y mimo ich słabości, zawsze
 rzecz jest niebezpieczna do tej zemsty ich
 przymuszać. A jeżeli jest niebezpieczna,
 za nieprzyjaciół mieć tych, którzy są
 niżsi od nas, cożby było dopiero, gdy-
 bysmy ściagnąć mieli na nas nienawiść
 równych nam, którzy nam bardziej
 szkodzić mogą; albo wyższych od nas,
 którzy nas z gruntu zniszczyć mogą.
 Ztąd tedy idzie, że nikogo urażać nie
 potrzeba, y że się sprawować powinni-
 śmy tak ostrożnie, y mądrze, ażeby, ie-
 żeli to można, wszyscy z nas kontenci
 być mogli.

§. XXXIX.

Nie tracić serca.

Własna to jest małym umysłem tra-
 cić serce dla najmniejszey prze-
 szkody, która się na drodze przytrafia.
 Człowiek, który ma dobre serce, y u-
 myśł, żadney się rzeczy nie lęka, y
 zawsze sposob taki dla siebie znajdzie.
 Mocno się stawia przeciwko trudno-
 ściom, które się podawiają, ani ich nie
 ma za przyczynę boiaźni, ale raczey
 za okazję, w ktorey się ma dystyngwo-
 wać.

présentent , & il les regarde moins comme un sujet de craindre, que comme une occasion de se signaler. C'est alors qu'agissant avec une nouvelle vigueur, & faisant des efforts extraordinaires, il surmonte le plus souvent tout ce qui s'oppose à ses desseins. Les grands hommes ne témoignent jamais plus de courage que quand tout paroît désespéré : parce que l'expérience leur a appris que peu de chose fait changer de face aux affaires ; & que du moins la hardiesse & la généreuse résolution qu'ils font paroître, les peut tirer du danger en les faisant craindre de leurs ennemis. Cette fermeté dans les tems difficiles, & dans les mauvais succès est très avantageuse à ceux qui commandent. Elle est principalement nécessaire aux Souverains & aux Généraux d'Armée : car s'ils s'étonnent, & qu'ils témoignent de la crainte, tous ceux qui leur obéissent, perdent cœur, & se laissent vaincre sans résistance.

wał. W ten czas bowiem z uwagą
 wszystko czyniąc żywością, y niezwy-
 czaynych dobywszy sił, przewyższa
 częstokroć to wszystko, co się zamy-
 słom jego zastawia. Wielcy ludzie
 nigdy więcej odwagi nie zwykli po-
 kazywać, iako kiedy się wszystko zda-
 ie być bez nadziei, ponieważ doświad-
 czenie ich nauczyło, że mała rzecz
 może wszystko odmienić, y że przy-
 najymniej odwaga, y wspaniała re-
 zolucya, którą pokazują, może ich
 wyprowadzić z niebezpieczeństwa, czy-
 niąc ich nieprzyjaciółom straszniemi.
 Ta stałość w czasie trudnym, y w
 niedobrym rzeczy powodzeniu bardzo
 jest pożyteczna tym, którzy rządzą.
 Osobliwie potrzebna jest Hetmanom,
 y Generałom w Woysku: ponieważ,
 ieżeli się czemu dziwują, y boiaźń po
 sobie pokazują, wszyscy, którzy ich słu-
 chać, tracą serce, y dają się zwyciężyć
 bez wszelkiego odporu.

§. XL.
De l'Orgueil.

POURQUOI nous entêter de nôtre mérite, & nous préférer à tant d'autres qui valent peut être plus que nous ? Nos corps n'ont ils pas la même origine, & nos ames ne sont elles pas de même espee ? Au regard des avantages que nous avons reçu de la nature, ou de la fortune, c'est une grande marque de nôtre foiblesse, s'ils nous rendent plus fiers ; car ces biens sont peu de choses en eux mêmes ; ils sont encore moins, étant comparés aux biens Célestes, auxquels la Foi nous fait aspirer : ils nous échappent souvent malgré les soins que nous prenons pour les retenir, & un esprit sain les méprise, parce qu'il ne trouve point dans leur possession le bonheur solide, qu'il cherche. Quand même nous pourrions les posséder sans dégoût, & les conserver sans inquiétude ; la vie est si courte, nous jouissons si peu de sems de tous ces avantages, qu'ils ne doivent

§. XL.

O wynioſtoſci.

NA co o zaſługach ſwoich tak wiele trzymać, y nad inſzych ſię przenoſić, ktorzy podobno więcey wazią, a niżeli my? Ciało nasze czy nie maiaż iednego początku, a dusze czy nie ſąz iednego rodzaju? Względem dobr, ktoręſmy albo od natury, albo foruny, odebrali, bytoby wielkim znakiem naszej ſiaboſci, gdyby nas bardziejſzemi miały uczynić: ponieważ ie dobru małą rzeczą ſą ſame w ſobie; y ieſzcze czymś i mniej, kiedy ie przyrównujemy do dobr Niebieſkich, do ktorych nas wiara prowadzi; częſtokroć z ręk ſię naszych wydzierają mimo tey pilnoſci, którą mamy, abyſmy ie przytrzymali, a człowiek zdrowego rozumu gardzi niemi, ponieważ nie znajduje w ich mieniu ſzczęſcia ſtałego, ktoręgo ſzuka. Chociażbyſmy ie mogli poſiadać bez naszego uprzykrzenia, y bez trwogi konſerwować, życie nasze tak ieſt krótkie, y tak mało czasu mamy do zażywania tych dobr, że nas całe w pychę wbić nie powinny. Prędzey,

doivent point nous enorgueillir. Tôt ou tard la mort nous les ravit; elle nous dépouille, pour ainsi parler, de ces habits éclatans, mais empruntés; & par là elle fait voir que tous les hommes considérés dans le fond de leur être, sont également misérables. J'avouë que nous faisons quelquefois des actions, qui paroissent dignes de louange: mais comme l'amour propre est presque toujours le principe qui nous fait agir, nous avons plus de sujet de nous humilier du bien que nous croyons faire, que d'en tirer vanité. Les personnes dont la pieté est la plus pure & la plus sincere, qui seules auroient, ce semble, quelque droit de s'estimer plus que les autres, sont celles qui ont plus d'éloignement pour l'orgueil; persuadés non seulement qu'il est l'ennemi capital de toutes les vertus, & qu'il en empêche la source, mais qu'il est toujours mal fondé. Enfin, ce vice est injuste, parce qu'il fait que l'on s'attribue la gloire qui n'appartient proprement qu'à Dieu. Il est odieux, parce qu'il nous porte à mépriser tout le monde, & pour tout dire en peu de

dzey, albo nierychley śmierć ie nam
wydrze, y ogotoci, tak mówiąc, z tych
świecnych ubiorow, ale pożyczanych;
przez co daie się poznać, że wszyscy
ludzie z gruntu swego iestestwa, rownie
są mixernemi. Przyznaię ia, że czę-
stokroć niektore sprawy nasze zdaia się
być chwaty godne; ale iako miłość wła-
sna prawie zawsze początkiem iest do
czynienia pobudzającym, tak z tego
dobra, które według umiemiaania nasze-
go czyniemy, bardziej przyczynę do
pokory, aniżeli prożności iakiey ma-
my. Osoby, ktorych czysta, y szczerza
iest pobożność, y które same mogłyby
mieć iakie prawo szanowania siebie
bardziej nad innych, naybardziej się
pychy strzegą, pewne będąc, iże ona nie
tylko główną nieprzyiaciotką iest wszyst-
kich cnót, ktorych źródła iadem za-
raża, ale też że nigdy dobrego nie ma
gruntu. Naostatek ten nałog iest nie-
sprawiedliny, ponieważ przezeń
przywłaszczamy sobie chwagę, kio-
ra samemu tylko Bogu należy. Jest
nienawisna, ponieważ pobudza nas do
gardzenia wszystkiemi ludzmi; y krotko
mówiąc, wprost sprzeciwia się prawdzi-
wey

paroles, il est directement opposé à la
vraye humilité, qui est la vertu des
Saints, & qui nous fait aimer de Dieu
& des hommes.

§. XLI.

Regier sa dépense.

IL est absolument nécessaire de pro-
portionner sa dépense à son revenu,
si l'on veut se maintenir avec hon-
neur dans le monde. Quelle estime
a-t-on pour des gens qui dissipent le-
urs biens, & qui sont toujours assésés
par leurs créanciers; Celuy là se
trompe, qui veut passer pour liberal,
& qui pretend s'avancer à la Cour par
une dépense excessive. Le Prince &
ses Ministres jugent aisement qu'un
homme qui ne sçait pas ménager son
bien, ni régler ses affaires domesti-
ques, n'est gueres capable de ménager
les interets de l'Etat, de commander
des Armées ou d'établir le bon ordre
dans des Provinces. De là vient, que
ceux qui dépendent beaucoup au delà
de leur revenu, pour satisfaire quelque
passion dominante, comme la chasse,
le luxe, la débauche, le jeu, n'obtien-
nent

wey pokorze, która jest cnotą Świętych,
y która nas miłami czyni y Bogu, y lu-
dziom.

§. XLI.

O pomiarkowaniu wydatkow.

TRzeba koniecznie miarkować wy-
datek według swoich dochodow, ie-
żeli chcemy na świecie żyć z honorem.
Coż za poszanowanie mają ludzie, kto-
rzy rozpraszaią dobra swoje, y od swo-
ich kredytorow pokoju nie mają? My-
li się ten, który chce być mianym za
szcudobliwego, y spodziewa się pod-
wyższenia u Dworu przez wydatki
zbyteczne. Pan, y Jego Ministrowie,
łatwo sączą, że człowiek, który nie
umie szanować dobra swojego, ani
rządzić sprawami domowemi, jest cał-
nieffosobnym do traktowania interesso-
Krolestwa, dorządzenia Woysk, albo
też do stanowienia dobrego w Prowin-
cyach porządku. Ztąd pochodzi, że ci,
kórzy nad to wiele expensują nad
miarę swoich dochodow dla zadość-
uczynienia passyi w sobie panującey,
iako to: myślistwa, zbytku, nierządu,
gry, nie dosięgnią znacznego Vrzędu,
y tak

ment point d'emploi considerable; ain-
 si les talens qu'ils peuvent avoir, leur
 sont inutiles, parce qu'ils n'ont pas
 occasion de les employer. L'avarice est
 odieuse sans doute: il n'est point de
 vice, qui marque plus de bassesse
 d'ame que celui là: mais si la pro-
 digalité est moins à blâmer dans
 son principe, elle est plus à craindre
 dans ses effets. Il y a pourtant des
 rencontres où la profusion n'a rien
 que de louable: Comme lors qu'il s'a-
 git de l'interêt de la Religion, du
 bien public, ou du service d'un ami.
 Si l'on excepte de pareilles conjo-
 nctures, il faut user d'une sage econo-
 mie, & retrancher toute dépense su-
 perflue: c'est le vrai moyen d'être
 toujours en état d'avoir les choses né-
 cessaires, de vivre honorablement dans
 sa condition, & de se soutenir de soi-
 même.

§. XLII.

Sçavoir choisir son monde.

LA plupart des hommes sont pleins
 d'eux-mêmes, entérés de leur
 noblesse, de leur grandeur, de leur
 scienc-

y rak
 im
 okaz
 bez
 niecn
 wyra
 jest n
 się i
 wzel
 we p
 stae
 dy id
 blicz
 ciela
 ści,
 mii,
 teczn
 miec
 noren
 samec

W

L
 t
 suni

y tak te talenta, które mogą mieć, są im niepożyteczne, ponieważ nie mają okazji, do ich użycia. Łakomstwo bez napięcia jest obrzydliwe, nie masz niecnoty, ktoraby bardzicy podłość duszy wyrażała, lecz jeżeli rozrzutność mniej jest naganna w swoim początku, bardzicy się iey dla złych skutkow obawiać potrzeba. Tym czasem trafiaią się takowe przypadki, w których rozrzutność staje się wielce chwalebna: Jako to kiedy idzie o interesy Religii, o dobro publiczne, albo o przysługę dla przyjaciela. Wziąwszy podobne okoliczności, trzeba się trzymać dobrej ekonomii, y odcinać wszelki wydatek zbędny; gdyż to jest iedyny sposob, aby mieć zawsze, co potrzeba, aby z honorem w świecie swoim żyć, y przez się samego, siebie utrzymać.

§. XLII.

Wiedzieć, z iakiemi ludźmi przestawać.

Ludzie po większey części są zaciępieni w samych sobie, wiele rozsumięiący o swoim Szlacheckwie, o swojej

science, de leur esprit, & de leurs autres qualités acquises, & naturelles. Ils sont aussi d'ordinaire bisarres, emportés, opiniâtres, fourbes, médifans, intéressés, envieux, &c. J'avoué que ces défauts se trouvent rarement ensemble: mais peu de personnes sont exemptes de tous. En un mot, le vice est si commun, & la vertu est si rare, que l'homme le plus sociable est obligé de se communiquer à peu de gens. Cependant comme on ne scauroit vivre seul & sans nul commerce, à moins que de renoncer tout à fait au monde, il faut choisir un petit nombre de personnes de mérite, & former avec elles une société, où regnent la piété, la confiance mutuelle, la sincérité, la politesse, & même, s'il se peut, l'érudition. Il est mal aisé, d'exprimer combien cette société est douce & commode. On s'y délasse de la fatigue des grandes affaires; on s'y console de ses disgrâces; on y oublie ses déplaisirs; on y apprend mille bonnes choses: enfin, on y passe le temps agréablement, & utilement.

sey g
innyc
rod
wlin
wi, z
nafo.
m. k
ly w
sagg
czto
rzyft
zwie
iako
wsze
obcia
trze
dnyc
w ki
ziem
y tak
Nie
kove
Prze
gach
my p
my o
bryc
komp
zyte

iey godności, naukach, rozumie, y o
 innych przymiotach nabyrych, y przy-
 rodzonych. Są też pospolicie dziwni, gnie-
 wliwi, uparci, wykretni, złorzeczliwi, chci-
 wi, zazdrośni. Przyznaię, że te niedosko-
 nałości rzadko się razem znajdują: ale
 mało jest Osob, ktoreby od wszystkich by-
 ły wolne. Słowem, tak jest niecnota
 szersza, a cnota tak rzadka, że
 człowiek, gdyby na, bardziey do towa-
 rzystwa urodzony, nie powinien się
 zwierzać wielu ludziom. Tym czasem,
 iako nie podobna samemu żyć, y bez
 wszelkiego towarzystwa, chyba żeby kto
 chciał świata się wyprzysiądz, tak
 trzeba obrać sobie nie wiele ludzi go-
 dnych, y z niemi zakładać towarzystwo,
 w ktorzby panowała pobożność, wza-
 iemna wiara, szczerość, obyczajność,
 y także, jeżeli być może, umiętność.
 Nie jest rzecz łatwa wyrazić, iako ta-
 kowe towarzystwo miłe jest, y wygodne.
 Przez nie odpoczywamy sobie po faty-
 gach nie kich dzieł, w nim znajduie-
 my pociechę po nieszczęściu, zapomina-
 my o smutkach, nauczamy się tysiąc do-
 brzych rzeczy, y naostatek w takowej
 kompanii miłe nam czas schodzi, y po-
 żytecznie.

§. XLIII.

*De la raillerie piquante,
& de la médifance.*

C'EST un cruel divertiffement que celui qu'on prend à la raillerie piquante. Quel fond de malignité ne faut-il point avoir pour fe plaire à déchirer par cette forte de raillerie le cœur de ceux, que l'on attaque, & pour s'applaudir de les avoir pouffé à bout. Auffi, la Religion, l'honnêteté, & la prudence nous obligent de bannir de nos entretiens ces discours empoiffonnés, qui non feulement font mauvais en eux-mêmes, mais qui peuvent avoir des fuites fi dangereufes. Que la médifance n'ait auffi aucune part dans nos converfations. C'est une perfidie de parler mal de nos amis; c'est une pure malice de blamer ceux, qui nous font indifferens; & c'est une lâcheté de medire de nos ennemis. Outre que les perfonnes qui jugent bien des chofes, n'ajoutent point

§. XLIII.

O żartach uszczypliwych,
y o złorzeczeniu.

OKrutna to jest rozrywka, którą kto sobie zakłada na żarcie uszczypliwym. Co za złość musi być w tym, który ma upodobanie przez takowe żarty rozdzierać serce tych, których napastuje, y cieszyć się, że im aż do żywego dogryzł. Jakoż y wiara, y poczciwość, y roztropność obowiazuia nas, abyśmy oddalali od naszego spółkowania takowe mowy iadowite, które nie tylko są złe same w sobie, ale z których także wiele rzeczy niebezpiecznych może nastąpić. Niechaj y złorzeczenie nie ma żadnego miejsca w naszych konwersacyach, zdradziecka rzecz jest o przyjaciółach złe mówić; szczerą złość, ganić tych, którzy nam są obojętnemi, podłość złorzeczyć nieprzyjaciółom. Nie tylko, że rozumni ludzie, którzy o rzeczach dobrze sądzą, nie zwykli dawać wiary słowom ducha złośliwego; ale y tym, których uraża, drogą przyplacić musi

point foi aux paroles d'un esprit satirique: ceux à qu'il s'en prend, lui font payer bien cher les bons mots, qu'il n'a dit, que pour réjouir une compagnie. Un médisant divertit quelquefois, mais on le craint, chacun le regarde comme son ennemi particulier; parce qu'on sçait bien que la médisance n'épargne personne, & que la vertu la plus pure n'est pas à couvert de ses traits. La réputation coûte tant à acquérir, que c'est une grande injustice de vouloir détruire, sous quelque prétexte que ce soit, un si long & si pénible ouvrage.

§. XLIV.

De la Sincérité.

CETTE vertu est si essentielle aux Personnes de Qualité, & elle est si peu connue dans le tems, où nous sommes, qu'il ne sera pas inutile d'en donner ici quelque idée; car je ne pense pas, qu'à moins d'avoir l'esprit gâté par les fausses maximes du siècle, on puisse la connoître sans l'aimer.

Disons

Żarty swoje, których nie zażył, tylko na rozweselenie kompanii. Podczas obmowca zabawia kompanią, iednakże każdy się go boi, każdy się nań zapatruie, iako na partykularnego swego nieprzyziaciela; ponieważ wie i o każdy dobrze, że złośliwy ięzyk nikomu nie przepuszcza, y że cnota naydoskonalsza nie iest bezpieczna przed iego strzałami. Jako wiele kosztuie nabywanie dobrej sławy, tak iest w tym wielka niesprawiedliwość, chcieć zepsuć pod iakimkolwiek bądź pretextem, tak dłu- gą y ciężką pracę.

§. XLIV.

O szczerości.

TA cnota tak iest istotna ludziom Szlachetnym, a oraz tak mało znana w czasie, w którym żyjemy, że nie od rzeczy będzie dać tu iey nieiaki wyobrażenie, ponieważ nie rozumiem, aby kto, (chybaby miał duszę fałszywemi światła maxymami zepsutą) mógł ią poznać, a w niey się nie zakochać. Mowmy więc, że człowiek szczerzy nie zażywa nigdy zmyśloney postaci, ani frantostwa, dla doycia

Difons donc, qu'un homme fincere ne fe fert jamais de deguifement, ni de fourberie pour aller a fes fins : toujours veritable dans fes paroles, il ne peut fouffrir les termes ambigus & equivoques, dont on ufe dans le monde pour furprendre ceux, qui agiffent avec franchise. Jamais il ne promet plus qu'il ne veut tenir, & il garde religieufement fa parole quand une fois il l'a donnee. S'il reconnoit qu'on attend de lui plus qu'il ne peut accorder, il explique fes intentions, pour ne pas entretenir les gens dans une vaine efperance. Toutes les verites qu'il fçait, il ne les dit point, & tout ce qu'il penfe, il ne le decouvre point; par la raifon, que bien fouvent la charite & la prudence le defendent. Mais quand elles lui permettent de parler, il declare nettement fa penfee, & fes amis apprennent de lui, fur ce qui les regarde, la verite qu'on leur cache par tout ailleurs : fa vertu brille avec d'autant plus d'eclat, qu'il travaille moins a la faire connoître: & comme il eft ennemi de toute affectation, fes manieres plaifent infiniment, par-

końca swoiego; prawdziwy zawsze w
mowie swoiej, nie może znieść żadne-
go słowa obostronnego, y dwoistego, iakie
są na świecie we zwyczaju dla oszu-
kania tych, którzy otwartym sercem
rzeczy czynią. Nigdy więcey nie obie-
cuię nad to, co chce wykonać, y trzy-
ma się świątobliwie słowa raz danego.
Jeżeli pomiarkuię, że od niego wię-
ciey kto żąda, aniżeli mu może obie-
cać, explikuię intencją swoię, aby czło-
wieka daremną nie karmił nadzieją.
Nie mowi on wszystkiego tego, co umie,
ani się nie otwiera z tym wszystkim,
o czym myśli; dla tcy przyczyny, że czę-
stokroć miłość, y roztropność tego mu
bronia. Lecz kiedy mu też same przy-
czyny mowić pozwalaią, wyraża gład-
ko, y szczerze swoię myśl, y iego przy-
iaciele uczą się od niego, wzglę-
dem tego, co się ich tycze, prawdy, kto-
ra im gdzie indziej wszędzie ukryta
bywa. Cnota iego tym bardziey iasnie-
je, im się mniej stara, aby ią dał po-
znać; y iako jest nieprzyiacielem
wszelkicy affektacyi, tak maniere ie-
go nieskończenie się podobaią, gdyż są
proste, y naturalne. Nie żeby się mił

es qu'elles sont simples & naturelles. Ce n'est pas qu'il se laisse tromper, il prend de justes mesures pour éviter les pièges qu'on lui tend; mais c'est toujours avec les égards nécessaires, & sans temoigner aucun soupçon. Sa candeur admirable, accompagnée de beaucoup de sagesse, lui gagne tous les cœurs, & chacun tâche de lier commerce avec un homme de ce caractère. Une telle sincérité est rare sans doute, & particulièrement à la Cour. J'ai pourtant connu des personnes qui possédoient cette belle qualité: aussi-étoit-il impossible de les connoître sans avoir pour elles, je ne dirai pas seulement de l'estime, mais même une espee de vénération. Au reste, la dissimulation, qui tient plus de l'artifice & de la ruse, que de la prudence & de la vraye politique, est aussi préjudiciable à un homme qui prétend établir sa reputation, & s'avancer dans le monde, que la sincérité, telle qu'on vient de la représenter, lui est avantageuse.

dać oszukać, gdyż ostrożnym należycie
 jest, aby się ostrzegł zdrad, które mu
 zastawiają; ale to czyni zawsze z po-
 trzebnym na wszystko względem, y
 bez pokazania żadnego w sobie o tym
 porozumienia. Jego szczerłość prze-
 dziwna złączona z wielkim rozumem
 zniewala mu wszystkie serca, y każdy
 stara się, aby wszedł w spóteczność z
 człowiekiem takiego charakteru. Ta-
 kowa szczerłość bez wątpienia rzadka
 jest, osobliwie u Dworu. Tym cza-
 sem znałem ia takie Osoby, które po-
 siadały ten piękny przymiot, y dla
 tego byłaby rzecz nie podobna, zna-
 igitie, nie mieć ku nim, nie mówię,
 tylko szacunku, ale też y poszanowa-
 nia. Naostatek dyffymulacja, która
 więcej w sobie ma sztuk, y chy-
 trości, aniżeli rostopności, y pra-
 wdziewey polityki, jest tak szkodliwa
 człowiekowi, który chce ziednać sobie
 sławę, y wywyższonym być u swia-
 ta, iako szczerłość taka, iaką do-
 piero pokazaliśmy, iemuż jest pożyte-
 czna.

§. XLV.
Des Réconciliations.

CEUX qui refusent opiniâtement de se réconcilier avec leurs ennemis, témoignent n'avoir gueres de Religion, & font bien connoître que leur naturel approche de celui des bêtes feroces, dont l'aveugle fureur n'est satisfaite, qu'après qu'elles ont mis en pièces l'animal, qui en étoit l'objet. La haine entre rarement dans un bon cœur, & s'il arrive qu'elle y entre, elle n'en ôte point certaines dispositions heureuses, qui le font aisément consentir à un accommodement raisonnable. J'avouë pourtant que ce n'est pas sans peine, que nous pardonnons à ceux, qui ont voulu nous ôter la vie, ou l'honneur. Mais après tout, plus il est difficile de vaincre nôtre ressentiment, plus cette victoire est glorieuse & marque de grandeur d'ame. Les hommes du commun ne sont pas capables d'un si noble effort. On voit à la vérité des personnes qui
 ont

§. XLV.
O ugodach.

CI, którzy się uporczywie nie chcą pogodzić z swoiemi nieprzyjaciółmi, pokazują, iakoby w sobie żadney wiary nie mieli, y dają dobrze poznać, że ich natura zbliża się do natury dzikich bestyi, których ślepa zaiadliwość nie bywa uspokoiiona, chyba po rozdarciu na kawałki zwierzęcia, które iey gniewu było celem. Nienawiść rzadko wchodzi do serca dobrego, a ięże-
li się przytrafi, że się do niego wci-
śnie, nie odeymnie mu pewnych szczę-
śliwych dyspozycyi, kiore go łatwo na-
kłaniaią do zezwolenia na rozumną
ugodę. Przyznaię iednak, że się to
nie dzieie bez ciężkości, kiedy prze-
puszczamy tym, którzy nam chcieli
wziąć albo życie, albo honor.
Ale też im cięższa rzecz iest zwy-
ciężyć swoy gniew, tym chwalebniej-
sze iest zwycięstwo, y znaczy wiel-
kość Duszy. Ludzie pospoliei nie są
sposobni do dzieła tak szlachetne-
go. Widziemyć wprawdzie Osoby, kto-
re mają dosyć władzy nad swemi pas-
sjami,

ont assez d'empire sur leurs passions, pour oublier les injures qu'on leur a faites, & pour se réconcilier sincèrement. Mais il y en a d'autres qui ne se réconcilient qu'en apparence, & par politique: ils craignent de passer pour impies s'ils ne le font pas, ou ils n'osent refuser leurs amis qui les pressent de s'accomoder. Cependant ils conservent au fond du cœur autant de haine qu'auparavant, & le même desir de se vanger. Pour ne pas avoir affaire à de telles gens, le meilleur moyen seroit de n'offenser personne: si cependant le mal est fait, & que d'ailleurs nous ayons des preuves, que ceux, que nous avons outragés, ne se soient pas sincèrement réconciliés avec nous, agissons à leur égard d'une manière extrêmement honnête, tâchons même de leur rendre service, pour les engager à ne nous plus haïr: mais desions-nous d'eux, sans néanmoins leur témoigner aucune défiance, & confidons-les, comme des ennemis, qui ne laisseront pas échaper l'occasion de nous nuire, s'ils peuvent quelque jour la trouver. Pour nous, agissons avec plus

syjami, ażeby zapomnieli krzywd, które im były poczynione, y szczerze się pogodzili. Ale są też drudzy, którzy się nie iedną, tylko powierzchownie, y przez politykę: boją się, aby ich nie miano za niezbożnych, gdyby tego nie uczynili; lub też nie śmieją odmówić swoim przyjacielom, którzy ich do ugody przynaglają. Tym czasem w sercu swoim, tyle, co y pierwey nienawiści zachowują, y też samę chciwość zemszczenia się. Abyśmy nie mieli do czynienia nic z takimi ludzmi, najlepszy byłby sposób nikogo nie obrazić: iezeli zaś źle się już stało, a z kąd inąd mamy dowod, że ci, którychśmy znieważyli, nie szczerze się z nami pogodzili, postępujemy sobie względem ich, sposobem iak naybardziej uczciwym; starajmy się oraz oddać im usługę, dla zniewolenia ich, aby nas więcey nie nienawidzili: ale nie dowierzajmy im, nie pokazując iednak żadnego przedniemi znaku, y zapatrujemy się na nich, iako na nieprzyjacioly, którzy nie puszczą mimo siebie okazyi, iezeli ią kiedy znaleźć będą mogli, aby nam zaszkodzili. Co do nas, sprawujemy się

szczerze.

plus de sincerité; accomodons nous de bonne foi, & de bonne grace, sans chicaner sur les formalités. Les petits esprits sont insupportables sur ce chapitre, on a toutes les peines du monde à terminer un différend avec eux; car ils ne sont jamais contens, qu'ils n'ayent réglé avec la dernière exactitude, le lieu, le tems, les paroles qu'il faut dire, & jusqu'aux moindres démarches, que chacun des parties doit faire en ces occasions. Mais les personnes de mérite qui savent en quoi consiste le véritable honneur, ne tombent point dans ce défaut, & en usent d'une manière plus noble, & plus généreuse.

§. XLVI.

N'être point changeant.

QUAND une fois nous avons commencé une affaire, poussons la jusqu'au bout, sans nous laisser éblouir par l'éclat de quelque chose de brillant, qu'on étale à nos yeux pour nous surprendre. Un concurrent habile qui nous voit sur le point d'ob-

tenir

szczerzey, zgodźmy się bez obłudy, y
 przyjemnie, nie kłócąc się o lada fra-
 szki. Ludzie małego ducha w tym pun-
 kcie są nieznośnemi: z niemi najwięk-
 sze, które mogą być trudności, zachodzą
 względem zakończenia sprawy iakiey;
 ponieważ nie są nigdy kontenci, pokiby
 nie rozporządzili z ostatnią usilnością
 wszystkiego, co należy do czasu, do
 miejsca, do słow, które mówić trzeba,
 y do najmniejszych postępów, które
 każda strona w tych przypadkach
 czynić powinna. Lecz Osoby godne,
 które wiedzą, na czym prawdziwy zawisł
 honor, nie wpadają nigdy w ten de-
 fekt, y postępują sobie w podobney
 okazyi sposobem szlachetniejszym, y
 wspanialszym.

§. XLVI.

Nie być odmiennym.

Kiedyśmy raz zaczęli sprawę iaką,
 prowadźmyż ją aż do końca, nie
 dając się oslepić błaskiem rzeczy iakiey
 lśnącey się, którą nam wystawiają
 przed oczyma naszymi, aby nas zdra-
 dzono. Biegły konkurent, który nas
 widzi nie dalekiemi od dostąpienia go-
 dności,

tenir une place qu'il voudroit lui-même occuper, tâche de nous en faire abandonner la poursuite, soit en nous faisant donner de faux avis pour nous en dégouter, soit en nous faisant proposer par quelqu'un, qui se dit nôtre ami, de traiter d'une Charge plus considerable. Ne donnons point dans le piège & préferons toujous un avantage assuré, quoique médiocre, à un poste éclatant, mais incertain. Gardons-nous bien aussi d'imiter certaines gens, qui par leur légèreté mettent eux mêmes obstacle à leur bonheur & à leur fortune. Inconstans dans leurs projets, ils n'ont pas plutôt embrassé un parti, ou une profession, qu'ils songent à en prendre une autre. On ne réussit point dans le monde par une conduite si bizarre; & après tous ces divers changemens, on ne se trouve ni plus satisfait, ni plus avancé que le premier jour. Il faut enfin se fixer; & lors qu'on a pris un genre de vie, on doit s'y tenir, & travailler à s'y rendre parfait & heureux. Ce n'est pas que si l'on a d'abord mal choisi, on ne puisse changer d'état, ou d'emploi, mais

dności, którąby sam chciał pościć, sta-
 ra się, aby nas od dobieżenia odvro-
 cić mógł, bądź to przez fałszywe ra-
 dy, które nam daie, aby ją nam obrzy-
 dził, bądź innym sposobem, przekła-
 dając nam przez takiego, który się czy-
 ni naszym Przyjacielem, abyśmy się
 starali o wyższy iaki Wzrost. Nie daj-
 my się oszukiwać, y przekładamy za-
 wsze dobro pewne, chociaż pomierne,
 nad stan iasnieyszy, ale nie pewny.
 Strzeżmy się oraz dobrze, abyśmy
 nie naśladowali pewnych ludzi, którzy
 przez swoją lekkość sami szczęściu, y
 fortunie swojej tamę kładą. Niesta-
 reczni w swoich projektach, ledwie co
 się chwycili stanu iakiego, lub Profes-
 sji, zaraz myślą, aby się do czego
 inszego rzucili. Nie powodzi się na
 świecie za postępkiem tak niestate-
 cznym, y po tych wszystkich różnych
 odmianach nie znajdziemy się ani wię-
 cey ukontentowanemi, ani bardziey pod-
 wyższonemi, a niżeli pierwszego dnia
 byliśmy. Trzeba się na ostatek do ie-
 dney rzeczy przywiązać, y obiąwszy
 raz sposób życia iakiego, trzeba w nim
 trwać, y pracować, aby się w nim u-
 czynić

mais un homme prudent ne fait jamais cette démarche sans considérer toutes les suites qu'elle peut avoir ; & sans être bien sûr, non seulement qu'il n'y a rien à perdre au change, mais qu'il y a même quelque chose à gagner.

§. XLVII.

Caractere d'un Homme lâche & timide.

UN homme sans cœur, qui cache adroitement sa haine, est plus à craindre que deux ennemis déclarés. Comme il n'ose jamais attaquer personne à découvert, il a recours à la trahison & à l'artifice, ce qui rend les coups qu'il porte, très-dangereux, parce qu'on ne s'y attend pas, & qu'on ne sçait d'où ils viennent. La crainte qui lui fait voir du péril où il n'y en a point, lui persuade en même-tems, qu'il faut le prévenir, & l'engage à prendre de ridicules précautions contre des maux imaginaires. Sa timidité qui vient de la foiblesse de son esprit, le rend soupçonneux, & le fait vivre dant

czynić doskonałym, y szczęśliwym. Nie
przeto nie można już odmienić stanu,
albo Wrzędu, jeżeli się zrazu w obie-
waniu iego pobłądziło; Ale człowiek
rostopny nie czyni nigdy tego kroku
wprzod, aż dobrze zważy, co po nim
może nastąpić, y aż dobrze upewniony
będzie, że nie tylko przy tey odmianie
nic nie straci, ale że się też zysku ia-
kiego może spodziewać.

§. XLVII.

Własność człowieka nikczem-
nego, y boiaźliwego.

Człowiek bez serca, który sztucznie
ukrywa swoją nienawiść, straszniej-
szy jest, a niżeli dwaj oczywisci nie-
przyjaciele. Jako nie śmie niko-
go nigdy jawnie napastować, udaje
się do zdrady, y sztuk, z czego po-
ciski iego stają się bardzo niebezpie-
czne, ponieważ wiedzieć nie można,
z kąd, y od kogo pochodzą. Boiaźń, dla
ktorey rozumie być niebezpieczeństwo,
gdzie nie masz żadnego niebezpieczeń-
stwa, radzi mu natychmiast, iże go
trzeba uprzedzić, y obowiązuje go do
brania przed się śmiesznych ostrożno-
ści

dant une perpetuelle défiance; de sorte, qu'il regarde la plupart des gens comme ses ennemis, quoique le plus souvent on ne pense pas à lui. Il n'a gueres d'amis, ou plutôt il n'en a point du tout; car appréhendant toujours d'être trompé, il ne s'attache à personne, & n'aime point à rendre service pour peu qu'il y ait à risquer. On le trouve si difficile dans les affaires, qu'il seroit impossible d'en conclure aucune avec lui, si l'on ne lui donnoit toute sorte de sûretés, lesquelles il prend toujours d'une manière dure & choquante. Ce sont là quelques uns des mauvais effets que produisent la lâcheté & la timidité. D'où il est aisé de comprendre combien il est important d'éviter le commerce des personnes, qui étant nées avec ces défauts, ont négligé de s'en corriger par le secours de la raison, & par les principes de la vertu.

sci przeciwko złemu imaginowanemu. Jego bojaźliwość, która z słabości ducha jego pochodzi, sprawia w nim podejrzenie, dla którego w ustawicznym życie niedowierzaniu, tak dalece, że większą część ludzi ma za swoich nieprzyjaciół, obciążając częstokroć o nim nikt nie myśli. Nie macale przyjaciół, albo raczej, nie ma y iednego, ponieważ, obawiając się zawsze, aby nie był oszukanym, nie przywiązuje się do nikogo, y nie lubi nikomu usługić, jeżeli mu się cokolwiek niebezpieczeństwa pokazuje. Znajduje się tak trudnym w sprawach, że byłaby rzecz nie podobna z nim którą zakończyć, nie uczyniwszy mu wszelakiego bezpieczeństwa, które on iednak zansze sposobem przykrym, y nie miłym przyimuje. Te to są niektóre złe skutki, które sprawnie słabość, y bojaźliwość. Zkąd łatwa jest rzecz poznać, iako jest rzecz pożyteczna strzedz się obcowania z osobami, które urodziwszy się z temi wadami, zaniedbały poprawić ich przez pomoc rozumu, y cnoty.

§. XLVIII.
De la Réconnoissance.

LE plus mal-honnête homme ne peut s'empêcher d'avoir de l'estime pour les honêtes gens, & d'admirer en eux ce, qu'il ne pratique pas de lui même. De là vient, que les personnes reconnoissantes sont estimées de tout le monde, sans en excepter les ingrats. Aussi la gratitude est-elle un devoir naturel, & par conséquent indispensable. Un bon cœur sent bien la force de cette loi de la nature, & si quelqu'un est véritablement sensible aux bienfaits, c'est toujours une ame noble & généreuse. N'épargnez donc rien pour reconnoître les bons offices qu'on vous a rendus; & si l'ocasion, ou le pouvoir de le faire, vous manquent, du moins témoignez sincèrement, que vous en avez la volonté. Quand la gratitude ne seroit pas un devoir, elle est toujours avantageuse; car elle attire infalliblement de nouvelles graces à celui qui a scû reconnoître

§. XLVIII.

O wdzięczności.

NAynieuczciwszy człowiek nie może nie szanować ludzi uczciwych, ani się nie dziwować w nich temu, czego on sam z siebie nie czyni. Ztąd pochodzi, że Osoby wdzięczne są w poważeniu u wszystkich, nie wyłącza-
jąc nawet y niewdzięcznych. Fakoz też wdzięczność jest powinnością naturalną, a zatym nieuchronną. Serce dobre czuie bardzo dobrze moc tego prawa natury, y jeżeli kto prawdziwie czynny jest ku dobrodziejstwom, to ten zapewne, który w sobie ma dusze szlachetną, y wspaniałą. Nie zaniedbuj w tedy niczego dla zawdzięczenia dobrych uczynności, które ci wyrządzono, a jeżeli ci albo na okazyi, albo na mocy czynienia tego zbywa, przynajmniey z tym się szczerze oświadczay, że do tego w sobie masz gorącą wolą. Chociażby wdzięczność nie była powinnością, zawsze jest pożyteczna, ponieważ ściągają nieomylnie nowe łaski na tego, który umiał wdzięcznie się obchodzić z pierwszymi, które odebrał. Prawda
jest,

notre les premières, qu'il a reçues. Il est vrai qu'on trouve des gens, qui pour avoir fait plaisir à une personne en des choses peu considerables, veulent exiger d'elle les plus grands services. Quoique cela ne soit pas juste, la générosité vous doit engager en de pareils rencontres à faire tout ce que demandent de vous ceux, qui vous ont obligé les premiers: fondé sur cette belle maxime qu'en fait de reconnaissance on ne scauroit aller trop loin. Si c'est vous, qui avez obligé les autres, ne les en faites jamais souvenir, & ne croyez pas qu'ils vous doivent tout. S'il se peut, n'exigez même rien de ceux qui vous ont d'obligation. Que si le mauvais état de vos affaires vous force à leur demander quelque grace, faites le avec tant de modestie & de rétenüe, qu'il semble que vous ayez oublié les bons offices que vous leur avez rendus. Je ne dirai rien ici contre l'ingratitude, chacun scait qu'elle est aussi odieuse, que la reconnaissance est aimable, & que les ingrats ont toujours passé pour des gens sans honneur.

*jest, że się znajduią tacy ludzie, kt-
 rzy, uszytniwszy Osobie iakiey łaskę w
 rzeczach mniej uwagi godnych, chcą
 po niej wyciągać iak największych u-
 sług. Chociaż to jest niesprawiedliwa, a-
 toli wielkość serca powinna cię obowig-
 nymać w podobnych trefunkach do czy-
 nienia wszystkiego tego, czego po tobie
 żądają ci, którzy cię pierwey zobligowali
 sobie, zasadzając się na toy piękney pra-
 wdzie, że w oświadczeniu wdzięczności
 nie można nadto wiele czynić. Jeżeli ty
 sam jesteś, któryś pierwey drugieob zobli-
 gował, nie przypominaj im tego nigdy,
 y nie rozumiey, iż tobie są wszystko win-
 ni. Jeżeli może być, nie żądaj namet-
 niczego od tych, którzy ci są obowiąza-
 nemi. Jeżeli zaś zły stan rzeczy two-
 ich przymusza cię do szukania u nich
 iakiey łaski, czyn to z taką skromnością,
 y pomiarkowaniem, abys dał po sobie
 znać, żeś zapomniał o tych uczynno-
 ściach, któreś im wyświadczył. Nie
 będe tu nic mówić przecimko niewdzię-
 czności, wie każdy, iż jest tak godna
 nienawiści, iako wdzięczność godna
 jest miłości, y że ni wdzięcznicy byli
 zawsze poczytani za ludzi bez honoru.*

§. XLIX.

Eviter les contestations.

LE motif de toutes les disputes doit être la connoissance de la verité, soit qu'on la cherche elle même, ou qu'après l'avoir trouvée, on veuille la faire connoître aux autres. Or une verité contestée est, ou indifférente en elle-même, ou contraire aux inclinations de ceux, avec qui l'on s'entre-sient, ou opposée à leurs préjugés. Si cette verité est indifférente, pourquoi s'entre-disputer? A quoi bon s'échauffer inutilement pour la faire entrer dans leur esprit? N'est-il pas plus à propos d'avoir pour eux une complaisance raisonnable, que de leur déplaire par une résistance, qui ne pourroit rien produire d'avantageux? Si la verité, dont on souhaite qu'il soient persuadés, est contraire à leurs inclinations, il faut tâcher de la leur faire trouver aimable: & pour y réussir, la douceur & l'honnêteté sont nécessaires; les contestations & la chaleur de la dispute

O chronieniu się sprzeczek.

PRzeczyną w wszystkich dysput powin-
no być poznanie prawdy, bądź to w
szukaniu iey samey, bądź, że chcemy,
abyśmy ią, znalazłszy, dali drugim
poznać. Prawda zaś, o którą jest sprze-
czka, albo jest sama w sobie oboję-
tna, albo przeciwna skłonnościom tych,
z ktorami rozmawiamy, albo walczą-
ca z ich mylnym rozsądkiem. Jeżeli
ta prawda jest obojętna, na co się zda tak
wiele sprzeczać się, co pozym niepotrzeb-
nie się pocić, chcąc ią koniecznie
im wyperśwadować? czyli nie przy-
zwolitsza mieć ku nim rozumne przy-
podobanie, a niżeli przez upor, który
nie pożytecznego nie przynosi, im się
nie podobać? Jeżeli prawda, o ktorej
życzymy sobie, aby byli wyperśwadowa-
ni, przeciwna jest ich skłonnościom,
trzeba się starać, aby im ią mi-
łą uczynić: y żeby się to powiodło,
łagodności, y uczciwości w tym potrze-
ba; sprzeczeki, y zwinność mowy wszy-
stkoby popsuły: ponieważ serce chce być
dobrym sposobem zniemalone, a nie

ne gâteroient tout : car le cœur veut être gagné & non pas forcé. C'est une place où l'on n'entre jamais par la brèche. Enfin, si la vérité qui est en question, est opposée à leurs préjugés, le moyen de les tirer d'erreur, n'est pas de rejeter leur opinion avec mépris, & de les tourner eux mêmes en ridicules, ni de parler haut, & d'un air décisif : tout cela revolte les esprits, & les empêche de se rendre à la raison. L'on doit plutôt attaquer ces préjugés adroitement, faire voir par des raisons solides combien ils sont mal fondés, & ensuite établir sans passion & avec modestie la vérité du sentiment contraire ; C'est ainsi qu'enseignent ceux, qui savent vivre, & c'est de cette manière, que les disputes d'érudition sont utiles & agréables. Si l'on trouve des gens opiniâtres, qui se fachent & qui s'emportent, il est inutile de contester avec eux : cela ne sert qu'à les aigrir d'avantage. On doit alors se contenter de connoître la vérité, & plaindre ceux qui ferment les yeux à sa lumière.

przymuszone. Jest to twierdza, do ktorey przez saturny wchodzić nigdy nie podobna: Należy, jeżeli prawda, o ktorey rzecz jest, przeciwna jest ich zwyklemu rozumieniu, sposob wyprawdzenia ich z błędu, nie zawist na odzruceniu z pogardą ich mniemania, y żeby ich samych na śmiech podać, ani na tym, żeby głośno mówić, y tonem decydującym: wszystkie to umysły obrusza, y przeszkadza im do poddania się rozumowi. Trzeba raczy sztuć na te fałszywe zdania uderzyć, pokazać gruntemi racjami, iako nie mają dobrego fundamentu, a potym stanowić b z passji, y z skromnością prawdę zdania przeciwnego. Tym sposobem postępują sobie, ktorzy żyć umiują, y od tego sposobu zawist, że dysputy uczone bywają miłe, y pożyteczne. Jeżeli się kłóci ludzie uporni, ktorzy się gniewają, y rzucają, rzecz jest daremna z nimi wiele mówić, y nie służy to, tylko na większe ich rozdrażnienie. Trzeba się na ten czas poznaniem prawdy korektować, y ubolewać nad temi, ktorzy przed światłem iey oczy swe zawierają.

§. L.

Etre régulier dans sa conduite.

CELUI qui veut être régulier dans sa conduite, & vivre conformément aux règles de la bienséance, doit traiter les autres, chacun selon sa qualité, & toujours d'une manière honnête. Il doit le respect à ses supérieurs, l'obéissance à ses maîtres, la civilité à ses égaux, & un accueil favorable à ses inférieurs. Il faut qu'il traite avec douceur & avec bonté ceux qui lui sont soumis, s'ils s'aquittent fidèlement de leurs obligations; & avec sévérité, s'ils ne le font pas. Qu'il ne se contente point de les avertir de leur devoir, quand ils y manquent, & de les châtier s'ils méprisent ses avertissemens; mais qu'il soit lui même extrêmement réglé dans toutes ses actions. Car seroit-il raisonnable de condamner, & de punir sévèrement en autrui des fautes où l'on tomberoit le premier. La voye la plus sûre & la plus

O
T
regu
sbua
sci
nin
fwo
row
Trx
z de
dan
wio
nica
przy
dy
kar
mni
sam
wac
taby
wo
sam
wni
nia

§. L.

O Regularności w obyczajach.

Ten, który regularnym chce być w obyczajach swoich, y żyć według reguł przystożności, powinien się obchodzić z każdym według iego godności, y sposobem zawsze uczciwym. Powinien respekt dla starszych, postaszeństwo dla Panow swoich, ludzkość dla rownych, przyiemność dla inszych. Trzeba, aby się obchodził łagodnie, y z dobrocią z temi, ktorzy mu są poddani, jeżeli szekerze swoje pełnią powinności; surowe zaś, jeżeli ich zaniedbują. Nie ma przestawać na przypominaniu im powinności ich, kiedy iey zadesyć nie czynią; albo na karaniu ich, kiedy iego gardzą napomnieniem: trzeba ieszcze, aby on sam bardzo był porządnym w sprawach swoich. Bo czy rozumnaż byłaby rzecz potępić, y karać surowo w drugim błędy, w ktore kto sam wpada nayspierwey? Sposob nayswieńszy, y nayłatwiejszy prowadzenia ludzi do cnoty, jest przykład dobry.

plus facile pour porter les hommes à pratiquer la vertu, c'est le bon exemple. Nous sommes tous obligés de nous le donner les uns aux autres : mais cette obligation regarde en particulier les Princes & les grands; parce que comme on se fait un bonheur de les imiter, ils font regner la vertu ou le vice, selon qu'ils font de bonnes ou de mauvaises mœurs.

§. LI.

Par où l'on peut juger des Hommes.

S'I n'y a que les Maîtres de l'Art, qui puissent faire comme il faut la dissection du corps humain, aussi n'y a-t-il que les personnes les plus éclairées, qui soient capables de faire l'anatomie de l'esprit & du cœur, que l'on prend ici pour les inclinations naturelles. L'amour propre se déguise si adroitement, qu'il faut avoir les yeux bien fins; pour le reconnoître au travers des apparences de la vertu, sous lesquelles il se cache. Il est donc nécessaire

bry. Wszyscy jesteſmy obowiązani, aby-
 ſmy go iedni drugim dawali, ale ta po-
 winność iſzcze ſię w ſzczegulności Xią-
 żką, y Panow, ponieważ iako każdy
 ma ſobie za honor, kiedy ich naśladu-
 ie, tak od nich to zawieſło, że między
 ludźmi panuje cnota, albo wyſtępek,
 jeżeli ich obyczaje ſą dobre, albo złe.

§. LI.

Z czego możemy ſądzić o
 Ludziach.

Jako nie może nikt, tylko biegli w
 iey ſztuce Miſtrze, rozebrać nale-
 życie ciała ludzkiego, tak nie może
 nikt, tylko ludzie nayoſwieceni, u-
 czynić anatomii ducha, y ſerca, które
 ſię tu biorą za ſkłonności przyrodzone.
 Miłość własna tak ſię ſztucznie utaja,
 że potrzeba oczu bardzo przezornych,
 żeby ją poznać przez podobieństwa eno-
 ty, pod ktorymi ſię ukrywa. Trzeba iey
 ſię tedy przypatrywać z bliſka, kto chce
 poſtrzedz iey ſztuki. Na publicznym
 przed ludźmi widoku nayprzezorniey-
 ſzych oſzukiwać zwykła. Przeto nie
 mamy ſądzić o człowieku z tych rze-
 czy, które w oczach wſzyſtkich ludzi

cessaire d'y regarder de près pour découvrir ses artifices. En public, il impose aux plus clair-voyans. Ainsi ne jugeons point d'un homme par les choses qu'il fait à la vûë de tout le monde: comme il se voit observé, il se fait violence, & n'est pas dans son état naturel, sur tout dans les actions d'éclat, où chacun travaille à acquérir de la réputation, & prend soin de cacher jusqu'à ses plus petits défauts. C'est dans le particulier, que nous devons examiner celui dont nous voulons connoître les mœurs, & les inclinations: alors son esprit se relâche, il suit librement son penchant; & ce qu'il y a de bon & de mauvais en lui, paroît à découvert. Cela cependant ne suffit pas pour juger de son mérite: observons aussi, premièrement s'il est intéressé; car s'il ne l'est pas, c'est une preuve qu'il a le cœur noble. Examinons en second lieu, s'il s'acquitte des obligations de son état; car s'il est ainsi, c'est une marque qu'il a l'esprit solide. Mais si nous nous appercevons qu'il soit intéressé, & qu'il neglige de
 remplir

sprawie: bo widząc, że się nań zapak-
 irują, gwałt sobie czyni, y nie podług
 przyrodzoney sobie skłonności postępuje,
 a nadewszystko w sprawach publi-
 cznych, w których każdy pracuje na
 sławę dobrą, y przykładu starania u-
 razić y najmnieysze w sobie defekta. W
 osobności uważać powinniśmy tego, kto-
 rego obyczaje, y skłonności poznać
 chcemy: w ten czas duch jego rozpasu-
 ie się na swą wolę, y wolno idzie za
 swoją skłonnością, a cokolwiek jest do-
 brogo, albo złego w nim, iawnie się
 pokazuje. Z tym wszystkim nie dość na
 tym jest, do sądzenia o jego cnocie
 uważać nad to mamy, nayprzed iezeli
 jest chciwy, bo iezeli nim nie jest, to jest
 dowód serca w nim szlachetnego.
 Uwazajmy powtore, iezeli zadość
 czyni powinnościom stanu swojego;
 bo iezeli tak jest, znać, że ma rozum
 gruntowny. Ale, iezeli postrzeżemy,
 że jest chciwy, y przez nieabalsstwo
 nie pełni swoich powinności, choćby
 miał z inshzey miary naypiękniejsze
 przymioty, nie jest godzien naszej
 przyiaźni, y naszego poszanowania.
 Procz tego icst ieszcze sposob dobry po-

remplir ses devoirs, quelques belles qualités qu'il puisse avoir d'ailleurs, il est indigne de nôtre amitié, & de nôtre estime. C'est encore un bon moyen pour connoître les gens, que de considérer l'usage qu'ils font de la bonne & de la mauvaise fortune.

§. LII.

De l'usage de l'une & de l'autre fortune.

L'Usage que fait un homme de la bonne & de la mauvaise fortune, montre quel est son génie, & nous apprend quels sont les sentimens qu'on doit avoir pour lui. Si la prospérité le rend fier & orgueilleux, ou que l'adversité l'afflige extrêmement & lui fasse perdre courage, il a l'esprit petit & l'ame basse: au contraire, s'il est ferme & constant dans les malheurs qui lui arrivent, ou que les faveurs de la fortune ne lui fassent rien perdre de sa bonté, de sa moderation, de son honnêteté, & de ses autres vertus: on peut dire qu'il a le cœur noble, & l'esprit

znania ludzi, uważać, iak się z do-
brą, y złą fortuną obchodzą.

§. LII.

O zażywaniu dobrej y
złej fortuny.

Sposob, iakim się człowiek obchodzą
z dobrą, y złą fortuną, wydać, iaké
w nim jest dowcip, y naucza nas, iakie
mamy mieć o nim zdanie. Jeżeli
szczęśliwe powodzenie czyni go py-
śnym, y wyniosłym, albo, jeżeli go
przeciwność iaka zbyt nie trapi, y od-
biera mu wesoły umysł, taki ma rozum
miłki, y ducha nieczemnego: przeci-
wnie zaś, jeżeli jest wytrzymały, y
stałeczny w nieszczęściach, które
mu się przytrafiają, albo, że sprzyjają-
ca mu fortuna, nie traci bynajmniej
w nim dobroci, skromności, poczciwo-
ści, y innych jego cnot, może się o ta-
kim mówić, że serce ma szlachetne,
y umysł wysoki. Zaprawdę, bez-
tych dwóch wielkich przymiotów, nie
można oswiadczyć w różnych trefun-
kach, którym podlegamy, tej stałości,
y nie-

l'esprit élevé. En effet, sans ces deux grandes qualités, on ne peut témoigner dans les diverses conjonctures, où l'on se rencontre, cette fermeté, & cette égalité d'ame, qui marquent l'empire absolu qu'on a sur ses passions. Pour pouvoir suivre dans l'occasion le peu d'exemples qui se trouve d'une vertu si solide, faisons souvent réflexion que les biens de cette vie sont si peu de chose, qu'ils ne doivent point flatter notre orgueil, & que les peines qu'on y souffre, passent si vite, qu'elles ne doivent pas nous abattre. Considerons aussi, quel est l'excès de bonheur & de gloire qui nous est destiné, si nous faisons des biens & des maux temporels, l'usage que nous en devons faire. Persuadés de ces vérités importantes, regardons en Philosophes Chrétiens, les divers changemens de notre fortune, soit dans l'abaissement, ou dans l'élevation, conservons une humeur toujours égale, & tenons une conduite toujours uniforme. Montrons enfin, que nous sommes également capables, & de soutenir le poids de la grandeur, & de supporter constamment les disgraces.

y nieporuszenia ducha, która jest dowodem iednowładnego panowania, które kto ma nad swoiemi passjami. Ażebyśmy mogli w podanej okazji nasładować przykłady, których mało jest, tey tak doskonałej cnoty, rozważamy sobie, że te dobra doczesne, tak małą rzeczą są, iż nie mamy się z nich pyścić, y że dolegliwości, które przy nich ponosić trzeba, tak prętko przemieniają, iż nas nie powinny zasmucać. Wważamy także, iak wielką jest szczęśliwość, y chwała, która jest nam przeznaczona, jeżeli tak dobrych, y słych rzeczy tych doczesnych zazwyczaj, iakośmy powinni. Wierząc tym prawdą wielce pożytecznym, zapatrujemy się według Chrześcijańskiej Filozofii, na różne odmiany naszej fortuny: bądź to w poniżeniu, bądź w podwyższeniu, zachowamy równy zawsze umysł, y sprawujemy się zawsze iednakowo. Pokażmy naostatek, że możemy iednakowo y ciężar szczęścia wielkiego dźwigać, y nie szczęśliwości mężnie zrościć.

§. LIII.

*Des Lettres de Créance,
des Blanc-signés, &c.*

DANS le tems où nous sommes, l'on doit prendre de grandes précautions pour ne pas être dupe des fourbes & des hypocrites : car les personnes même, que nous croyons nous être les plus devouées, sont quelquefois les premières à nous tromper. C'est pour cette raison qu'il faut être bien assuré de la probité de ceux, à qui l'on donne des Lettres de Créance. Je crois même que quand il est nécessaire de donner ces sortes de Lettres, on doit toujours les accompagner d'instructions claires, précises & qui descendent dans un grand détail ; afin que ceux que l'on a chargé de conduire une affaire, ne puissent se couvrir d'aucun prétexte, si, pour leur intérêt particulier, ils osent faire quelque fausse démarche dans le cours de la négociation. Quand aux Blanc-signés, je ne voudrois jamais en com-

§. LIH.

O Listach Kredensjonal-
nych, y o Blankietach
podpisanych.

W Tym czasie, w którym żyjemy,
potrzeba, żeby zajął wielkiej o-
strożności, kto nie chce być oszuka-
nym od szalbierzow, y obłudni-
kow; bo te nawet osoby, a których
rozumiamy, że nam są użyteczniejsze,
najpiernwsze nas czasem zdradzają.
Dla tej przyczyny, potrzeba być bar-
dzo pewnym a poczciwością tych, kto-
rym się dają Listy kredensjonalne. Ja
nawet rozumiem, że kiedy przyjdzie
dawać takie listy, potrzeba zająć
przede do nich instrukcy jasne a
wyraźne, y które wyrażą dostatecznie
wsz stkie zaobraz okoliczności; żeby
ciś na których włożono sprawę taką, nie
mogli się zastaniać żadnym pretekstem,
jeżeliby dla swego zysku prywatnego
śmieli zdradliwie postąpić w zaczętej
negocyaey. Co do Blankietow podpisa-
nych, iabym ich nikomu nigdy powie-
rzć nie chciał: y ktokolwiek weźmie
na uwagę, że przez te, wolność swoig
boner,

fiert à personne: Et quiconque fera réflexion, que par là on met sa liberté, son honneur, & sa vie entre les mains d'autrui, se gardera bien d'exposer tout ce qu'il a au monde de plus précieux sur une chose si facile à égarer, & dont un méchant homme peut faire si aisément un mauvais usage. Il ne faut aussi donner à qui que ce soit des certificats de services & de bonne conduite, quand on n'a pas des preuves de ce que l'on avance. De pareils témoignages sont injustes, lors qu'ils sont rendus sans connoissance de cause, parce qu'ils font avoir des récompenses à ceux, qui n'en méritent pas. Outre que s'il arrive ensuite que ces gens là abusent des graces qu'ils ont reçû du Prince, on a regret, mais trop tard, d'avoir contribué à les leur faire obtenir, sans être assuré qu'ils en étoient dignes.

§. LIV.

De la curiosité.

LA curiosité est louable, lors qu'elle tend à la connoissance de ce qui

bonor, y życie kładzie w rękę drugiego, będzie się bardzo strzegł powierzać tego, co ma w świecie najdroższego, rzeczy tej, która się tak łatwo zarobić może, y ktorey zły człowiek tak łatwo na złe zażyć może. Nie potrzeba także nikomu, któżkolwiek on jest, dawać świadectwa za usług, y dobrych obyczajów, kiedy nie mamy o tym dowodów, którego promowujemy. Podobne świadectwa niesprawiedliwe są, kiedy bywają dane bez wiadomości sprawy, ponieważ takiś do nagrody odebrania pomagają, ktorzy icy są niegodni. Procz tego, że, kiedy się trafi potym, że tacy ludzie na złe zażywają łask od Króla odebranych, żałujemy, lecz bardzo późno, żeśmy im pomogli do dostąpienia tych łask, nie będąc pewnemi, że ich byli godni.

§ LIV.
O ciekawości.

Ciekawość chwalebna jest, kiedy zmierzają do wiadomości tego, co jest pożytecznego, y uczciwego: ale na ten

qui est utile & honnête : mais elle est de dangereuse conséquence quand elle nous mène trop loin, & qu'elle ne nous fait rechercher que des choses mauvaises, ou inutiles. Soyons curieux de ce qui regarde la perfection de nôtre état; instruisons nous à fond de tous nos devoirs, servons nous de tout ce que nous avons d'esprit pour les bien connoître, & pour exceller dans la profession, que nous avons embrassée: Rien n'est plus avantageux, que d'être habile chacun dans son métier: C'est par là qu'aujourd'hui l'on se distingue, & que l'on peut espérer de s'avancer en peu de tems. Celui qui par une vaine curiosité, ou pour avoir la réputation d'être universel, veut s'appliquer à trop de choses, n'en sçait jamais bien aucune, & ne recueille pour fruit de son travail & de ses longues études, qu'une connoissance superficielle de diverses matières, qui souvent n'ont nul rapport à sa condition. Ne pourra t'on jamais persuader aux hommes de ne s'attacher qu'au solide? Cet Abbé qui devoit étudier sans cesse l'Ecriture sainte

pour

czas jest niebezpieczna, kiedy nas dale-
 ko prowadzi, y kiedy przez nią szu-
 kami tylko rzeczy złych, y niepożyte-
 cznych. Bądźmy ciekawemi w tym,
 co się tycze doskonałości stanu naszego;
 dowiadujemy się z gruntu e wszystkich
 powinnościach naszych, zazwyczajmy
 wszystkiego, ile mamy rozumu, do do-
 brego ich poznania, y żebyśmy celowa-
 li w profesyi, którą sobie obraliśmy.
 Nie masz nic pożyteczniejszego, iako
 żeby każdy był doskonałym w swoim
 rzemiośle. Tym się dzisiaj rozwinę od
 innych ludzi, y przez to każdy może się
 spodziewać, że w krótkim czasie wyżej
 postąpi. Ten, który przez próżną tylko cie-
 kawość, albo żeby o nim rozumiano, że
 wszystko umie, chce się uczyć wiele
 rzeczy, żadney z nich nigdy dobrze
 nie umie, y nie odnosi z pracy, y z
 długich nauk swoich, tylko wiadomość
 powierzchowną różnych materyi, które
 częstokroć nic się nie stosują do jego
 kondycyi. Nie możnaz będzie nigdy
 wymówić w ludzi, żeby się do grunto-
 mney tylko przywiązywali nauki? Ow-
 duchowny, któryby powinien bez prze-
 stanku uczyć się Pisma S. a żeby w nim
 umie-

pour y apprendre une science toute divine, s'est infatué de l'Astrologie judiciaire, & il passe les jours & les nuits à consulter des Ephemerides, & à chercher les divers aspects des Planètes, pour tirer des horoscopes. Quelle folie de prétendre pénétrer dans l'avenir par le secours d'un art qui n'est appuyé que sur les vaines imaginations de quelques anciens Fanatiques! Les Astrologues les plus fameux avouent, qu'ils n'ont point d'autre principe que l'expérience; & cependant c'est l'expérience même qui les condamne, puisqu'elle dément presque toujours leurs chimeriques prédictions. Ce Mathématicien se morfond pour trouver la quadrature du cercle, ou le mouvement perpétuel, au lieu d'employer son tems à perfectionner les parties des Mathématiques qui sont le fondement de plusieurs arts nécessaires à la vie humaine. Ce Chymiste, qui pouvoit servir le public en s'attachant à ce qu'il y a d'utilité dans sa profession, s'est mis en tête de chercher la Pierre Philosophale; il ne songe à autre chose qu'à réussir dans le grand

umiejętności nabył cale Boskiej, omi-
 mit się zabobonną wieszczbiarską nau-
 ką, y trawi dni, y nocy na czytaniu
 prognostyków, y szukaniu różnych aspe-
 któw Planet, ażeby prorokował o przy-
 szłych rzeczach. Co za nierozum ebieć
 przenikać rzeczy przyszłe, przez ta-
 ką naukę, która się na próżnych tylko
 zasadach imaginacyach dawnych nie-
 ktorzych fantastyków w natchnienia wie-
 rzących? Najstawnieysi Gwiazdarze
 wyznaią to, że nie mają innego funda-
 mentu, tylko doświadczenie, a przecie
 też samo doświadczenie potępia ich, po-
 nieważ prawie zawsze kłamstwo wytyka
 obimerycznym ich prorocstwom. Ow Ma-
 tematyk marznie, szukając kwadratury
 cyrkułu, albo ruchomości nigdy nieustają-
 cey, zamiast tego, żebyłożył czas swój
 na wydoskonalenie innych części Mate-
 matycznych, które fundamentem są wie-
 lu nauk potrzebnych do pożytku la-
 dzkiego. Ten Chimista, któryby mógł
 służyć Rzeczypospolitey, udawszy się do
 czego pożytecznego z profesyi swoiey,
 zaprzął sobie głowę dochodzeniem
 sekretu kamienia Filozoficznego; nie
 myśli o czym innym, tylko, ażeby ma-
 się

œuvre, se flattant de changer bien-tôt tout en or, comme le Midas de la fable. Etrange entêtement des hommes, qui leur fait rechercher avec tant de soin & fatigue des choses, que Dieu leur a voulu cacher ! Criminelle curiosité qui les porte à dissiper leurs biens, à négliger leurs principaux devoirs, & à consumer inutilement une vie, dont chaque moment devoit être si utilement employé.

§. LV.

Eviter le commerce des libertins & des esprits foibles.

LA parole, soutenue de l'exemple, a tant de force, qu'il est très difficile de résister à l'impression qu'elle fait sur nous. C'est pourquoi il est important d'éviter le commerce de ceux qui vivent dans le dérèglement, & qui font profession de libertinage. Outre que les liaisons que nous aurions avec eux, ruineroient notre réputation; leurs discours impies, leurs fau-
ses

się udała ta materya złota, obiecując sobie, że wnet wszystko w złoto odmie- ni, iako ow Midas, o którym bayki pi- szą. Dziwny w ludziach upor, wie- dzie ich do tego, że z tak wielkim sta- raniem, y pracą takich rzeczy docho- dzą, które Bog chciał mieć przed nie- mi zakryte. Niegodziwa taka cieka- wość, która ich przyprawia o utratę dobr, y zaniedbanie pierwszych powin- ności swoich, y że bez pożytku życie trawią, którego każdy moment tak po- żytecznie łożychy należało.

§. LV.

O chronieniu się towarzy- stwa z Ludźmi bezbożnemi, y słabego rozumu.

Słowo przykłe idem po wierdzone, ta- kę ma moc, że bardzo trudno jest sprzeć się tej impressyi, którą w nas czyni. Dla czego, wiele bardzo na tym zależy, abyśmy się strzegli towarzystwa ludzi nierządnie żyjących, y którzy pra- wie przysięgają na życie bezbożne. Al- bowiem, procz tego, że przez taki z nie- mi związek, traciłibysmy stanę dobrę,

K

razino.

les maximes, & leurs mauvais exemples, ne manqueroient pas d'alterer d'abord nos meilleures inclinations, de corrompre insensiblement nôtre cœur, & de nous précipiter ensuite dans les malheurs où tombent le plus souvent ces sortes des gens. C'est encore une des règles de la prudence, de s'entier jamais en société avec les esprits foibles & timides, qui sont presque tous scrupuleux & superstitieux. Comme leur maladie est contagieuse, le commerce que l'on a avec eux fait naître des scrupules & des doutes, qui partagent l'esprit & l'empêchent de faire un juste discernement des choses. Ces doutes & ces scrupules nous causent aussi des craintes frivoles, qui toutes vaines qu'elles sont, ne laissent pas de nous troubler, & de nous ôter la liberté d'esprit, & la tranquillité de cœur, sans lesquelles on ne peut ni connoître quel est le meilleur parti, ni l'embrasser avec confiance.

rozumny ich bezbożne zdania ich omyl-
ne, y złe przykłady, bez pochyby odmie-
niłyby w nas dobre skłonności, y pamiętu
zepsowałyby serce, a za tym przyprawiły-
by nas o te wszystkie nieszczęśliwości, w
które wpadają najczęściej tacy ludzie.
Nad to, jest jeszcze jedna reguła rostr-
pna, nie wchodzić nigdy w towarzystwo
z ludźmi rozumu słabego, y bojaźliwego,
którzy cali prawie są tylko w skrupu-
łach, y zabobonach. Bo iako choroba ich
jest zaraźliwa, tak towarzystwo, które
ma kto z niemi, rodzi skrupuły, y wą-
pliwości, które czynią roztargniony ro-
zum, y są przeszkodą do prawego ro-
zeczowania rzeczy. Te wąpliwości, y
te skrupuły sprawiają w nas takie bojaźni
płochy, które chociażcale są próżne, a toli
nie przestają nas trwożyć, odbierają nam
wolność rozumu, y pokoy serca, bez któ-
rych nie można, ani poznać, co jest le-
pszego, ani się do tego wziąć z bezpie-
czeństwem.

§. LVI.

*N'user de finesse que par
nécessité.*

LORS qu'il n'y a point de raison solide, qui nous oblige à dissimuler, ce doit être une loix pour nous, d'agir avec franchise. A quoi / bon faire toujours le fin ? affecter de parler d'une manière envelopée ; & tenir une conduite misterieuse hors de saison ? Cela ne sert qu'à donner de la défiance aux autres. D'où il arrive, que quand la finesse est nécessaire à celui qui en use ordinairement, elle lui devient inutile, parce qu'on est en garde contre ses artifices. Les desseins d'un homme qui passe pour dissimulé, sont les plus faciles à deconcerter, car comme on se défie de lui, & qu'on l'observe avec soin, on ne manque gueres de rompre toutes ses mesures. Je ne parle point ici de cette finesse, qui n'a pour but que de surprendre, & de tromper : chacun sçait qu'elle est criminelle : Je parle de celle qui

§. LVI.

O tym : że nie mamy zaży-
 wac symulacyi, tylko z
 potrzeby.

Kiedy nie mamy słuszney przyczyny
 ktoraby nas przymuszała, ażeby-
 śmy się z czym nie wydawali, powin-
 niśmy to sobie mieć za prawo, (szcze-
 rze z drugimi postępować. Na coż się
 albowiem przyda pokazywać się zaw/ze
 frantem? wymyślać sposób mowienia nie
 wyrozumiały, y używać tajemnic nie w
 czasie? To się na nic nie przyda, tylko,
 że podyrzenie ku nam w drugich spra-
 wi. Zkąd idzie, że, kiedy symulacya
 jest potrzebna temu, który iey pospolicie
 zażywa, staie mu się niepożyteczna,
 gdyż każdy strzeże się chytrności iego.
 Przemysły takiego człowieka, ktoręgo
 maizę za nieszczeręgo, najłatwiey m gę
 być pomieszane; bo iako każdy mu nie
 ufa, y pilne ma na niego oko, nie trudno
 o sposoby, ktoremi przeszkodzić można
 wszelkim iego zamysłom. Nie mówię ia-
 ru o iey symulacyi, która nie ma inszego
 końca, tylko ażeby podejść, y oszukać dru-

n'a rien de mauvais en soi; & je dis, que toute innocente qu'elle est, il ne faut l'employer que rarement, & par nécessité. La règle générale qu'on peut donner là dessus, c'est qu'il ne faut pas user de finesse pour tromper personne, mais seulement pour empêcher d'être trompé.

§. LVII.

De la mort d'un Ami.

C'Est une douleur bien sensible que celle qu'on ressent, quand on perd un homme de mérite, qu'on aime, & dont on est sincèrement aimé. Une telle perte est d'autant plus grande, qu'elle est plus difficile à réparer, & il faudroit avoir la fermeté, ou plutôt la dureté d'un Stoïque, pour n'en être pas vivement touché. Quoique cette douleur soit juste, il faut cependant tâcher d'en adoucir l'amertume par le secours de la Foi & de la raison: & considérer qu'en ces occasions il ne suffit pas de verser des larmes, pour remplir les devoirs de la véritable amitié. On doit de plus, conserver
chere-

gic
dz
go
nay
ba
y z
fi
god
nik
tem

g
ki
kro
soig
ieft
trze
za n
niq
zol
w/z
iego
waz
ieft z
nośc

giego: każdy wie, że taka jest niegodziwa: ale o tey mowię, która nic złego w sobie nie ma, y mowię, że choćby najniewinnieysza w sobie była, nie trzeba iey zażywać, cbyha bardzo rzadko, y z potrzeby. Reguła generalna, która się w tym dać może, ta jest: że się nie godzi zażywać symulacyi na oszukanie nikogo, lecz tylko na przeszkodzenie temu, żeby sam kto nie był oszukanym.

§. LVII.

O śmierci Przyjaciela.

Est to żal wielce przenikający, który ponosimy z utraty człowieka iakiego godnego, ktoregośmy kochali, y który nas z wzajemną kochał szczerocią. Taka strata tym jest większa, im jest trudniejsza do odzyskania: y potrzebaby stałości, albo lepiey rzekę, za wardziałości Stoika, żeby nie był nią wskrosz przerażonym. A lubo ten żal jest sprawiedliwy, trzeba z tym wszystkim starać się, żeby sobie stłodzić jego gorzkość, wiarą, y rozumem: y uważać, że w tych okazyach, nie dosyć jest łzy wylewać, na wypełnienie powinności prawdziwey przyjaźni. Potrzeba

cherement le souvenir de son Amis
honorer sa mémoire ; exécuter fidèle-
ment ses dernières volontés ; assister sa
famille, si elle a besoin de secours : &
sur tout , faire prier Dieu pour lui,
afin d'avancer le bonheur de sa secon-
de vie.

§. LVIII.

*A la Cour la défiance est
nécessaire.*

LA cour doit être considérée com-
me un pays ennemi , où mille
pieges sont tendus pour nous surpren-
dre. C'est là où les gens ont le plus
d'honnêteté & le moins de sincérité.
Défions nous de leurs caresses artifi-
cieuses , & de leurs fausses confiden-
ces ; & souvenons nous , que leur ma-
xime la plus commune est , de faire
paroître au dehors tout autre chose,
que ce qu'ils ont dans l'ame. Tel
vous sourit, & vous témoigne de l'af-
fection, qui ne cherche que l'occasion
de vous perétre. Pour n'être pas la
dupe de ces faux amis , un Courtisan
habile cache également ses desseins, &

ses

nad to, zachować miłą pamięć swego przyjaciela, uczciwie go wspominać; pełnić wiernie jego ostatnią wolę; wspomagać jego Familią, jeżeli potrzebuie iakiey pomocy, a nadewszystko starać się, żeby się zań modlono, a żeby mu przyspieszyć szczęśliwości wiecznego żywota.

§. LVIII.

Przy Dworze ostrożność iest potrzebna.

DWor trzeba sobie uważać, iako kraj nieprzyjacielski, w którym tyjąc sident zastawionych iest na utowie- nie nas. Jest to miejsce, na którym ludzie naywięcey obyczayności mają, a naymniey szczerości. Nie dowierzamy karesom ich szcucznym, y fałszywey podufałości; y pamiętajmy, że ich ustawa naypospolitsza iest, pokazywać zewnętrznie cale co inszego, niż mają w sercu. Taki się do ciebie uśmiecha, y oświadcza ci affekt, który szuka tylko okazyi, żeby cię zgubił. Zeby tedy nie być zdradzonym od takich fałszywych przyjaciół, Dworski człek biegły ukrywać powinien zarowno

ses pensées, particulièrement sur ce qui regarde la conduite des Grands; ses desseins, afin que ses rivaux ne puissent le prévenir; & ses sentimens, de peur que ses ennemis ne les interpretent mal, & ne lui fassent une affaire auprès de ceux, qui sont en état de lui nuire. On dira sans doute qu'il est pénible d'être toujours sur ses gardes, & de se desfier des personnes que l'on est obligé de voir tous les jours. J'en demeure d'accord: mais à la Cour ces précautions sont d'une nécessité indispensable. Et après tout, il vaut mieux être circonspect & réservé dans ses actions & dans ses paroles, au hazard de se gêner un peu, que de s'exposer à être trahi en découvrant son cœur à des gens de la fidélité, des quels on n'a point des marques certaines. Je n'approuve pas pourtant une défiance si générale, qu'elle ne souffre nulle exception. J'avouë qu'on peut prendre confiance en un ami sage, & d'une vertu éprouvée; mais jusqu'à ce qu'on ait le bonheur de trouver un pareil ami, le moyen le plus sur pour n'être pas trompé, c'est de ne se fier à personne.

z
ty
w
ie
za
ni
ter
cz
iost
ost
z k
Zg
wfs
iest
lepi
w s
iež
fig
swoi
szocz
Nie
pow
dney
ufac
y cno
bedz
znala
posob
ufac

zamysły, y zdania swoje, osobliwie w tym, co się tycze sprawowania się Panow wielkich; zamysły, aby go owiennicy iego nie mogli w nich uprzędzić; zwania zaś swoje, aby nieprzyjaciele iego źle ich nie rozumaczyli, y żeby go nie udali przed temi, ktorzy mu szkodzić mogą. Rzecz kto bez wziępienia, że to rzecz jest nader trudna mieć się zawsze na ostrożności, y nie dowierzać ludziom, z ktorymi się trzeba co dzień widzieć. Zgadzam się ia na to; ale z tym wszystkim taka ostrożność przy Dworze jest koniecznie potrzebna. A w reszcie, lepiej jest być ostrożnym, y tajemnym w swoich sprawach, y słowach, choćby też y ciężkości zażyć, niż podawać się na zdradę, otwierając się z sercem swoim, ludziom szczerym, ktorych szczerości pewnego dowodu nie mamy. Nie chwale ia iednak ostrożności tak powszechney, żeby nie miała mieć żadney excepcyi. — Przyznaję, że może kto ufać iakiemu przyjacielowi rostopnemu, y cnoty doświadczoney, ale poki kto nie będzie tak szczęśliwy, żeby takiego sobie znalazł przyjaciela, naybezpieczniejszy sposob jest, aby nie być zdradzonym, nie ufać nikomu.

§. LIX.

*Des Passions dans ceux qui
sont avancés en âge.*

CHACUN plaît d'autant plus, que ses manières ont de rapport à sa condition & à son âge. Ainsi l'air grand & majestueux nous plaît dans un Monarque; la gravité dans un Magistrat; la mine haute & fiere dans un Général d'Armée. De même, nous aimons à voir de la gayeté dans un enfant; de l'activité dans une jeune homme; du serieux dans un vieillard. Au contraire, une personne est d'autant plus defagréable, qu'elle s'éloigne du caractère qui lui est propre. De là vient, qu'on ne peut souffrir dans un vieillard les passions des jeunes gens: mais c'est l'amour principalement qui rend ridicule un homme avancé en âge. En effet, qu'elle plus grotesque figure, que celle d'un vieillard galant & passionné? Est-il moyen de s'empêcher de rire, quand on-lut voit faire un personnage, qui lui con-
vient

§. LIX.

O namiętnościach ludzi wie-
ku podezłego.

Tym się bardziej każdy podoba, im
bardziej obyczaje w nim zgadzają
się z jego kondycją, y z laty. Y tak,
postawa Pańska, y wspaniała, podoba
nam się w Monarsze; postawa poważna
w Sędziu; postawa wyniośta, y pyszna
w Generale Woysk; Podobnym sposobem
lubimy widzieć wesołość w dziecięciu;
ręczność w młodzieńcu; powagę w sta-
rym. Przeciwnie zaś, tym bardziej
Osoba każda jest nam nie miła, im da-
le y odstępnie od przymiotów sobie przy-
zwolnych. Ztąd pochodzi, że nie mo-
żemy znieść w starych, namiętności
własnych ludziom młodym: osobliwie
zaś miłość na pośmiewisko wydaie czło-
wieka w leciech podezłego. Bo iakaż
zaiste może być śmiechu godniejsza po-
stawa, iako Starca gacha, y miłośni-
ka? y iakim się sposobem utrzymać
od śmiechu, kiedy obaczemy, że bierze
na się obyczaje rakiej osoby, która mu
bynaymniej nie przystoi? Wielkie to
jest nieszczęście utracić w kilku dniach
honor,

vient si peu ? C'est un grand malheur de perdre en peu de jours ce qu'on avoit acquis d'honneur & de gloire, pendant une longue vie. C'est pourtant ce qui arrive aux vieilles gens, qui veulent vivre comme ils faisoient pendant leur jeunesse, & qui ne sont pas plus sages, & plus maîtres d'eux-mêmes à soixante ans, qu'ils l'étoient à dix huit.

§. LX.
Des Avis.

IL importe beaucoup à ceux, qui occupent les premières places, d'écouter les avis qu'on veut leur donner, & de suspendre leur jugement jusqu'à ce que la vérité soit éclairée. Comme on découvre bien des choses par cette voye, il est de la prudence d'un Ministre, d'un Général d'Armées, d'un Gouverneur de Place. &c. d'admettre les donneurs d'avis, & de les récompenser libéralement, s'ils vérifient, ce qu'ils ont avancé. Mais si pour donner bonne opinion de leur esprit & de leur adresse à démêler un
intri-

honor, y sławę, którego kto nabył przez
długie życie. Co się przytrafia starym
ludziom, którzy tak chcą żyć iako w
młodym wieku, y którzy nie postępują
sobie stateczniey, ani bardziey panują
nad swoimi namignosciami, iako w
osmnastym roku.

§. LX.
O zdaniach.

Wiele na tym zależy tym, którzy
pierwsze trzymają Vrzędy, słu-
ebać zdania, które kto inszy chce im da-
wać, y poty swoje zawiesić zdanie,
poki prawda nie będzie objaśniona.
Jako się tą drogą wiele odkrywa
rzeczy, tak to jest rostopnego Mini-
stra, Generała Woysk, Kommandanta
Fortecy, &c: przypuszczać do siebie,
tych, którzy im zdania swoje dają, y
nadgradzać im choynie, jeżeli spra-
wdzą, co wcześnie opowiedzieli. Lecz,
jeżeli dla sprawienia sobie dobrej opi-
nii o swym rozumie, y sposobności swo-
jej do wynikłania najrudnieyszych
zaniłości, czynią fałszywe powieści;
y że przez nienawiść, albo zazdrość,
ważb

intrigue, ils font de faux rapports; & que par haine ou envie, ils osent même imposer des crimes à des gens d'honneur & de probité, ils méritent d'être sévèrement punis comme des calomniateurs, dont les artifices peuvent avoir des suites dangereuses, & pour l'Etat, & pour ceux, qui s'y laisseroient surprendre.

§. LXI.

Devoirs des personnes élevées en dignité.

LES hautes dignités demandent tant de soin, de travail, de vigilance, & d'application, que ce sont plutôt d'illustres esclavages, que des postes, où l'on puisse vivre au gré de ses desirs. Mais c'est une vérité dont les Grands ne se laissent pas aisément persuader. Qui leur dirait, que plus on est élevé au dessus des autres, moins on est libre en un sens, & plus on a de devoirs à remplir, de précautions à prendre, & de mesures à garder, leur

parle. §

ważą się nowe po warz kłaść na lu-
dzi pascimych, y cnotliwych, godni-
są, aby byli surowo karan, iako Po-
twarce, ktorych zdrady mogą pociągnąć
za sobą rzeczy niebezpieczne y dla Kro-
lestwa, y dla tych samych, ktorzyby się
im w nieb dali oszukić.

§. LXI.

Powinności ludzi wyniesio-
nych na dostojenstwo.

Wysokie dostojenstwo wyciąga ty-
le troskliwości pracy, baczności,
y pilnowania, że są raczey pozorną
niewolą, niż takimi Wzęciami, na
ktorychby kto mógł żyć podług swoi-
chuci. Lecz Panowie nie łatwo tej
prawdzie wiare dają. Ktoby im mo-
wił, że im jest kto wyżey nad drugich
wyniesiony, tym jest mniej wolny w
swoiey żądzy, a tym więcej ma powin-
ności, ktore pełnić powinien, ostrożno-
ści, ktora mu zachować, y miary, ktore-
rey ma przestrzegać, gadałby do nich
językiem nie znanym, y grubiań-
skim. Nie zaparrują się w wielkich do-
stojenstwach, tylko na honory, ktore z
nich odbierają, y moc, ktora im dają,
nie

parleroit un langage inconnu & barbare. Ils n'envisagent dans les grands emplois, que les honneurs qu'on y reçoit, & le pouvoir qu'ils donnent, sans jamais penser aux obligations & aux soins qui y sont nécessairement attachés. Il s'en trouveroit peu qui osassent aspirer aux premières Charges, s'ils considéroient combien il est difficile de s'en acquiter dignement. Ce n'est pas assez pour celui qui en est revêtu, d'avoir les plus beaux talens de l'esprit, si les plus nobles inclinations du cœur ne les accompagnent, & n'en règlent l'usage: presque toutes les vertus lui sont encore nécessaires, particulièrement la piété, la prudence, & la modération. Il est obligé d'être réglé dans ses mœurs, & dans toute sa conduite, pour donner du credit à la vertu; d'avoir un grand zèle pour le bien de l'Etat, & pour les intérêts de la Religion; de contribuer autant qu'il peut au soulagement des miseres publiques, & particulières; de punir le vice avec sévérité, de récompenser libéralement le mérite; d'avoir l'équité pour unique règle de ses acti-

nie
ran
byc
zwa
gnq
kal
im
tak
mia
roz
nuy
ieze
to iz
sq m
żno
Pon
iach
keby
miec
czne
przy
nia
zery
dz
woś
byc p
Fed
pokoy

nie myśląc nigdy o obowiązkach, y sta-
 raniu, które do nich koniecznie muszą
 być przywiązane. Małoby się takich
 znalazło, którzyby się odważyli pra-
 gnąć pierwszych godności, gdyby uwa-
 żali, iak trudno bardzo jest, czynić
 im zadość. Mało na tym temu, który
 taką godnością jest obdarzony, choćby
 miał iak naysiękniejsze przymio-
 y, y rozum, i jeżeli przy tym nie ma iak
 naysoborniejszych serca skłonności, y
 i jeżeli ich porządnie nie zażywa; nad-
 to ieszcze prawie wsz stkie insze cnoty
 są mu potrzebne, osobliwie zaś: pobo-
 żność, roztupność, y powściągliwość.
 Powinien być umiarkowany w obyca-
 iach, y we wsz stkich sprawach swoich;
 żeby przydał powagi cnotie; powinien
 mieć wielką gorliwość o dobro publi-
 czne, y co się tyczy Religii; powinien
 przykładać się, ile może, do pora-
 owania publicznego, y prywatnych ludzi mi-
 zeryi; karać surowo występki, nadgra-
 dzać choynie zasługi; mieć sprawiedli-
 wość za iedyną spraw swoich regułę;
 być pilnym, baczynym, niespracowanym.
 Jednym słowem, powinien poświęcić
 pokoy swoy na usługę swego Króla, y
 Oyczy-

ons; d'être appliqué, vigilant, infatigable: En un mot, de sacrifier son repos pour le service de son Roi, & de sa Patrie. Ceux que le Prince a établi pour rendre la Justice à ses Peuples, pour commander ses Armées, ou pour gouverner ses Provinces, sont indispensablement obligés d'accomplir tous ces devoirs. Ce n'est aussi que par là, qu'ils peuvent éviter les disgrâces, se maintenir avec dignité, & mériter une gloire solide.

§. LXII.

Ne se hâter pas de répondre dans les affaires importantes.

C'EST une témérité de dangereuse conséquence, que de répondre sur le champ dans les importantes affaires, à moins que d'avoir une longue expérience soutenuë par une vaste capacité. Et quand même on auroit ces deux grands avantages, je croi que si l'occasion le peut permettre, il faut prendre du tems pour méditer la réponse.

Oye
wil
spr
win
wig
sw
chr
nar
bie

NI

J
wie
dlug
kiey
by n
xna
bym
znie
wziq
dziq
prze

Oczyrzny. Ci, których Krol postano-
 wil Sędziami ludu sworego, albo do
 sprawowania Woysk, do rządzenia Pro-
 wincyi, są nieuchybnyim sposobem obo-
 wiązani zadofyc czynić powinnościom
 swoim. Atak szczegulnie mogą się u-
 chronić niechęci, uirzynać się z ho-
 norem przy dostoięństwie, y zarobić so-
 bie na sławę wielką.

§. LXII.

Nie trzeba się kwapić z od-
 powiedzią w sprawach
 wielkiej wagi.

Jest to niebezpieczna zuchwałość od-
 powiadać skwapliwie w sprawach
 wielkiej wagi, chyba żeby kto miał
 długie doświadczenie rzeczy na wiel-
 kiej sprawności polegające. A chociaż-
 by nawet y te dwie wielce pożyteczne
 znajdowały się w nim własności, ia-
 bym rozumiał, że, jeżeli okazyja to
 znieść może, trzeba sobie na iaki czas
 wziąć do rozmyślenia nad odpowie-
 dzią, którą dać potrzeba w rzeczy
 przedsięwziętej. Niechay niki, przez
 pychę

ponse qu'on doit faire à ce qui est proposé. Que par un orgueil criminel on ne se pique point alors de faire paroître la grandeur, & la facilité de son esprit, en expédiant trop à la hâte, ce qui mérite d'être examiné à loisir. En ces rencontres, on ne fait point de fautes légères; sur tout, quand il y va de l'interêt de l'Estat.

§. LXIII.

Ne point protéger les Méchans.

RIEN n'est si beau que de faire de bien à tout le monde, sans en excepter nos plus grands ennemis. Il n'y a que les méchans qu'il ne faut jamais soutenir. Ce seroit se déclarer protecteur du vice, & renoncer par conséquent à la qualité d'homme d'honneur. Un Ministre qui donne aux méchans du credit & de l'autorité, en les avançant dans les Charges, se rend responsable de tous les crimes qu'ils peuvent commettre, en abusant de leur pouvoir. Et outre que Dieu châti

pychę kary godną nie sadzi się na ten czas, ażeby pokazał wielkość, y bystrość rozumu swojego, czyniąc bardzo skwapliwie, co służący uwagi czasu wolnego potrzebuie. W takich przypadkach nie lekkie popełniają się błędy; nadewszystko kiedy idzie o interes publiczny.

§. LXIII.

Nie trzeba niecnotliwych ludzi ochraniać.

Nie masz nic piękniejszego, iako wszystkim dobrze czynić, nie wyłączaiąc od tego y największych nieprzyjaciół naszych. Sami tylko niecnotliwi ludzie tacy są, których ochraniać nie potrzeba. Byłoby to albowiem iedno, co czynić się obrońcą niecnoty, a zatym, co wyrzec się poczcimego człowieka. Minister, który niecnotom czyni kredyt, y dać im władzę, podwyższaąc ich na Urzędy, staje się winnym odpowiedzieć za wszystkie ich kryminaly, które mogą popełnić, na złe używając władzy swojej

A p r o c e s

châtiéra ce Ministre injuste & infidèle, le Prince a droit de le punir, de ce qu'il a confié son autorité à des sujets indignes, qui selon toutes les apparences, en faisoient un mauvais usage.

§. LXIV.

Comment on se doit comporter envers les ingrats.

QUE le déplaisir d'avoir trouvé des ingrats ne nous porte jamais à les blâmer. Les reproches & les plaintes ne sont pas propres, à leur faire reconnoître leur faute. Au contraire s'ils se voyent décriés par nos discours, l'indifference qu'ils avoient pour nous se change en haine, & ils ne gardent plus de mesures avec nous. Le moyen de les faire rentrer en eux-mêmes, c'est de les traiter avec la même honnêteté, qu'au paravant, sans leur témoigner aucun ressentiment de leur ingratitude. Cette moderation les charme: elle les fait bien-tôt repentir de n'avoir eu aucun égard pour ces personnes, qui en usent si bien avec

cux

A procz tego, że Bog karab będzie takiego Ministra niesprawiedliwego, y niewiernego, ma go y Krol za co karać, że powierzał iego powagi ludziom niegodnym, po ktorych z wszelkiego pozoru zewnętrznego poznać było można, że icy na złe zażyli mieli.

§. LXIV.

Jak sobie postępować trzeba z niewdzięcznemi.

Nieukontentowanie z niewdzięcznych, jeżeli kiedy ktorych dla siebie takich znajdziemy, nie powinno nas nigdy przynoczyć do tego, żebyśmy ich gawili. Wyrzuty, y narzekania nie są cale do tego dobre, aby im ich winę daty poznać. Przeciwnie y owszem, jeżeli się ostawionych widzieć będą, przez nasze mowy: oziębłość, którą mieli ku nam, odmienia się w nich w nienawiść, y żadnego mięcey ku nam względu nie mają. Sposob tedy, ktorymbyśmy ich do tego przywieść mogli, żeby się obaczyli, jest ten: obchodzić się z niemi z tąż samą uczciwością, jak przed tym, nie pokazując im żadney niechęci za ich niewdzięczność.

enfin elle les oblige à chan-
ger de conduite. Ne vaut il pas mie-
ux gagner ainsi les gens par une bon-
té qui les touche, d'autant plus qu'ils
sentent bien qu'ils en sont indignes,
que de les irriter par nos reproches,
par nos froideurs, ou par une fierté dé-
daigneuse, qui les rend nos ennemis.

§. LXV.

*Ce qu'il faut observer dans
les grandes entreprises.*

DANS les grands desseins il s'agit
souvent de tout gagner, ou de
tout perdre. Comme les suites en sont
très dangereuses s'il n'ont pas un
heureux succès, on doit prendre beau-
coup de précautions, avant que de s'y
engager. Il est certain d'abord qu'on
n'en doit jamais former aucun, qui
soit important, à moins qu'on ne soit
capable de le bien conduire, & d'en
venir heureusement à bout. Pour
cela, le génie seul ne suffit pas; l'appli-
cation, la fermeté, & la diligence
dans

Ta
po
pro
wa
nie
tek
pka
ska
kto
cxu
ich
prz
prz
ich

Co

W

wszy
niem
iezel
tak
wprz
przo

Ta powściągliwość niezmiernie im się podoba, ona ich do żalu prędko przyprowadza, że nie miały żadnego względu ku tym Osobom, które się z niemi tak dobrze obchodzą, y na ostatek przymusza ich do odmiany postępków swoich. Nie lepiejże pozyskać sobie tym sposobem ludzi dobrocią, która ich tym bardziey przenika, im się czuia być iey niegodnieyszemi, a niżeli ich drażnić przez nasze wyrzuty, przez naszą ku nim oziębłość, albo przez pychę pogardzającą, która nam ich czyni nieprzyjaciółami.

§. LXV.

Co potrzeba zachować w wielkich zamysłach.

W wielkich zamysłach idzie częstokroć, albo o zysk, albo o stratę wszystkiego. A iako konsekwencye za niemi następują bardzo niebezpieczne, jeżeli szczęśliwego nie dojdą końca, tak trzeba użyć wielkiej ostrożności wprzód, niżeli się kto w nie wda: Nayprzód pewna jest, że nikt nic ważnego przed

dans l'exécution, sont encore nécessaires. Il faut de plus, que ceux qu'on choisit pour être aidé dans les grandes entreprises aient du jugement & du courage. Car s'ils manquent de jugement, le moindre obstacle les arrête; les difficultés, qui se présentent, les embarrassent, & les rebutent; & s'ils n'ont pas de cœur, la vûe du péril les étonne, la tête leur tourne, & l'on a le déplaisir d'échoier par leur faute. Ceux avec qui on se lie en ces rencontres, doivent aussi être gens d'honneur. Je sçais qu'il n'y a rien à craindre des personnes de ce caractère, & qu'elles ont assez engagées quand elles ont donné leur parole. Cependant à cause de l'importance des affaires, dont il s'agit, de l'inconstance des hommes, dans le choix desquels on se trompe si aisément, & des accidens que l'on voit souvent arriver, je croi qu'il est nécessaire pour la sûreté commune, de mettre par écrit les choses dont on convient avec ces personnes, & les résolutions que l'on prend de concert, & même de les exprimer en des termes si clairs, qu'ils ne donnent point

pr
br
me
sta
wy
ba
mo
dek
im
zan
sci
y o
fan
mie
wr
win
mi
iq
nie
kieg
ne,
bon
tych
nief
ran
prz
dzie

przed się brać nie ma, czego by do-
brze s sprawić, y do końca przywieść nie
mogł. Do tego nie dosyć na dowcipie,
starania nad to, stateczności y pilności w
wykonaniu potrzeba. Procz tego, potrze-
ba, aby ci, których sobie obieramy do po-
mocy w wielkich zamysłach, mieli rozsą-
dek dobry, y odwagę. Albowiem, jeżeli
im zbywa na rozsądku, najmniejsza
zawada im przeszkodzi; trudno-
ści, kiorekolwiek zaydą, zmniejszą ich,
y odrażą: y jeżeli odwagi nie mają,
sam widok niebezpieczeństwa w zadu-
mienie ich wprowadzi, głowa się im za-
wraca, y nie dokazawszy nic przez ich
winię, gryść się muszą. Ci, z kiore-
mi się kto w takich okazjach wiąże, ma-
ją być ludzie poczciwi. Wiem ja, że się
nie ma czego obawiać z strony Osob ta-
kiego charakteru, y że do yć są wier-
ne, kiedy się do tego słowem danym o-
bowiążą; Z tym wszystkim dla wielkiej
tych rzeczy wagi, o kiore idzie, dla
niestateczności ludzi, w kiorych obie-
raniu tak ta wo się oszukujemy, dla
przypadkow, kiore się często, iako wi-
dzimy, trafiają, iabym sądził za rzecz

point de lieu à l'équivoque. Si les choses ne réussissent pas, & que l'on soit trahi ou abandonné, ces sortes d'écrits servent à justifier la conduite qu'on a tenuë: ils font voir qu'on n'a point eû de part aux fautes des autres, & que c'est à eux seuls, que le mauvais succès des affaires doit être imputé: ou parce qu'ils ont manqué de cœur dans le danger, ou par ce que voulant suivre leurs caprices, ils n'ont pas exécuté ce qui avoit été résolu. Le secret n'est pas moins important dans les grands desseins, que les choses dont je viens de parler. C'est ce qu'on va faire voir dans la maxime suivante.

§. LXVI.
Du Secret.

LES plus grands Politiques travail-
leroient inutilement, si le secret
n'étoit gardé dans leur conseil. En
effet, les entreprises les mieux concer-
tées ne réussissent point pour l'ordi-
naire, quand ceux qui ont intérêt de
s'y opposer, les découvrent. Quelques
justes que soient les mesures que l'on
prend

potrzebną, na wzajemne swoje ubezpieczenie, to wszystko wypisać, na co się Osoby między sobą umowią, y które przed się zamysły, podług umowy biorą; y nawet żeby je wyrazić w tak jasnych terminach, aby nie dać miejsca dworakiemu tłumaczeniu. Jeżeli się nie powiodą rzeczy, y że kto zdradzony, albo opuszczony będzie, takie pisma służą do usprawiedliwienia się z spraw swoich, iako sobie kto w nich postąpiło oświadczaią, że nie był uczestnikiem cudzych win, y że im tylko samym niepomysłny koniec przedsięwziętych zamysłów ma być przyczyniany: albo przez to, że nie mieli po temu serca w ubezpieczeniu, albo przez to, że, chcąc iść za swoim uporem, nie okazali tego, na co się odważyli. Sekret także nie mniejszey jest wagi, w wielkich zamysłach, iako y te rzeczy, o których dopiero mówiłem. Co się pokaże zaraz w nauce następującej.

§. LXVI.

O sekrecie.

Daremnieby najwięksi Politycy pracowali, gdyby w radach swoich

prend, ils les rompent toutes, & vont au devant de tous les desseins que l'on forme contre eux. C'est principalement à la Cour, qu'on doit être en quelque sorte impénétrable: les esprits y sont si subtils, qu'il ne faut qu'un mot, qu'un regard, pour leur faire connoître ce qu'on ne voudroit pas qu'ils sçussent. Combien de projets voit on avorter, parceque ceux qui devroient cacher leurs intentions avec le plus de soin, se laissent pénétrer par des gens plus fins qu'eux. Il y a même des personnes, qui faute de jugement ou d'expérience, découvrent leurs desseins au premier venu, sans considerer à quoi leur ingenuité les expose. En vérité, on trouve si peu de fidelité parmi les hommes, qu'on ne sçauroit trop les examiner, & les éprouver avant que de s'ouvrir à eux. Ils demeurent pourtant tous d'accord que chacun est obligé de garder le secret, dont on lui a fait confidence, & que c'est un dépôt sacré auquel on ne doit jamais toucher, Mais ou est celui, qui observe exactement cette loi on plutôt qu'il ne la viole, s'il espère trouver

trouver

sekretu nie zachowali. Zaprawdę, najlepicy ułożone zamysły pospolicie się nie udają, kiedy ci, którzy w tym swoy zakładają zysk, żeby im przeszkodzić, onych dośbodzią. Choćby najlepsze przedsięwzięte były układy, oni je zepsują, y uprzedzą wszystkie zamysły, które kto sobie przeciwko nim układa. Osobliwie zaś przy Dworze trzeba być niejakim sposobem nie przenikającym: bo tam rozumy tak są subtelne, że dosyć im jest na iednym słowie, na iednym spojrzeniu, aby im dać poznać, o czymby kto nie chciał, żeby oni wiedzieli. Jak wiele układów widzimy nie doszłych, przeto, że ci, którzyby mieli z tak największym staraniem tać swoje zamysły, dają się przenikać ludziom dowcipniejszym, od siebie. Są nawet tacy ludzie, którym że zbywa na rozsądku, y experyencyi, wydaia się z swoiemi zamysłami przed każdym, kogo tylko pierwszego napotkają, nie uważając, na co ich ta szczerosć wydaie. Tak ma to zaiste między ludźmi jest wierności, żebyś nie mógł nigdy dostatecznie ich doświadczyć się, y wypróbować wprzod, nim

trouver son compte dans cette infidélité? Quand je dis que le secret est une chose inviolable & sacrée, je ne pretens pas néanmoins que cette proposition soit universelle, & que cette règle n'ait point d'exception. Car si, par exemple, un ami après m'avoir fait promettre que je ne le découvrirai point, me fait confidence d'une entreprise criminelle, où il s'est engagé: je dois, il est vrai, faire tous mes efforts pour l'en détourner; mais si je n'en puis venir à bout, & que je n'aye point d'autre moyen pour l'empêcher d'exécuter la résolution qu'il a prise, il m'est permis de révéler son secret. La raison de cela, c'est, qu'en l'assurant que je ne découvrirais à personne ce qu'il vouloit me confier, j'ai cru qu'il étoit incapable de rien faire qui fût indigne d'un honnête homme; ainsi je n'ai prétendu m'engager à garder le silence, qu'en supposant qu'il n'avoit aucun mauvais dessein à me communiquer. D'ailleurs, il est certain que toute promesse faite contre un premier devoir, est nulle. Or si j'ai promis de ne point déclarer un desse-

ste
dr
wi
wi
re
gd
za
ie
wn
dy
na
ur
by
mi
pr
do
dan
nal
nier
spas
toli
nie
szko
godz
ian
wni
nie
rzye

się im czego zwierzyisz. Wszyscy ie-
dnak zgadzają się na to, że każdy po-
winien chować sekret, którego mu po-
wierzone, y że to jest depozyt święty, kio-
rego się nigdy tykać nie godzi. Ale,
gdzież jest taki, kto to prawo doskonałe
zachowuje, kto go raczey nie gwałci?
ieżeli się spodziewa zysku dla siebie pe-
wnego z takiej niewierności? Lecz kie-
dy mówię, że sekret, jest to rzecz nie
naruszona, y święta, nie chcę atols
utrzymywać, iakoby to zdanie miało
być powszechnie, y żeby ta reguła nie
miała mieć excepcyi. Bo ieżeli na
przykład, przyjaciel, przywiadałszy mię
do tego, że mu obiecał, iż go nie wy-
dam, zwierza mi się zamysłu krymi-
nalnego, który przed się wziął, powi-
nienem wprawdzie zażyć wszystkich
sposobow, abym go odwrócił od niego; a-
toli, ieżeli z nim nskorać nie mogę, y
nie mam inszego sposobu, abym mu prze-
szkodził w przedsięwziętym zamysle,
godzi mi się na ten czas sekret iego wy-
iawić. Przyczyna tego jest, iż ja, spe-
wniając go, iakom przed nikim wydać
nie miał tego, czego mi się obcał zwie-
rzył; rozumiałem o nim, że on nie był

dessein criminel, cette promesse est opposée à l'un de mes premiers devoirs; puis qu'elle est contraire à cette loi de la nature si utile & si juste, qui oblige tous les hommes de s'opposer, quand ils le peuvent, au progrès du mal, & d'empêcher qu'on ne commette de mauvaises actions; cette promesse est donc nulle, & je ne dois point la tenir. On peut voir par là, & par les exemples qu'on trouve dans l'Histoire, qu'il est périlleux d'être le dépositaire du secret d'autrui, & sur tout de celui des Grands, où l'intérêt de l'Etat se trouve quelquefois mêlé. C'est pourquoi tout homme sage doit éviter autant qu'il peut, d'avoir part au secret des autres. Ce n'est pas qu'il faille rejeter la confiance qu'un véritable ami nous témoigne en nous ouvrant son cœur; comme je suppose cet ami sage & vertueux, il ne nous découvrira jamais rien, que nos premiers devoirs nous obligent à révéler, alors la loi de secret aura toute sa force, & il faudra plutôt tout perdre, que de la violer.

nigdy sposobny nic takiego uczynić, co by
 było nie godne człowieka poczciwe-
 go, a więc miałem wolą obowiązać mu
 się do chowania sekretu, nie inaczej,
 tylko rozumiejąc, że mi żadnego zło-
 go zamysłu zwierzać się nie będzie.
 Procz tego pewna jest, że wszelka obie-
 tnicza uczyniona przeciwko pierwszey
 moiey powinności, nie nie waży. Dla
 tego, jeżeli ja obietnem nie wydać za-
 myśłu kryminalnego, ta obietnica jest
 przeciwna iedney z najpierwszych mo-
 ich powinności, ponieważ przeciwna jest
 temu prawu natury tak pożytecznemu, y
 tak sprawiedliwemu, które wszystkich
 ludzi obowiązuie, do sprzeciwiania się,
 kiedy mogą, złemu szerszemu się, y
 do przeszkodzenia wykonaniu złych
 uczynków; taka tedy obietnica nic nie
 waży, y nie powinienem iey dotrzymać.
 A ztąd poznać możemy, y przez przy-
 kłady, które się w Historji znajdują, że
 jest niebezpieczna rzecz mieć sobie se-
 kret powierzony od drugiego, a osobli-
 wie od Panow, do którego się często-
 kroć mięsza publiczny Krolestwa in-
 teres. Przeto, każdy roztropny czło-
 wiek powinien się chronić tego, ile mo-
 żna,

§. LXVII.

*De l'Espérance & du
Desespoir.*

LES hommes qui ne devoient sui-
vre que les lumières d'une raison
éclairée, ne jugent ordinairement des
choses que selon leur humeur & leur
tempérament. Ainsi les présomptueux
accoutumés à se flatter, se persuadent
fortement, qu'ils obtiendront tout ce
qu'ils desireroient & les timides qui se dé-
fient d'eux mêmes, & des autres,
desespèrent presque toujours de réus-
sir dans leurs entreprises. Evitons
avec soin ces extrémités dangereuses;
car le desespoir & la trop grande con-
fiance font également négliger les
moyens d'avoir un heureux succès.
L'expérience ne nous apprend t'elle
pas aussi, qu'il arrive souvent tout le
contraire, de ce que l'on s'étoit imagi-
né. D'où il s'ensuit, que bien des
gens trompés par une vaine esperan-
ce,

ana, żeby nie był uczestnikiem cudzych sekretów. Nie potrzeba jednak dla tego odrzucać poufałości, którą nam oświadcza prawdziwy Przyjaciel, otwierając się przed nami z sercem swoim. Kiedy zaś trzymam dobrze, że ten, albo ów Przyjaciel roztropny, y cnotliwy niczego nam się nie znierzy, z czego by nas pierwsze powinności nasze wydać go przymuszały, na ten czas prawo sekretu powinno mieć wszelką wagę swoją, y raczej wszystko wprzód stracić, nizeli go zgwałcić, należy.

§. LXVII.

O nadziei, y rozpaczey.

LWdzie, którzyby nie powinni iść tylko za światłem rozumu iasnego, nie sądzą pospolicie o rzeczach, tylko podług honoru, y komplexyi swojej. Y tak dumni, którzy zwykli sobie podchlebiać, mają mocną nadzieję, że wszystkiego dostąpią, czego pragną; boiaźliwi zaś, którzy samym sobie nie ufają, y drugim, prawie zawsze rozpaczają, żeby im się miały powieść szczęśliwie ich zamysły. Wystrzegajmy się z pilnością obudwoch tych błędów bardzo nie-
bshie-

ce, ou troublés par une crainte mal fondée, se réjouissent, ou se chagrinent par avance fort mal à propos. Ces raisons devroient, ce me semble, nous persuader, qu'après avoir fait tout ce que la prudence veut que l'on fasse pour venir à bout d'une affaire, nous devons demeurer, autant qu'il est possible, dans une grande tranquillité, sans jamais nous abandonner ni à la crainte, ni à l'esperance, ni au desespoir. En sorte néanmoins, que ne négligeant rien de ce qui peut faire réussir nos desseins, nous prenions en même tems les précautions nécessaires pour prévenir les suites facheuses qu'ils peuvent avoir, supposé que le succès n'en soit pas favorable. Si nous suivions cette maxime, le bien qui nous arriveroit, seroit d'autant plus agréable, que nous l'aurions moins attendu; & le mal seroit moins grand & moins sensible, à cause du soin, que nous aurions eu de nous y préparer.

*bezpiecznych. Równo albowiem rozpacz,
 y zbytnia ufność, sprawują w nas zanie-
 dbanie sposobow prowadzących do końca
 rzeczy iakiey szczęśliwego. Czyliż nas
 doświadczenie nie uczy? że się często
 trafia, rzecz cale przeciwna tey, którą-
 śmy sobie w myśli wystawiali. Za czym
 idzie, że wielu ludzi zwiedzionych pro-
 żną nadzieią, lub strwożonych nie po-
 trzebną bniażnią cieszą się, albo smu-
 cą wczesnie bez żadney cale przy-
 czyny. Te dowody, powinnyby, tak mi
 się zdać, wmówić w nas, że uczyni-
 wszy wszystko, czego po nas roztropność
 wyciąga dla doprowadzenia sprawy ia-
 kiey do końca swego, mamy zostawać,
 ile można, w wielkim uspokoieniu, nie
 poddając się nigdy ani trwodze, ani na-
 dziei, ani rozpaczy. A to tak z tym
 wszystkim, żebyśmy, nic nie opuszczając,
 coby pomagało do szczęśliwego powo-
 dzenia naszych zamyslow, opatrzyli się
 zawczasu w myśli potrzebne, poprze-
 dzając przeciwności iakie, k oreby mo-
 gły za niemi nastąpić, gdyby na przy-
 kład, szczęśliwie się nam nie powio-
 dły. Jeżeli tę naukę zachowamy,
 wszelkie dobro, ktore nas spotka, tym bę-
 dzie*

§. LXVIII.

*Soutenir les Interêts de la
Vertu.*

LA Vertu opprimée est un objet qui touche sensiblement un homme généreux, & qui fait employer tout ce qu'il a de crédit pour soutenir les interêts des foibles, qu'on veut injustement détruire. Mais cette générosité est bien rare dans ce siècle. On voit, sans s'émeouvoir, le vice triomphant s'élever par ses artifices sur les ruines de la vertu; & les personnes même qui pourroient facilement l'empêcher, n'osent s'opposer à cette injustice. Cependant il me semble que, quoi qu'il en puisse arriver, nous sommes obligés d'avertir secrètement ceux, qui ont l'autorité en main, des fourberies dont on se sert pour opprimer l'innocence, ou de nous en déclarer nous mêmes les protecteurs, si nous avons assez de pouvoir pour la défendre. Une action si hardie nous fera sans doute des ennemis; Mais il n'importe; les gens de bien pren-

dzie przyziemniejszy, im mniej od nas
spodziewane; a wszystko zte, będzie
nam tym lżeysze, y mniej przykre, im
z większym staraniem do niego się przy-
gotujemy.

§. LXVIII.

Trzeba stać przy Cnocie.

Niewinność uciemniona jest to wi-
dok nskros przenikaigcy cztowie-
ka nspaniałego, y który go do tego przy-
wodzi, że wszystkie powagę swoję na to
łoży, aby słabszych bronit, ktorych kto
nieśluszenie nninecz chce obrócić. Ale
nspaniałość taka bardzo jest rzadka w
rych czasach. Każdy na to parzy bez
żadnego poruszenia; iako niecnota try-
umfując, podnosi się przez swoje zdrad-
dy na obalinach zwyciężoney niewin-
ności, y takie nawet Osoby, któreby ta-
tno przeszkodzić temu mogły, nie śmie-
ią się tey niesprawiedliwości sprzeciwit.
Atoli wnie się zdaie, że cokolwiek się z
tego przytrafić może, obonigzani jesteśmy
tajemnie przestrzec tych, ktorzy w rę-
ku władzę mają, o szambierstrach, kto-
rych kto na uciemnienie nieninności
zażywa, albo sami iey obrońcami obrat

prendront nôtre parti en cette occasion. Et après tout, quand il y auroit beaucoup à risquer, le pourrions nous faire pour une meilleure cause que celle de la vertu ?

§. LXIX.

De l'Irrésolution.

C'ESTUX qui n'ont point d'objet arrêté, & qui sont toujours incertains de ce qu'ils doivent entreprendre, errent dans le monde à peu près comme des voyageurs errent dans un bois, dont ils ne savent pas les routes. Il faut travailler de bonne heure à bien connoître les divers états de la société civile, & embrasser ensuite celui que nous jugerons nous être le plus propre. On se trouve quelquefois à la fin de sa vie, avant que d'avoir pensé, à quoi on doit l'employer. Cependant elle est si courte cette vie, & le tems est si précieux, que c'est un grand mal d'en perdre une partie considérable, en demeurant dans l'incertitude de la profession qu'il faut choisir.

By powinniśmy, jeżeli się tak czuiemy na mocy, żebyśmy ją obronić mogli. Uczynek tak odważny, nabawi nas, bez wątpienia nieprzyjaciół: lecz mało na to dbać potrzeba: dobrzy ludzie przy naszej stronie w takiej okazy staną. A w reszcie, choćby najwyżey wazyć przyszło, czyliż moglibyśmy to kiedy w lepszej uczynić sprawie, iako przy niewinności?

§ LXIX.

O niewczesnym rezolwowaniu się na co.

CI, którzy nie mają zamierzonego sobie celu, y którzy zawsze nie pewni są, co przed się wziąć mają, błądzą po świecie, tak właśnie, iak podróżni po lesie, w którym drog nie znają. Trzeba się zawczasu starać, żeby dobrze poznać różne stany w społeczności ludzkiej, y na ostatek obracć sobie ten, który sądzić będziemy dla nas najprzystojniejszy. Znajdują się czasem tacy ludzie, którzy się wprzód widzą przy zgonie życia, nim pomyślą, iakby go zażyć mieli. A przecię, tak jest to życie krótkie, y czas ten tak drogi, że to jest wielka nieszczęśliwość, utracić marnie część.

choisir. Il y a une autre sorte d'incertitude, ou plutôt d'irrésolution, qui n'est pas tout à fait si préjudiciable, mais qui ne laisse pas de nuire beaucoup: elle consiste à ne sçavoir à quoi se résoudre dans les affaires & dans les divers accidens, qui arrivent; à délibérer vainement quand le tems presse, & qu'il faut promptement se déterminer. Je sçai qu'il est très-utile d'examiner les choses avant que de rien entreprendre: mais quand il y a lieu de craindre, qu'on ne laisse échapper l'occasion d'exécuter un dessein, & dans tout autre rencontre où le succès dépend de la diligence, c'est une grande faute de consumer en de longues délibérations le tems, qui est nécessaire pour agir. Les esprits faibles & timides ont ce défaut: aussi ils ne sont nullement propres aux grandes affaires, qui se ruinent souvent par la lenteur, & qui demandent en ceux, qui en ont le maniment, un grand courage, soutenu par un jugement décisif & solide.

szęść jego iaką znaczną, zostając w niepewności stanu, iaki sobie komu obratby potrzeba. Jest y inszy ieszcze rodzaj niepewności, albo raczey wątpliwości, który nie jest cale tak szkodliwy, atoli iednak wiele szkodzi: a tem na tym należy: kiedy kto nie wie, na co się ma rozmyśleć w sprawach, y przypadkach rożnych, które się trafiaią; y w ten czas próżno się naradza, kiedy czas przynagla, y kiedy wprędce co przed się wziąć potrzeba. Wiem ia to, że jest bardzo pożyteczna, rozrząsać dobrze rzeczy wprzod, niżeli co u siebie kto postanowi; ale kiedy trzeba się obawiać, aby nie opuścić okazji do wykonania iakiego xamyślu, y w takiej okoliczności, gdzie szczęśliwy koniec zawisł od prędkości, wielki błąd jest czas trawić na długich rozmyślach, który do sprawy jest potrzebny. Nikczemne, y boiazliwe umysły mają do siebie tę wadę: iakoż nieposobne cale są do wielkich spraw, które częstokroć giną przez zwłokę czasu, y które wyciągają po tych, którzy około nich pracują, wielkiej odwagi, wspierającej się na rozsądku prędka co stanowiącym, y gruntownym.

§. LXX.

*N'être point précipité dans
ses jugemens.*

D'Où vient que les hommes sont remplis d'erreurs sur toutes sortes de matières? D'où vient qu'il y en a tant qui se conduisent par de faux principes? C'est, qu'ils ne veulent pas se donner la peine de rechercher la vérité dans les choses de simple speculation, & d'examiner quel est le meilleur parti dans celles de pratique. La justice & la vérité ne se présentent pas d'abord à l'esprit: les nuages que forment les passions, & les préjugés, nous empêchent d'apercevoir distinctement ce qui est juste, & ce n'est souvent qu'après une exacte & longue recherche que nous avons le plaisir de le bien connoître. Les plus habiles gens se trompent quelque fois malgré toutes leurs réflexions; que sera ce donc des petits génies qui n'aprofondissent rien, & qui ne font que
volti-

§. LXX.

Nie trzeba być skwapliwym
w sądzeniu o rzeczach.

ZKąd to pochodzi, że ludzie są pełni
błędów we wszystkich rzeczach?
Zkąd pochodzi, że ich tak wiele jest, kto-
rzy się na fałszywych maksymach zasa-
dzaią? Oto, że nie chcą pracy przyłożyć
w szukaniu prawdy w rzeczach samej
spekulacyi, ani roztrząsać, co jest naj-
lepszego w praktyce. Sprawiedliwość,
y prawda, nie stawiają się zaraz na oczy
rozumowi: zaćmienie, które namiętno-
ści sprawują y przeciwne o rzeczach
sądzenia, nie dopuszczają widzieć ja-
śnie, co jest sprawiedliwego, y często-
krot, dopiero po długim, y doskonałym
szperaniu, z ukontentowaniem dobrze
ją poznamy. Największego dowcipu
ludzie często się myślą, lubo w wszystkich
przyłożą myśli, a coż więc z miarke-
mi rozumami będzie, które nic wskroś
nie przenikają? y które tylko powierzcho-
wne rzeczy uważają? Najwięcej na
tym nam należy, żebyśmy się strzegli
skwapliwości sądzenia o rzeczach: ona

M

jest

voltinger, pour ainsi dire, sur la surface:
des choses. Il nous est de la dernière
importance d'éviter la précipitation
dans nos jugemens : elle est la source
des hérésies & des cabales : elle pro-
duit les querelles & les factions, qui
divisent les esprits, & troublent le re-
pos des peuples. C'est aussi cette pré-
cipitation & la malignité de notre
cœur qui nous portent à donner une
mauvaise interprétation aux actions
des autres, contre cette maxime fon-
dée sur la loi naturelle, qu'on doit
prendre en bonne part, tout ce qui
peut y être pris. D'ailleurs, l'enté-
tement & l'opiniâtreté, vices égale-
ment dangereux dans la Morale, &
dans les affaires Civiles, sont les suites
ordinaires de la précipitation dont je
parle. Evitons la donc avec soin. Et
puisque le Ciel nous a donné la raison
pour guide, ne jugeons de rien, que
par ses lumières, ne suivons jamais
dans notre conduite les mouvemens
impétueux de nos passions, lesquelles
nous faisant prendre un parti trop à
la hâte, nous réduisent à la facheuse
nécessité de manquer à notre parole,

jest zrodłem odszczepieństwa, y spiskow,
 ona sprawnie zwadki, y rozterki, ktore
 umysły różnią, y pokoy między ludźmi
 gubią. Ta ieszcze skwapliwość, y złość
 naszego serca, przywodzi nas także do
 tego, że tłomaczemy źle sprawy dru-
 gich, przeciwko regule na prawie na-
 turalnym utwierdzoney, że wszystko na
 dobrą stronę brać należy, cokolwiek tyl-
 ko tak się brać może. Procz tego zaś
 upor, y zaciętość, wady równie niebe-
 spieczne, w pożyciu ludzkim, iako też y w
 sprawach publicznych, pospolicie za
 skwapliwością idą, o ktorey jest mowa.
 Wystrzegaymy się iey tedy pilnie: A po-
 nieważ dało nam Niebo rozum za
 przewodnika, nie sądźmy o niczym, tyl-
 ko podług iego światła, nie daymy się
 nigdy uwodzić w naszych sprawach po-
 rywczym popędliwościami namiętności
 naszych, ktore skłaniając nazbyt nagle
 na iedną stronę, przywodzią nas do tak
 ciężkich okoliczności, iż albo słowa na-
 szego, albo powinności koniecznie uchy-
 bić musimy. Naywiększe rozumy wpa-
 daią w błędy, iezeli czynią co nad
 to skwapliwie: przeciwnie zaś, chociaź
 mierzy domcip, ktory z bliska, y po-

ou à nôtre devoir. L'esprit le plus faible tombe dans l'erreur, s'il va trop vite: au lieu qu'un génie mediocre qui examine les choses de près, & à loisir, aperçoit ce qui avoit échappé à des yeux plus clairvoyans, mais moins attentifs.

§. LXXI.

Comment il faut agir avec ceux qui nous ont aidé en quelque affaire.

LORSQUE deux ou plusieurs personnes ont entrepris de concert une affaire, & qu'elles ont toutes contribué à la faire réussir, celui qui s'en attribue à lui seul le profit & la gloire, a bien peu d'honneur & d'équité. Eh quoi? n'est il pas juste, que ceux qui ont partagé avec nous les fatigues & les périls d'une entreprise, ayent aussi part aux avantages qui en reviennent? Un homme qui dans ces rencontres, ose se vanter fausement, que toute la gloire d'un heu-

ceux

woli rzeczy poznać , postrzega
w nich to, co uszło najprzezorniejszych
oczu, ale mniej bacznych.

§. LXXI.

Jako mamy się obchodzić
z temi, którzy nam w
czym pomogli.

Kiedy dwie , albo więcej Osob przed
się wzięły ; podług umowy , jaką
sprawę ; y że wszystkie pomagały do koń-
ca iey szczęśliwego , ten , który sobie
tylko samemu przypisuje cały z niey po-
żytek , y sławę ; bardzo mało poczci-
wości ma w sobie , y sprawiedliwości.
Nie jestże to albowiem sprawiedliwa ?
aby ci , którzy wspólnie z nami ponosili
prace , y niebezpieczeństwa iakiego za-
myślu , byli z nami równo uczestnikami
tych korzyści , które z nich wynikają.
Człowiek , który w podobnych okoliczno-
ściach śmie się chlubić , że cała chwala
z szczęśliwie powiedzioney rzeczy , ie-
mu się należy , traci więcej przez swo-
ię próżną chęć , niżby chciał
zyskać : procz tego bowiem , że przez

reux succès lui est duë, perd par sa vanité beaucoup plus qu'il ne veut gagner: car outre qu'il s'attire moins d'estime que de mépris en se louant soi-même, les plaintes que font de son orgueil, & de sa mauvaise foi ceux, qui l'on utilement aidé, & des quels cependant il tâche de rabaisser les services, afin que les siens en paroissent plus importans, le décrivent si fort dans le monde, qu'il ne trouve plus personne qui veuille le seconder dans ses desseins. Au contraire on se fait un plaisir d'aider & de servir ceux, qui sans jamais parler de ce qu'ils ont fait, attribuent tout le succès de leurs entreprises, à la valeur, ou à la bonne conduite des autres: & leur extrême modestie, bien loin de diminuer l'éclat de leurs belles actions, en relève avantageusement le mérite.

§. LXXII.

Des accidens imprévûs.

IL arrive quelquefois qu'un accident imprévû rompt les mesures les plus justes, & met un obstacle presque insurmon-

ro s
pon
kro
rg
a d
prz
sze
wia
ym
ieg
za
fwe
tak
fan
wo
fwe
dn
tyl
kor
fui
O
F
w
mg

to ściągga na siebie więcej wzgardy, niż
 poważenia, gdy się sam chwali, skargi,
 które czynią na iego pychę, y małą wia-
 rę ci, którzy mu skutecznie dopomogli,
 a on z tym wszystkim ich usługi chce
 przytłumić, aby się iego własne więk-
 szej bydz zdawały wagi, tak go osta-
 wiaią przed ludźmi, że się nikt na po-
 tym nie znajdzie, któryby mu chciał w
 iego zamysłach pomagać. Przeciwnie
 zaś mają w tym ludzie ukontentowanie
 swoje, kiedy mogą pomagać, y służyć
 takim, którzy nic nigdy nie mówią, co
 sami czynili, przypisują wszystko po-
 wodzenie przedsięwziętych zamysłów
 swoich, odwadze, albo sprawie dobrej
 drugich: y wielka ich skromność, nie
 tylko nic nie nymuie pięknym ich uczyn-
 kom, ale y owszem z chwałą ich za-
 stugi wynosi.

§. LXXII.

O przypadkach niespodzia-
 nych.

PRzytrafia się czasem, że ieden przy-
 padek niespodziewany pomiejsza
 wszystkie najlepsze szyki, y położy ra-
 mę prawie nie przebyłą do wykonania

surmontable à l'exécution des desseins les mieux concertés. Il n'est pas possible de donner des règles précises de ce qu'on doit faire en ces occasions: cela dépend de la situation où se trouvent alors les esprits, & les choses. Je dirai seulement qu'on doit délibérer aussi long tems que les affaires le peuvent permettre; & qu'après cela il faut que ce qui aura paru le plus avantageux, soit exécuté hardiment, & avec autant de confiance, que si l'on avoit tout examiné plus à loisir. C'est en de pareilles conjonctures, qu'un grand courage est de saison. C'est alors qu'on reconnoît clairement quel est le génie de celui, qui a la conduite de l'entreprise. Heureux, si par son habileté, il sçait trouver de bons expédients; & si conservant un grand sang froid au milieu du péril, ou de l'embaras des affaires, il donne ordre à tout avec cette merveilleuse présence d'esprit qu'on a tant admirée dans les grands hommes.

*iak naylepiey ułożonych zamysłów: Nie
 podobna opisać niezawodnych reguł, któ-
 reby w takich okazyach zachować po-
 trzeba: To zawisto od okoliczności, w
 których się znajdnią na ow czas rzeczy,
 y umysły. Tyle tylko powiem, że się
 trzeba namyslać tak długo, ile inie-
 reffa pozwolić mogą, a potem, co się
 zdawać będzie naypożyteczniejszego,
 z taką należy, w pełnić śmiałością, y
 z taką ufnością, iakb, się w wszystko w czasie
 sposobnym rozstrząsnęto. W podobnych
 przypadkach odwaga iest potrzebna. Na
 ten czas iawnie poznać możemy, iak-
 kiego iest dowcipu ten, do którego spra-
 wowanie przedsięwzięcia należy. Szezę-
 śliwy, iezeli przez swoją rostopność,
 umie sobie dobrze poradzić, y iezeli
 zachowując w sobie nieporuszony cale
 umysł, w pośród niebezpieczeństwa, y
 trudności spraw, czyni wszystko, y roz-
 sądza, z tą umysłu przytomnością,
 którą zawsze widziano z tak wielkim
 podziwieniem, w ludziach wielkich.*

§. LXXIII.
Des bienfaits, des récompenses, & de la distribution des Emplois.

QUAND ceux, qui gouvernent, n'accordent les graces, & ne distribuent les Emplois, que par faveur, c'est un grand mal pour le Royaume, dont ils ont l'administration. Cela rébute les gens de mérite qui sentent bien, qu'on leur ravit en quelque sorte, ce que l'on donne aux autres; & comme les principales Charges se trouvent remplies par des Sujets qui en sont indignes, les particuliers en souffrent, & le corps de l'Etat en reçoit un notable préjudice. Mais quand selon les régles de la véritable politique, les récompenses ne s'accordent, qu'à ceux, qui les ont mérités par leurs services; que la distribution des Emplois & des Postes se fait avec justice, & avec choix, chacun tâche de s'en rendre digne, persuadé que sa

fortu-

§. LXXIII.

O dobrodzieystwach, o nad-
grodach, y o rozdawaniu
Urzędow.

Kiedy ci, ktorzy rządzą, i isk swoich
inaczej nie świadczą, y nie rozda-
ją Urzędow, tylko uwodząc się resspe-
ktem ku iednym Osobom, jest to wiel-
kie na to Krolestwo nieszczęście, w któ-
rym rządy sprawują. Taki postępek traci
serce zasłużonym ludziom, ktorzych to
bardzo boli, że im nieiako wydzierają
to, co drugim dają; y kiedy co celniej-
sze godności zastępują takie Osoby, któ-
re ich nie są godne, prywatni ludzie
bывают od nich uciemżeni, a całe
Krolestwo znaczną ziąd ponosi krzy-
wdę. Lecz kiedy podług reguł Polityki
prawdziwey, tym tylko nagrody da-
wane bывают, ktorzy na nie zarobili,
przez swoje zasługi, y że rozdawanie
dostoieństw, y Urzędow, dzieje się spra-
wiedliwie, y z wyborem, każdy się stara,
aby się godnym ich stał, mniemając, że
fortuna iego od samey szczegulnie za-
wista cnoty. Nad to, publiczne sprawy
lepiej przez to idą, pekoy, y radość
M 6 wszę-

fortune ne dépend que de sa vertu. D'ailleurs les affaires publiques en vont mieux; le calme & la joye re- gnent par tout, & l'ordre est gardé en toutes choses, parce que ceux à qui le Prince a confié son autorité, étant gens de bien, s'acquittent de leur devoir avec exactitude, & ne travaillent qu'à rendre les peuples heureux: Nous voyons maintenant dans un Pais l'effet de cette sage politique: le Roi donne tout au mérite, & rien à la faveur. Aussi est il admirablement bien servi, & l'on peut dire que le soin extrême, qu'il a toujours pris de bien choisir ses Ministres, ses Généraux d'armée, & & ses autres Officiers, n'a pas peu contribué à la félicité de ses Sujets: & à le faire monter lui même à ce haut point de gloire & de puissance, où nous le voyons élevé.

§. LXXIV.

*De la maniere d'accorder
ou de refuser des graces.*

IL y a des gens qui accordent ce qu'on leur demande; mais c'est
soujo.

wszędzie pannie, y zachowuje się we
 wszystkim porządek, przez to, że ci
 którym Krol władzy swoiey powierzył,
 z wielką pilnością swoię powinność peł-
 nią y o nie się nie staraia, tylko iako-
 by lud szczęśliwym uczynić mogli. Wi-
 dziemy teraz w kraiu iednym skutek
 takich rządow mądrych: Krol rozdaie
 wszystko zasłużonym, a nie nie daie
 przez respekt. Przeto też bardzo do-
 brze mu służą; y nie może się mówić,
 że to wielkie staranie, ktorego zawsze
 przykładał w obieraniu dobrych Mini-
 strow swoich, Generałow Woysk, y in-
 szych Vrzędnikow, nie mało pomogło
 do szczęśliwości poddanych iego, y do
 wyniesienia iego, samego na tak wysoki
 stopień sławy, y potęgi, na iaki widzie-
 my go wyniesionego.

§. LXXIV.

O sposobie świadczenia, albo
 odmowienia łask.

SA tacy, ktorzy wszystko wyswiadcza
 kożdemu, o co ich prosi, ale to za-
 wsze bywa albo bardzo nie rychło, albo
 pod kondycjami, albo z tak nieprzyjemną
 chęcią, że im nie masz za co dziękować.

Jeżeli

toujours ou trop tard, ou à de certai-
 nes conditions, ou de si mauvaise gra-
 ce, qu'on ne leur en sçait point de
 gré. Si vous avez dessein de faire plai-
 sir à quelqu'un, & que vous vouliez
 en même tems vous concilier son affe-
 ction, faites lui sentir que c'est de bon
 cœur que vous lui rendez service.
 L'air chagrin & la contrainte avec la
 quelle on fait quelque chose en faveur
 d'une personne, diminue de plus de la
 moitié le prix du bienfait qu'elle reçoit.
 Au lieu que quand on sçait l'art d'obli-
 ger, la manière dont on donne, est plus
 agréable que le don même, & fait plus
 d'impression sur un cœur, qui est plus
 sensible à autre chose qu'à l'intérêt.
 Il n'est pas moins utile de sçavoir re-
 fuser, c'est à dire, d'aducir par des pa-
 roles & par des manières civiles &
 obligeantes ce qu'un refus a de des-
 agréable & d'amer. Un honnête hom-
 me est si fâché de ne pouvoir conten-
 ter tout le monde, il en use si bien
 avec les personnes qui ont affaire à
 lui, qu'il s'en fait aimer, même en
 leur refusant leurs demandes: & il les
 renvoie persuadées qu'il ne tient po-
 int

Je
 wa
 bic
 ze
 sig
 kor
 cxy
 eun
 Pr
 uig
 kto
 a n
 wd
 kto
 sob
 poz
 to
 ban
 cok
 by
 wi
 kie
 y
 kt
 ka
 cz
 ich
 ta

Jeżeli pragniesz iaką Osobę ukontentować, y żebyś chciał razem ziednać sobie iego życzliwość, dayże mu poznać, że to z dobrego czynisz serca, w czym się chcesz mu przysłużyć. Postawa markotna, y przymus, z którym co komu czyniemy, większą połowę uymnie szacunku dobrodzieystwa, które odbiera. Przeciwnie zaś, kiedy kto wie foriel uięcia sobie chęci ludzkich, sposob, którym doie, iest im daleko miłszy, a niżeli sam datek, y większą daleko wdzięczność wzbudza w ich sercach, które insza rzecz bardziej zniewala sobie, a niżeli zysk iaki. Nie mniej pożyteczna iest, umieć, y odmówić: to iest, utłagodzić słowami, y sposobami politycznemi, y przyiemnemi, cokolwiek w odmowioney rzeczy może być nie miłego, y przykrego. Człowiekowi poczciwemu tak iest markotno, kiedy wszytskich ukontentować nie może, y tak się z ludźmi dobrze obchodzi, ktorzy z nim mają sprawę, że im się każe koniecznie kochać, nawet y w ten czas, kiedy się im z czego na proźby ich wymawia, y odprawia ich od siebie, tak rozumiejących, że on temu nie wien,

iat à lui, qu'elles ne soient pleinement satisfaites. De sorte qu'on ne lui a pas moins d'obligation de ce qu'il refuse avec peine, que de ce qu'il accorde avec plaisir.

§. LXXV.

De la vie retirée, & de celle du grand monde.

QUE la vie retirée est douce, qu'elle est tranquille & agréable! Un homme qui vit dans la retraite, éloigné des objets qui pourroient exciter les passions, jouit d'une profonde paix, ce qui lui rend la recherche & la connoissance de la vérité plus facile. C'est dans la solitude qu'il s'accoutume à juger sagement de tout: son cœur y devient plus pur, & son esprit plus éclairé: il y apprend mille choses par la lecture & par la méditation; & jamais il ne se lasse de contempler les perfections divines, qui éclatent d'une manière admirable dans l'ordre de la nature, & dans l'ordre

nien, iż się im zadość nie stało. Tak dalece, że mu nie mniemy mają wdzięczności za to, co mu z ciężkością odmowie przychodzi, iak to, co czyni z miłej chęci.

§. LXXV.

O osobnym życiu, y o tych, którzy na wysokich zostają Urzędach.

O Jak słodkie życie osobne! iak spokojne, y miłe! Człowiek, który na osobności życie oddałony od obiektów, któreby mogły poruszyć w nim namiętności, cieszy się pokojem wielkim, w którym łatwiej dochodzi y poznaje prawdę. W osobności przyzwyczaja się do zdrowego o wszystkich rzeczach sądzienia; serce iego staje się w niej czystsze, a rozum bardziej oświecony; w niej się nauczy rzeczy tysiącznych przez czytanie, y rozmyślanie, y nigdy sobie nie tęskni w rozważaniu Boskich doskonałości, które się cudownym sposobem wydać w porządku natury, y łaski. Przeciwnie zaś zdaje się, że tego, który na znacznym iakim Urzędzie postanowiony jest, jest czemu żałować. Co za starania (iak mówią) co za pra-

dre de la grace. Il semble au contraire, que celui qui occupe un poste fort considerable, soit à plaindre. Que de soins, dit-on, que de fatigues, que d'agitations dans les grands Emplois; J'en demeure d'accord: cependant je pense qu'un homme elevé aux premières charges, qui a les qualités nécessaires pour s'en acquitter dignement, goûte dans sa condition des douceurs, qui balancent bien ses peines. Car s'il remplit tous ses devoirs, comme je le suppose, quel plaisir n'est-ce pas pour lui de servir utilement sa Patrie & son Roi, de défendre le foible, de protéger l'innocent, d'affister le pauvre, d'avancer les gens de mérite? en un mot, d'employer ses richesses & son crédit à faire du bien à une infinité de personnes? Ceux qui ont le cœur assez noble & assez généreux pour faire un si bon usage des avantages d'une haute fortune, & qui, outre cela, ont beaucoup d'étendue & de pénétration d'esprit, sont sans doute appellés au maniment des grandes affaires, & ils doivent faire valoir au profit de l'État les rares talens qu'ils

ont

ce, c
regd
to:
exton
dnosé
do z
nich
oxy
scian
wfszy
ia re
nieg
czyz
szy
nych
godny
wem
dyt
czon
maiq
dobr
tunys
zorn
bywa
sfran
zoni
rzad
ba w

ce, co za kłopoty ponosić trzeba na W-
 rzędach wielkich? zgadzam ia się na
 to: z tym wszystkim rozumiem, że
 człowiek na pierwsze wyniesiony go-
 dności, który ma potrzebne przymioty
 do zadość im czynienia, doznaie w
 nich przy swoiey kondycyi tych stody-
 czy, które równą wagę z ich przykro-
 ściami trzymają. Albowiem, jeżeli
 wszystkie powinności swoje pełni, iako
 ia rozumiem, nie jestże to wielką dla
 niego pociechą? służyć pożytecznie Oy-
 czynnie, y Krolowi swemu? bronić słab-
 szej strony, zastawiać się za niewin-
 nych, zapomagać ubogich, przechodzić
 godnych ludzi w zasługach, iednym sło-
 wem: łożyc bogactwa swoje, y swoy kre-
 dyt na to, aby czynić dobrze niezli-
 czoney liczbie ludzi? Ci, ktorzy serce
 mają dość szlachetne, y nspaniałe, aby
 dobrze zażyli dostatkow wysokiey for-
 tuny, y ktorzy procz tego mają prze-
 zorny wielce, y przenikający rozum,
 bywają bez wątpienia wezwani do
 sprawowania rzeczy wielkich; y obowią-
 zani są ku pożytkowi publicznemu zażyć
 rzadkich talentow swoich, które z Nie-
 ba wzięli: Niższe Wzrędy iakie, aniś
 osobne.

ont reçu du Ciel : les Emplois subalternes, ni la vie privée ne conviendroient point à ces grands génies, que Dieu a créés pour regir les autres. A l'égard de ceux, qui n'ont qu'une vertu commune, & un esprit médiocre, ils peuvent embrasser la vie retirée, sans que le public y perde beaucoup, & s'ils n'y sont point appelés, ils ne doivent s'engager que dans un état proportionné à leurs forces & à leur capacité.

§. LXXVI.

Des sentimens que nous doit inspirer l'usage des créatures.

NE nous imaginons pas que les créatures qui contribuent tant à notre perte, ne puissent contribuer beaucoup à notre salut. Si nous en sçavons faire un bon usage, & que nous n'eussions pour elles que les sentimens qu'il en faut avoir, ce qu'elles ont de bon & d'aimable nous porteroit à aimer celui qui leur a tout donné;

osobne życie, nie przystoi takim dowciskom wielkim, które Bog na to stworzył, aby drugimi rządziły. Co się tyczy tych, którzy pospolitą tylko cnotę mają, y pomierny rozum, tacy mogą sobie obracć życie osobne bez uszczerbku wielkiego dobra publicznego; ale, jeżeli nie są do niego powołani, nie powinni sobie obierać, tylko taki stan życia, któryby ich siłom, y sposobności był przyzwyczajony.

§. LXXVI.

O zdaniach, które w nas wzbudzać powinny zażywanie rzeczy stworzonych.

Nie rozumiemy, żeby stworzenia, które nam tak wiele do zguby naszej pomagają, nie mogły nam wielce pomoc y do zbawienia naszego. Gdybyśmy ich dobrze zażywać umieli, y żebyśmy takie tylko mieli o nich zdania, iakieby mieć potrzeba, cokolwiek w sobie dobrego mają, wiodłoby nas do miłości tego, który im wszystko dał; a cokolwiek mają złego, y niedoskonałego, przeszkadzałoby nam, żebyśmy żadnego ku nim przywiązania nie mieli.

Piękność

né; & ce qu'elles ont d'imparfait & de mauvais nous empêcheroit d'avoir aucun attachement pour elles. La beauté de l'univers, & en particulier celle des créatures raisonnables, nous donneroit quelque idée de la beauté souveraine de Dieu, & nous feroit désirer d'être unis à lui pour jamais. L'esprit, la force, la bonté, la sagesse, l'équité & les autres qualités que l'on estime dans les hommes, nous feroient admirer les perfections divines, qui sont la source de toutes nos vertus, & le principe de tous nos biens. Les plaisirs que l'on goute sur la terre, & que l'on recherche avec tant d'ardeur, quoi qu'ils soient mêlés de beaucoup d'amertume, nous feroient penser combien grands doivent être ceux dont on jouit dans le Ciel, & nous engageroient à travailler pour y avoir place. D'autre part les désordres qui regnent dans le monde, nous ôteroient l'envie de nous y attacher. Les miseres de cette vie, & sa courte durée, nous feroient comprendre que le véritable bonheur ne s'y trouve pas. Enfin les imperfections & les vices de

Piękność całego ogólnie świata, a w szczególności stworzenia rozumnego, uczyniłaby nam iakieś wyobrażenie najwyższej piękności Boskiej, y wzbudziłaby w nas pragnienie złączenia się z nim na zawsze. Rozum, siła, dobroć, mądrość, sprawiedliwość, y insze własności, które w ludziach szacujemy, sprawiłyby w nas podziwienie nad doskonałościami Boskimi, które zrodzłem są wszystkich cnot, y wszelkiego dobra naszego. Vciechy, w których sobie ludzie na ziemi smakują, y których z tak wielkim szukaia pragnieniem, lubo są z wielą gorzkościami pomieszane, dałyby nam poymować myślą, iak wielkie muszą być w Niebie, których zażywaią Święci, y przywiodłyby nas do tego, abyśmy się starali, żebyśmy y my w nich pomieścić się mogli. Z drugiej strony nierządy, które na świecie panują, zgasiłyby w nas żądzę przywiązania się do nich, mizerye życia tego, y krotki czas iego, przekonałyby nas, że się w nim prawdziwa szczęśliwość nie znayduie, naostatek niedoskonałości, y natłogi tych, z ktoremi żyjemy, nie dopuściłyby nam nikogo żadną inszą, tyl-

ceux avec qui nous vivons, nous empêcheroient d'aimer personne par aucun autre motif, que celui d'une charité toute pure. De cette sorte les passions déréglées ne troubleroit point nôtre cœur : l'éclat éblouissant des biens sensibles, seroit peu d'impression sur nôtre esprit, & les mêmes objets qui sont presque toujours l'occasion de nôtre ruine, seroient la cause de nôtre bonheur.

§. LXXVII.

De l'Exil.

L'EXIL n'est proprement qu'un changement de lieu qui ne doit faire aucune peine à celui dont la conduite est sans reproche. Tous les païs sont également bons aux gens de bien; ils trouvent par tout ce qui est nécessaire à la vie, & cela leur suffit. Quand donc par quelque revers de fortune, on est obligé de se retirer dans une espèce de solitude, après avoir toujours vécu à la Cour, il ne faut point murmurer ni se plaindre inutilement

ko czystą cale kochać miłością. Takim sposobem: nierządne passye, nie czyniłyby żadnego w sercu naszym niepokoiu, blask dobr doczesnych, który ludzi zaślepia, małoby nad rozumem naszym dokazał, y te same widoki, które prawie zawsze są nam okazją upadku, byłyby przyczyną naszego uszczęśliwienia.

§. LXXVII.

O wygnaniu z Oyczyzny.

WYgnanie z Oyczyzny nie właśnie inszego nie jest, tylko odmiana miejsca; która żadney przykrości nie powinna temu czynić, którego życie jest bez nagany. Wszystkie kraie równie są dobre dla ludzi dobrych: znaydą oni wszędzie, co im jest potrzebnego dożywienia, y dosyć im jest na tym. Kiedy więc przez jaką odmianę fortuny musi kto oddalić się na miejsce pustyni podobne, życie swoje zawsze prowadząc na Dworze Krolewskim, nie powinien szemrać, ani narzekać daremnie: na nic się to nie przyda, tylko żeby się kto wyszał, iak

N

Stabego

lement : cela ne sert qu'à faire paroître combien on est foible. On doit plutôt abandonner de bonne grace ce que l'on ne ſçauroit plus rétenir. Les grands hommes ont moins de peine à quitter les premières Charges, qu'à les accepter. Ils ſçavent combien il eſt difficile d'en bien remplir tous les devoirs : & comme ils les poſſédoient ſans attachement, c'eſt ſans douleur & ſans triſteſſe qu'ils les perdent. Les accidens qui les leur ôtent, & que l'on appelle communement malheurs & diſgraces, ils les conſidèrent comme la première cauſe de leur félicité : parce qu'après cela ſe voyant délivrés de mille ſoins accablans, & des inquiétudes attachées aux grands Emplois, ils commencent à goûter les douceurs de la liberté, & à jouir du calme heureux d'une vie paiſible & innocente.

§. LXXVIII.

De la Captivité.

IL en eſt à peu près de la captivité comme de l'exil : les priſons dans leſquelles les choſes néceſſaires ſont
 accor.

ſta
me
ſi
kin
pie
pra
han
pon
nia
ſon
ie
ſci
ex
wi
od
tro
Vr
w
élin
neg

T
poz
ryc

slabego jest umysłu; Trzeba raczey samemu, chętnie porzucić to, przy czym się utrzymać więcey nie można. Wielkim ludziom nie tak przykro jest nayspierwszych odstąpić godności, iako ie przyjmować. Wiedzą, iak iest rzecz bardzo trudna wypełnić należysie ich powinności; a iako ie bez przywiązania trzymali, tak ie bez żalu, y bez smutku tracą. Przypadki, przez ktore ie tracą, y ktore się nazywają nieszczęściami, oni sobie za nayspierwszą przyczynę szczęścia swaiego mają: albowiem, obaczynszy się potym wolnemi od tysiącznych kłopotow ciężkich, y od troskliwości przywiązanych do wielkich Wrzędow, zaczynają sobie smakować w słodkiej wolności, y cieszyć się szczególnie pokojem cichego życia, y niewinnego.

§. LXXVIII.
O niewoli.

T*ak się ma prawie niewola, iako wygnanie: więzienia w ktorych są pozwolone rzeczy potrzebne, y w ktorych nie schodzi komu na tym, co mo-*

accordées, & où l'on reçoit celles qui peuvent occuper l'esprit, ne doivent être considérées que comme des solitudes, où l'on peut jouir d'un repos tranquille, en s'accomodant au tems, mais où l'on est miserable, si l'on s'abandonne au chagrin & à la tristesse. Quand on a la conscience nette, c'est une erreur de se persuader qu'on est malheureux, parce qu'on est renfermé dans un plus petite espace de terre qu'auparavant. Un Chartreux se plaît dans sa Cellule, quoi qu'il lui soit défendu d'en sortir. Pourquoi cela? parce qu'il s'est fait une douce habitude de ce, que d'autres regardent comme une servitude insupportable. Que celui qui est en prison ait assez d'empire sur soi pour faire le même, il ne sera ni plus contraint, ni moins libre que le Chartreux. Ce seroit agir en homme raisonnable: mais le meilleur seroit d'agir en Chrétien, & d'avoir pour la vie du grand monde les sentimens que la Religion nous inspire. Si je ne craignois qu'on m'accusât de faire le Prédicateur, je rapporterois ici un bel endroit de Tertullien, qui parlant

aux

że zabawić iego umysł, nie powinny bydź rozumiane, tylko iako miejsca osobne, na których spokojnego odpoczynku zażywać można, stosując się do czasu, w którym atoli nieszczęśliwym jest, kto się poddaie zgryzocie, y smutkowi. Kiedy ma kto sumnienie czyste, omylne jest rozumienie, że jest nieszczęśliwym ziad, iż zamknięty będzie w mniejszey przestronności ziemi, niż przed tym. Kartuz podoba sobie w komorze swojej, chociaż mu się wychodzić z niej nie godzi. Dla czego? bo to sobie wziął za zwyczaj miły, co drudzy mają sobie za nieznośną niewolę. Niechże ten, który w więzieniu jest, ma zupełną nad sobą samą władzę, aby toż samo, co on, uczynił, a tak nie będzie ani przymuszonym bardziey, ani mniey wolnym, iako Kartuz. Byłoby to człowieka rozumnego postępek: ale najlepszyby był, czynić po Chrześcijańsku, y te zdania mieć o życiu Panow, ktore nam wiara podaje. Gdybym się nie obawiał, aby mię nie winiono, że się Kaznodzieią czynię, wspomniatbym tu piękną Tertuliana naukę, który mówiąc o Chrześcijanach zam-

aux Chrétiens renfermés dans des cachots affreux pour la cause de la Foi. "Ne vous affligez pas, leur disoit-il, de ce que vous êtes séparés du monde : car si vous êtes persuadés, comme vous le devez être, que le monde est une véritable prison, vous serez beaucoup plus libre dans vos prisons, que vous ne le seriez dans le monde. Il y a pourtant des gens qui sans être coupables s'affligent mal à propos pendant leur prison, parce qu'ils regardent l'état où ils sont, comme une peine, qu'on leur impose, & comme le triomphe de leurs ennemis : mais leur douleur n'est qu'un effet de leur imagination blessée : il faut considérer si la captivité est en elle-même un grand mal, & s'il ne dépend point de nous d'en faire un bon usage, sans se soucier de ce qu'elle est selon le sentiment des autres, dont l'opinion ne nous peut rendre malheureux. C'est ainsi qu'un esprit sain juge des choses; il les prend toujours du bon côté, & par là il se trouve heureux dans le même état, où un autre croiroit être misérable.

kniętych za więz w okropnych, y głę-
 bokich więzieniach, y tarasach: Nie
 trapię się, mówił do nich, że iestęście
 oddaleni od świata; ba iezeli wierzy-
 cie, iakoście powinni wierzyć, że świat
 iest prawdziwym więzieniem, daleko
 wolniejszemi będziecie w więzieniach
 waszych, niżelibyście na świecie byli.
 Są iednak tacy, którzy niewinnemi
 będąc, trapią się nie potrzebnie pod-
 czas więzienia swego, ponieważ wię-
 zienie to, w którym są, mają sobie za
 karę zadaną, y za tryumf swoich
 nieprzyjaciół: ale to ich ubolewanie,
 iest tylko skutkiem imaginacyi opa-
 czney. Potrzeba uważać, iezeli nie-
 wola iest z siebie samey wielkim złem,
 y iezeli to nie zawisło od nas, abyśmy
 iey na dobre zażyli, nie dbając na
 to, czym iest podług zdania drugich,
 których mniemanie nie może nas uczy-
 nić nieszczęśliwemi. Tak zdrowy ro-
 zum o rzeczach sądzi, zawsze ie na
 dobrą sobie iłomaczy stronę, a przez to
 samo, szczęśliwym się w tym sta-
 nie znajduie w którym drugi miał-
 by się za nieszczęśliwego.

§. LXXIX.

*De l'Amour & de l'Imi-
tation de JESUS-CHRIST.*

JESUS CHRIST, qui connoissant la corruption des hommes, scavoit que sa parole seule ne feroit pas assez d'impression sur leurs esprits pleins d'orgueil & de préjugés, ne s'est pas contenté de leur donner une Loi toute celeste pour régler leurs mœurs; mais il l'a pratiquée lui-même le premier, afin de les animer par son exemple, qu'il nous a donné; il a ajouté le secours de sa grace, sans le quel nous n'eussions pû arriver à la souveraine félicité qu'il nous a promise. Et ce qui devoit particulièrement nous toucher, c'est qu'une charité pure, & désintéressée a été le principe de tout ce qu'il a fait pour nous. Il n'avoit pas besoin de ses créatures ce Dieu, qui trouve en lui même la source inépuisable de son bonheur. Cependant il a bien voulu s'unir à nôtre nature, & souffrir la

§. LXXIX.

O miłości, y naśladowaniu
Jezusa Chrystusa.

Jezus Chrystus, który, poznając zepsowaną naturę w ludziach, wiedział, że słowo jego samo nie przekonałoby dostatecznie ich umysłów pełnych pychy, y zdania własnego, nie przestał na tym, dając im prawo całe Niebieskie, do ktoregoby stosowali obyczaje swoje, ale go sam pierwszy pełnił, aby ich był swoim przykładem, który nam dał, zachęcił; przydał nad to y pomoc łaski swojej, bez ktorey nie moglibyśmy przyść do najmniejszey szczęśliwości, którą nam obiecał. Y to jest, coby nas osobliwie tknąć powinno, że szczerą miłość, y na żaden nie oglądająca się zysk, wszystkiego początkiem była, co dla nas uczynił. Nie potrzebował stworzenia swojego ten Bog, który w sobie samym znayduie źródło niewyczerpane szczęśliwości swojej. Z tym wszystkim, chętnie obrał sobie, aby się złączył z naturą naszą, y poniosł śmierć za grzeszników godnych kar iak naysurowszych:

mort pour des pécheurs dignes des plus sévères chatimens. Que de miséricorde que d'amour on voit paroître dans un Dieu qui s'est en quelque sorte anéanti pour nous sauver ! Que ce motif est propre à toucher les personnes généreuses, & qu'il est difficile, quand on pense sérieusement aux bienfaits que nous avons reçu de Notre Seigneur, qu'il est difficile, dis-je, de lui refuser un cœur qui lui appartient à si juste titre ! Ah, si nous sommes sensibles aux bons offices qu'on ne nous rend d'ordinaire, que par intérêt, quelle reconnoissance ne devons nous point avoir de tant de grâces, que JESUS-CHRIST ne nous a faites, que parce qu'il nous a aimés. Cet adorable Sauveur nous a donné dans sa Vie & dans sa Mort un parfait modèle de toutes les vertus, qui peuvent nous faire obtenir la Couronne immortelle, qu'il nous destine, & pour la mériter, il veut que nous marchions sur ses traces. Mais ayant égard à notre foiblesse, il nous promet son secours pour combattre les puissants ennemis, qui veulent nous perdre

dre

Co za miłośdzie! co za miłość pokazuie się w Bogu, który się wyniszczył niciało dla zbawienia naszego! o! iak ta pobudka powinna być skuteczną do przeniknienia ludzi wspaniałych, y iak trudno iest, kiedy kto szczerze pomyśli o dobrodzieystwach, któreśmy od Boga odebrali, iak iest, (mowię) trudno, odmawiać mu serca, które iemu się należy z tak słuszney przyczyny! Ah! jeżeli uymuią nas sobie za serce przyjacielskie usługi, które nam oni tylko dla swego pożytku iakiego wyrządzaią, iakieyże nie mamy mieć wdzięczności, za tyle łask, które nam Jezus Chrystus uczynił, dla tego tylko, że nas sobie ukochał. Ten Zbawiciel Święty, dał nam y w życiu, y w śmierci swoiey doskonały wizerunek wszystkich cnot, przez które otrzymać możemy Koronę nieśmiertelną, którą nam przeznacza, y dla iey dostąpienia, chce, abyśmy w ślady iego wstępowali. — Lecz, maigc wzgląd na naszą ułomność, obiecuię nam pomoc swoię, abyśmy walczyli z mocnemi nieprzyjaciółmi, którzy nas chcą przyprawić o zgubę. Idźmyż tedy z ufnością za tak wielkim Wodzem

dre. Suivons donc avec confiance un si grand Chef, & un si bon Maître; imitons les exemples; & pour nous garantir des erreurs qui regnent dans le monde, jugeons des choses comme il en a lui même jugé; soyons persuadés que les richesses, les plaisirs & les honneurs qu'il a méprisé, ne méritent pas nôtre attachement. Croyons aussi que les souffrances qu'il a aimé, jusqu'à mourir sur une Croix, sont moins à craindre, qu'à souhaiter: & souvenons nous que la voye, qu'il a suivie pour arriver à la gloire, où il est élevé, n'est pas semée de fleurs, mais qu'elle est arrosée de sang & de larmes.

§. LXXX.
De la Mort.

APRES avoir proposé mes sentimens sur ce que l'on doit faire, & sur ce qu'il faut éviter durant le cours de la vie, il est à propos, ce me semble, que je dise quelque chose de la mort, qui en est le terme fatal & le moment le plus important. Je sçais que la séparation de l'ame d'avec le corps

naszym, y tak dobrym Panem; naśladowymy przykładow iego; y żebyśmy się uchronili błędow, ktore na świecie panują, tak o rzeczach sądźmy, iako on sam sądził o nich; dajmy temu wiargę, że bogactwa, uciechy, y honory, ktoremi on wzgardził, nie godne są naszego do nich przywiązania. Wierzmy y temu, że się uciskow, w ktorych on się kochał, obierając sobie na Krzyżu umierać, nie tak obawiać potrzeba, iako raczey życzyć ich sobie, y pamiętajmy na to, że droga, którą szedł do chwasty, do ktorey iest podwyższon, nie iest wystana kwiecierz, ale skropiona Krwią, y łzami iego.

§. LXXX.
O śmierci.

PRzełożynszy zdania moie o tym, co trzeba czynić, y czego się trzeba chronić za życia, zdaie mi się przyzwoita rzecz, abym cokolwiek o śmierci powiedział, ktora iest końcem iego smutnym, y momentem naywięcey ważącym. Wiem ia, że rozdzielenie duszy z ciałem nie może bydź, tylko gwałtowne, y że nayeźniejsze umy-
sty

corps ne peut être que violente, & que les esprits les plus fermes ne peuvent l'envisager sans quelque frayeur. Cependant je ne pense pas qu'il soit aussi difficile que se l'imaginent les âmes timides, de sortir du monde avec la même générosité qu'on y a vécu. En effet, pourquoi tant redouter un passage ouvert depuis tant de siècles? Ne vaut il pas mieux soutenir courageusement la vue d'un péril qu'on reconnoit inévitable, & au quel tous les hommes sont nécessairement exposés? L'esperance du bonheur qui nous est assuré, si nous mourons avec des dispositions saintes, devoit plutôt nous faire désirer la mort, que craindre de perdre la vie. Si nous apprehendons la douleur, considérons que souvent elle est assez légère, ou qu'au moins elle dure peu: Et si la sévérité des jugemens de Dieu nous épouvante, le Sang de JESUS-CHRIST répandu pour nôtre salut, & l'amour infini qu'il a pour des âmes qui lui ont tant coûté, doivent calmer nos craintes, nous inspirer beaucoup de confiance. Si nous sommes justes, ce qu'il ne faut
pour-

*fy nie mogą nam sobie wspomnieć bez
 iakiegokolwiek wstrętu. Nie rozumiem
 ia jednak, żeby to była rzecz tak tru-
 dna (iako ią sobie w myśli wystawnią
 boiaźliwe dusze) zejść z tą samą wspan-
 iałością umysłu ze świata, z którą kto
 na nim żył. Bo w samey rzeczy, cze-
 muż się mamy, tak bardzo lękać otwar-
 tego przejścia od tylu wieków? Nie le-
 piczyż jest odważnie się stawić na prze-
 cciu niebezpieczeństwu, które za nieu-
 chronne uznaiemy? y ktoremu wszyscy
 ludzie koniecznie podlegać muszą? Na-
 dzieia szczęśliwości, o ktorey upe-
 wnieni iesteśmy, jeżeli umierać będzie-
 my świętobliwie, powinaby raczey
 wzbudzić w nas pragnienie śmierci,
 niżeli boiaźń utraty życia. Jeżeli nas
 straszy ból, uważajmy, że ciężokrot
 jest bardzo lekki, albo że przynajmniej
 krotko trwać zwykł: y jeżeli nas suro-
 wość Sądów Boskich trwoży, Krew Je-
 zusa Chrystusa wylana dla naszego
 zbawienia, y miłość nieskończona, któ-
 rą ma ku duszom tak drogo odkupio-
 nym, pominy w nas usmierzyć trwo-
 gi, y wielką czynić nam nadzieię. Je-
 żeli sprawiedliwi iesteśmy, czemu ie-
 dnak*

pourtant pas se persuader, espérons en
 sa bonté, qui couronnera les œuvres
 que nous aurons fait par sa grace: &
 si nous sommes pécheurs, ne désespé-
 rons point de sa miséricorde, puis
 qu'elle n'a point de bornes, & que
 l'Ecriture nous apprend, qu'il ne ré-
 jette jamais un cœur pénétré des sen-
 timens d'une pénitence sincère. Pé-
 nitence heureuse, dont on doit lui de-
 mander la grace, avec Foi, avec hu-
 milité, & avec persévérance. Il faut
 cependant avouer que ceux qui négli-
 gent les devoirs de la Religion, pas-
 sent leur vie dans les délices, ont
 grand sujet de craindre la mort. Car
 outre que leur perte est certaine, s'ils
 en sont surpris, ce qui n'arrive que
 trop souvent, comme JESUS-CHRIST
 nous en assure; quand même une ma-
 ladie leur laisseroit quelque tems pour
 penser à leur salut, ou ils se flattent
 qu'elle ne sera pas mortelle, & ainsi
 ils ne se préparent point à mourir;
 ou si se voyant à l'extrémité, ils de-
 mandent les Sacramens de l'Eglise,
 souvent c'est moins le fruit d'une vé-
 ritable conversion, que l'effet d'une

*dnak o sobie wierzyć nie trzeba, du-
 faymy w jego dobroć, która ukoronuje
 uczynki nasze, któreśmy wykonali za
 łaską jego: a jeżeli jesteśmy grzesznicy,
 nie rozpaczajmy w miłosierdzia jego,
 ponieważ one granic nie ma, y że Pi-
 smo S. nas uczy, że nie odrzuca nigdy
 serca wzruszonego myślami szczeręj po-
 kuty. O szczęśliwa pokuto! o której ł-
 skę prosić go potrzeba, z wiarą, poko-
 rą, y statecznym wytrwaniem. Potrze-
 ba atoli wyznać, że ci, którzy zanie-
 dbywają powinności wiary, y trawią
 życie swoje w roskoszach, mają się
 czemu słusznie lękać śmierci. Albo-
 wiem procz tego, że zguba ich pewna
 jest, jeżeli ich śmierć nagle potka, co
 się bardzo często trafia, iako nas Je-
 zus Chrystus o tym przestrzega; cho-
 ciażby im nawet choroba pozwoliła co
 czasu na myślenie około zbawienia, to
 albo tuszają sobie, że nie jest ieszcze
 śmiertelna; y tak nie gotują się na
 śmierć, albo jeżeli się już w ostatnich
 postrzegą zgonie, proszą o Sakramen-
 ta Święte, a to częstokroć nie tak by-
 wa z prawdziwey pokuty, iako sku-
 tkiem raczey nikczemney boiaźni. Nie*

wyrze-

crainte servite. Ils ne renoncent pas sincèrement aux plaisirs du monde, ni aux objets de leurs passions criminelles, lesquels ils ont toujours aimés avec tant d'ardeur. Car cet amour fortifiée par une longue habitude, a jetté dans leurs cœurs de si profondes racines, qu'il faudroit un miracle de la grace pour l'en arracher. Et cette grace extraordinaire, Dieu la donnera-t'il à ceux qui durant tant d'années ont osé violer & mepriser ses saintes Loix ? Le plus sûr moyen pour se garantir des frayeurs de la mort, est donc de s'y préparer par une vie pure & innocente, de se détacher de bonheur de ce qu'un jour il faudra quitter pour jamais ; de penser souvent qu'en ce dernier moment où l'éternité commence, les plaisirs finissent, les grandeurs humaines disparaissent, les biens temporels s'évanouissent ; enfin de se persuader fortement, que l'on ne trouve point alors d'autre consolation que dans le souvenir d'avoir aimé Dieu, & de l'avoir servi avec une constante fermeté, malgré la corruption du siècle.

wyrzekają się szczerze rokoszy swiatowej, ani tych rzeczy, które mieli za cel niegodziwych passyi swoich, w których miłość swoją zawsze zatapiali z tak wielkim przywiązaniem. Ta bowiem miłość zmocniona długim nałogiem tak się głęboko w sercach ich wkorzeniła, żeby potrzeba cudu łaski Boskiej na iey wykorzenienie. A czyliż tę łaskę nadzwyczajną da P. Bog tym, którzy przez tyle lat śmieli gwałcić, y snieważać iego prawa święte? Naybezpieczniejszy tedy sposób do oddalenia od siebie boiaźni śmierci, iest, gotować się na nią przez czyste, y niewinne życie; oderwać się zawczasu od tego, co trzeba będzie kiedykolwiek opuścić na zawsze; myśleć często, że w ow ostatni moment, w którym się wieczność zaczyna, kończą się rokoszy, okazałości ludzkie z oczu nikną; na koniec wierzyć temu mocno, że się nie znajduie na ten czas insza pociecha, tylko w tey pamięcie, że się kochało Boga, y służyło mu się w nieodmiennej stateczności przeciw zepsowanym obyczajom świata.

KONIEC.

LES
MAXMES
DE LA
SAGESSE HUMAINE,
OU
LE PORTRAIT
D'UN HONNETE HOMME

RENDEZ au Créateur ce que l'on
doit lui rendre.

Réfléchissez avant que de rien entre-
prendre

Point de société qu'avec d'honnêtes
gens.

Et ne vous flattez pas de vos heurenx
talens.

Conformez-vous toujours aux senti-
mens des autres;

Cédez honnêtement si l'on combat les
vôtres.

Donnez attention à tout ce qu'on
vous dit;

Et n'affectez jamais d'avoir beaucoup
d'esprit.

N'entretenez personne au delà de sa
sphere ;

Et

Et dans tous vos discours tâchez d'être sincere.

Tenez votre parole inviolablement :
Et ne promettez point inconsidérément.

Soyez officieux, complaisant, doux, affable,

Et pour tous les humains d'un abord favorable.

Sans être familier, ayez un air aisé ;
Ne decidez de rien qu'après l'avoir pesé.

Aimez sans intérêt, pardonnez sans foiblesse ;

Soyez soumis aux Grands sans aucune bassesse.

Cultivez avec soin l'amitié d'un chacun.

A l'égard des procès n'en intentez aucun.

Ne vous informez point des affaires des autres ;

Sans affectation dissimulez les vôtres.

Prétez de bonne grace avec discernement.

S'il faut récompenser, faites le gracieusement

Et de quelque façon que vous vouliez paroître,
Que

Que ce soit sans excès, & sans vous
méconnoître.

Compatissez toujours aux disgraces
d'autrui;

Supportez ses défauts, soyez fidele
ami.

Surmontez le chagrin où l'esprit s'a-
bandonne;

Et ne le faites pas rejaillir sur personne.

Où la discorde regne, apportez y la
paix;

Et ne vous vengez point qu'à force
de bienfaits.

Reprenez sans aigreur, louez sans
flatterie.

Riez passablement, entendez raillerie.

Estimez un chacun dans sa profession,

Et ne critiquez rien par ostentation.

Ne reprochez jamais les plaisirs que
vous faites.

Mettez les au rang des affaires se-
cettes. (reux:

Prevenez les besoins des amis malheu-

Sans prodigalité rendez vous géné-
reux.

Modérez vos transports d'une bile
naissante,

Et ne parlez qu'en bien d'une per-
sonne absente. Fuyez

Fuyez l'ingratitude, soyez reconnoissant.

Jouez pour le plaisir, & jouez noblement.

Parlez peu, pensez bien, & ne trompez personne;

Et faites toujours cas de ce que l'on vous donne.

Ne tirannisez pas le pauvre débiteur.

Pour vous, comme pour lui, soyez de bonne humeur.

Au bonheur du prochain ne portez pas envie

Ne divulgerez jamais ce que l'on vous confie.

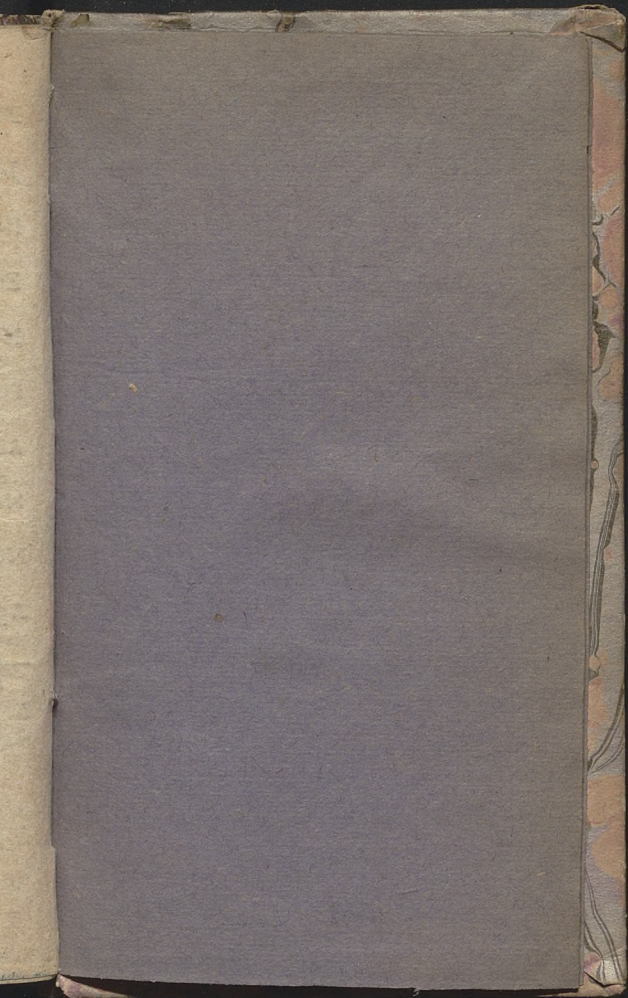
Ne vous ventez de rien, gardez votre secret.

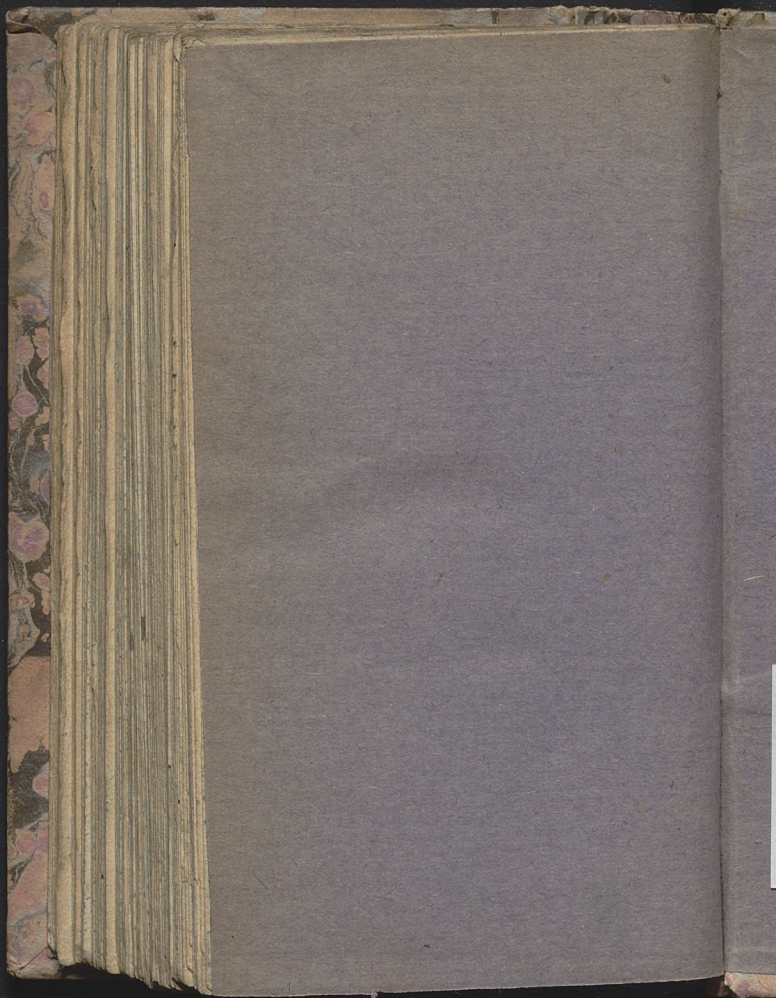
Après quoi, mettez-vous au dessus de caquet.

Ces Maximes ont été trouvées dans la cassette d'un grand Prince après sa mort.

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS.

Biblioteka Jagiellońska

stdr0025507

